The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/maticadalmatinsk00karl

I. ARHEOLOŠKI MUZEJ U ZAGREBU
ets
20281
30

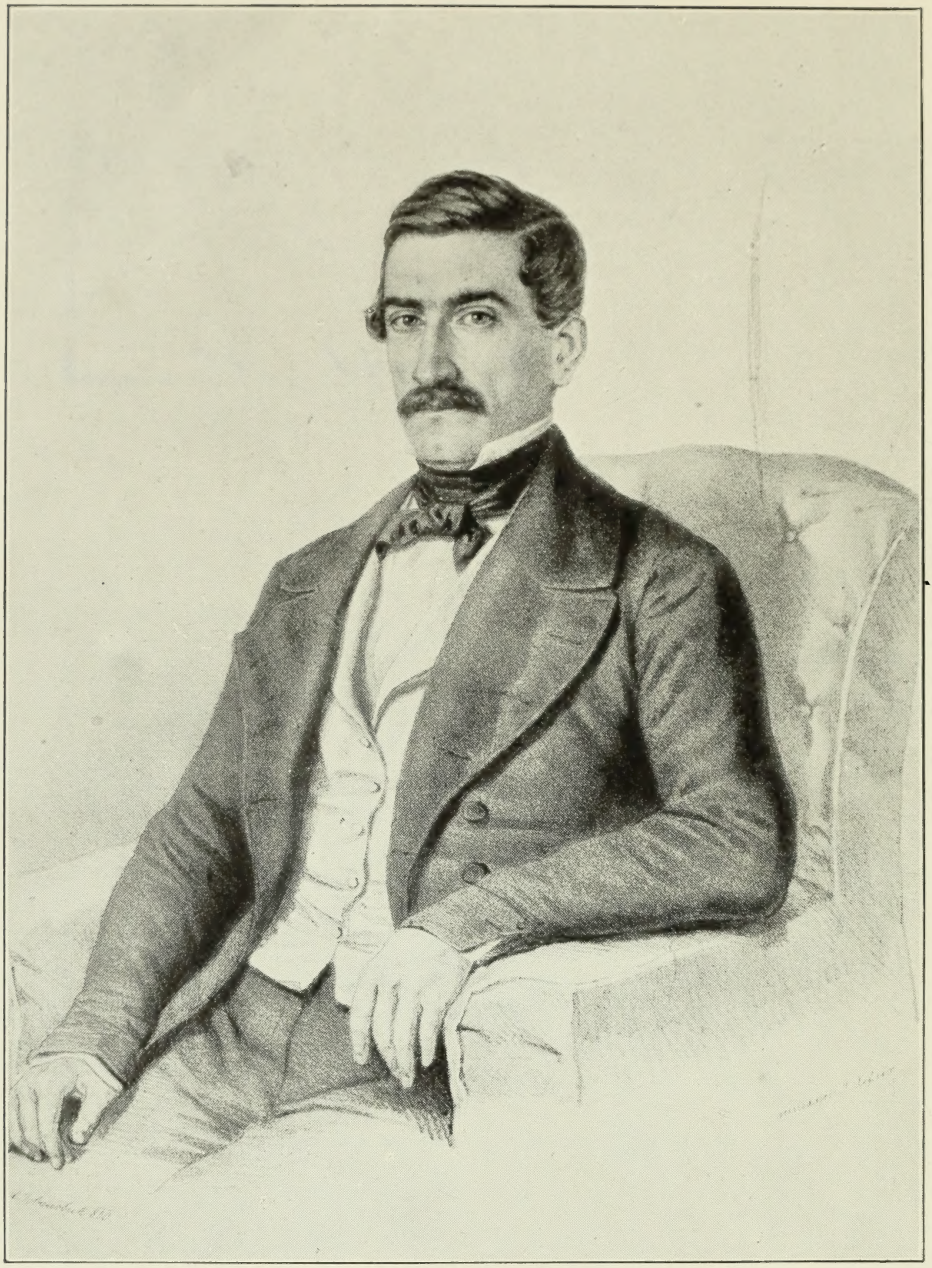

Dr. Božidar Petranović.

Stagnen
DM 36-

Dr. PETAR KARLIĆ:

MATICA DALMATINSKA.

DIO I.—III.

SLAVENSKA KNJIŽARA
ST. i M. RADIĆ
ZAGREB, Jurišićeva ul. 1

U ZADRU 1913.
IZDALA „MATICA DALMATINSKA“.
TISAK DIONIČKE TISKARE U ZAGREBU.

Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
SEP 15 1988
Toronto, Ontario

Djela pisca ove radnje:

Passio Sanctorum Quatuor Coronatorum. (Preštampano iz programa c. k. velike gimnazije u Zadru za god. 1903.—1904.). U Zadru 1904.

Izbor i krunisanje Vladislava kralja češkoga za kralja ugarskoga i hrvatskoga. (Preštampano iz „Nastavnoga Vjesnika" knj. XIV.). Zagreb 1906.

„Matica Dalmatinska". Dio I.

Osnutak i rad do izdanja Narodnih pjesama 1865. U Zadru 1907. Naklada „Matice Dalmatinske."

Gundulićev „Vladislav-Osman" po prijepisu Ludovika Ferovića. Dio I. (Preštampano iz programa c. k. velike gimnazije u Zadru za g. 1907.—1908.). U Zadru 1908.

Najstarije uređenje teksta Gundulićeva Osmana. Dio I. (Preštampano iz programa c. k. velike gimnazije u Zadru za g. 1908.—1909.) U Zadru 1909.

Gundulićev „Vladislav-Osman" po prijepisu Ludovika Ferovića. Dio II. (Preštampano iz „Nastavnoga Vjesnika" knj. XVIII.). Zagreb 1910.

Najstarije uređenje teksta Gundulićeva Osmana. Dio II. (Preštampano iz „Nastavnoga Vjesnika" knj. XX.). Zagreb 1911.

Vatikanski rukopis Gundulićeva Osmana. Zagreb 1912.

Kraljski Dalmatin (1806.—1810.). Izdala „Matica Dalmatinska." U Zadru 1912.

Statut Lige kotara ninskoga. (Preštampano iz „Vjesnika Hrvatskog Arheološkog Društva" sv. XII.). Zagreb 1912. — „Statut Lige kotara ninskoga" preštampan je iz „Vjesnika" i u „Mjesečniku pravničkog društva u Zargebu" god. 1913. br. 4.

„Matica Dalmatinska". Dio I.—III. Izdala „Matica Dalmatinska." U Zadru 1913.

BLAGOJ USPOMENI
PREPORODITELJÂ DALMACIJE

PISAC.

Predgovor.

Začetak Matičin pada u burnu 1848. godinu, koja je našla dosta živa odjeka i u Dalmaciji, gdje su pojedini prvaci stali buditi narodni duh i nastojati da pribave hrvatskom jeziku pravo, koje ga po prošlosti i po narodnosti žiteljstva ide, pak i oko sjedinjenja s posestrimom Hrvatskom raditi. Oživotvorena ipak bijaše Matica istom 1862. godine, kad se poslije proglašenja ustava (20. listopada 1860.) opet novi život i u Dalmaciji opažao, te se ujedno začela desetgodišnja herojska borba, koja je konačno (1870.) većinu naših zastupnika dovela u sabor.

Odbor „Matičin" pretresajuć pitanje o proslavi pedeset godišnjice Matičina života, povjeri meni, da sastavim povijest Matičinu, odnosno da Dio I. svoje radnje „Matica Dalmatinska" (Osnutak i rad do izdanja Narodnih pjesama 1865.), koja je štampana 1907., nastavim. Budući da je ova moja radnja već gotovo bila posve raspačana, a opet se željelo imati potpunu Matičinu povijest u jednoj knjizi, bijaše također zaključeno, da se i Dio I. preštampa. Taj sam dio također, koliko je trebalo, i popunio. Knjiga se imala uresiti slikama prvih predsjednika i tajnika društva, pak mi je vrlo žao, što ne mogoh dobaviti slike prvoga Matičina tajnika Antuna Šimonića. Slike nekih zaslužnih odbornika (kao Jov. Sundečića i Stj. Buzolića) uđoše u povijest Matičinu, jer su oni bili donekle zamjenici tajnikovi i uređivali „Koledar", a Pavlinovićeva, jer je on osobitu brigu posvećivao i Matici, pak i ponajljepše knjige za nju uredio.

Potpunu Matičinu povijest napisati ne bijaše baš laka stvar, jer je arhiv Matičin za lijep broj godina posve mršav, a za neke godine gotovo bez bilješke. Redoviti su se Matičini zapisnici sačuvali tek od 1896. godine. Stoga sam već godine 1910. pregledao sve godišnjake „Narodnoga Lista" (gotovo 50), gdje sam dosta gradiva našao, jer su se Matičini zapisnici obično štampali u „Narodnom Listu". Pa ipak i tu n. pr. od 1890.—1896. nema niti jednog Matičina zapisnika! Pregledao sam uz to prošlih praznika i velik broj zapisnika „Matice Hrvatske", ne bili i tamo što se tiče prvih pokušaja sjedinjenja bratskih Matica ili inače što našao, ali se tu ne mogoh mnogo okoristiti. Ugodna mi je pri koncu dužnost, da toli slavnoj upravi „Narodnog Lista", koli slavnom odboru „Matice Hrvatske" na osobitoj usluzi i blagohotnosti najljepše zahvalim.

U Zadru, dne 20. listopada 1913.

Prof. Dr. P. K.

I.

„Matica Dalmatinska“ od prvih početaka (1848.—9.) do konca predsjednikovanja dra. B. Petranovića (1874.).

Mladost Petranovićeva i tečaj njegovih nauka. — Stanje u Dalmaciji u doba Petranovićeva djetinjstva, a za vladanja francuskoga. — Stanje u Dalmaciji za austrijskog vladanja u doba svršetka Petranovićevih nauka. — Novi narodni život u to doba u Hrvatskoj ; ilirski preporod. — Utjecaj ilirskog preporoda na Dalmaciju. — Izbor Petranovićev zastupnikom u bečki državni sabor i govor njegov biračima. — Molba Petranovićeva u češkim novinama ,,Lipi Slovanskoj“ (14. list. 1848.), da bi braća slavenska novčanim prinosima u pomoć pritekli u svrhu osnutka ,,Matice Dalmatinske.“ — Odjek Petranovićeve molbe u Češkoj. — Preselenje državnog sabora iz Beča u Kromjeriž. — Molba Petranovićeva iz Kromjeriža (26. stud. 1848.) u svrhu pripomoći za osnutak ,,M. D.“ poslana ,,Slovenskom društvu u Ljubljani.“ — Pismo Petranovićevo iz Kromjeriža (1. pros. 1848.) A. Kuzmaniću, u kojem mu javlja o skupljenoj svoti za ,,Maticu Dalmatinsku.“ — Pismo Petranovićevo iz Kromjeriža (14. pros. 1848.) B. Šuleku, da bi u novinama pozvao rodoljube na sakupljanje za ,,M. D.“ — Petranovićevo pismo iz Kromjeriža (19. II. 1849.) banu Jelačiću. — Osnutak ,,Društva slavjanske lipe“ u Zadru i pismo Petranoviću u Kromjeriž. — Sudjelovanje Petranovićevo u Beču pri izrađivanju ,,pravoslovnog i državnog nazovnika“ u narodnom jeziku, te skupljenje konačne svote za osnutak ,,M. D.“ — ,,Zora Dalmatinska“ i njezini urednici. — ,,Zora“ kao zagovarateljica ujedinjenja hrvatskih zemalja. — Odgoda oživotvorenja Matice radi apsolutizma. — Izdavanje ,,Pravdonoše“ u Zadru, da sudski činovnici nauče naš jezik. — Novci za osnutak ,,M. D.“ predani u pohranu ravnateljstvu ,,Matice ilirske“ u Zagrebu. —

Književne prilike u Hrvatskoj u doba apsolutizma. — Strossmayer kao mecenat u to doba. — Školska književnost u Hrvatskoj u doba apsolutizma. — Proslava stogodišnjice pjesnika A. Kačića Miošića. — Pad apsolutizma i osnutak „Matice Dalmatinske" (27. VII. 1862.) ; Petranović kao predsjednik „Matice" ; prvi odbor „Matičin." — Pravila „Matice Dalmatinske." — Imenovanje povjerenika „Matičinih" ; društveni diplom. — Pismo „Matici ilirskoj", da novce povrati. — Novci uz kamate od 5% ostavljeni i nadalje kod „Matice ilirske." — „Matica Hrvatska" 1878. vraća uz kamate „Matici Dalmatinskoj" utemeljiteljnu svotu. — Pismo biskupa Strossmayera „Matici Dalmatinskoj" prigodom njezina oživotvorenja. — Utisak biskupova lista i odgovor biskupu. — Prve sjednice „Matičine" u kući blagajnika njezina T. Jurkovića, a zatim u prostorijama „Narodne Čitaonice." — Pečat društveni. — Poziv odborov odličnjacima da stupe među članove „Matice." — Uspjeh odborova poziva. — Zaključak, da „Matica" izdaje „Narodni Koledar" ; Sundečić urednik „Koledara." — Životopis Sundečićev. — Prva književna ponuda „Matici." — Ustanovljenje knjižnice „Matičine" i zamjena knjiga s raznim slavenskim književnim društvima. — Dopis Lj. F. Vukotinovića povodom izdanja prvog „Matičina" „Koledara." — Pismo Iv. Kukuljevića Sakcinskog. — Darovi „Matici" sa raznih strana našega naroda. — Zaključak odbora, da bi se nadopunio Kačićev „Ugodni razgovor." — Predlog kan. Mrkice, da „Matica" izda „Narodnu pjesmaricu." — Progoni članova „Matičinih." — Jagićev sud o „Koledarima" „Matičinim." — Novčane neprilike „Matičine." — Petranovićevo mišljenje, u čemu sve sastoji važnost „Matičina." — Stanje u Dalmaciji uoči osnutka „Matičina" i pokušaj sjedinjenja (1861.) s Hrvatskom. — Nastojanje da „Matica" izda „Zemljopis" za puk udešen ; darovi „Matici." — Uređenje i izdanje Narodnih pjesama (1865.), te Jagićev sud o tom izdanju. — Sudjelovanje „Matičino" pri proslavi tristogodišnjice junačke smrti Nikole Šubića Zrinskog ; govor Pavlinovićev ; kupljenje novaca za osnutak hrv. sveučilišta u Zagrebu. — „Matica" izdaje pjesmu „Viški boj" ; udara osnov knjižnici preparandije u Arbanasima ; zamišlja, da u Zadru osnuje hrvatski dom. — L. Marjanović nudi „Matici", da izda narodne pjesme, što ih je on sakupio po gornjoj Hrvatskoj i turskoj Hrvatskoj. — „Matica" izdaje „Ručnu knjigu

za obćinare, za obćinske upravitelje i perovodje.“ — Izdanje „Gorskog Vienca“. — Povećanje glavnice „Matičine“ ; dar Debeljakov od 11.000 for. — Kratak prikaz života Debeljakova. — Pjesma u znak harnosti Debeljaku. — Stan „Matičin“ u prostorijama stana Čitaonice. — Koledari, što ih je uredio tajnik „Matičin“ Antun Šimonić. — Koledari, što ih je uredio Stjepan Buzolić ; životopis Buzolićev. — Tajnik „Matičin“ Kažimir Ljubić. — Politički preporod u Dalmaciji. — Pavlinović uređuje za „Maticu“ knjigu „Radišu Bog pomaže.“ — Životopis Pavlinovićev. — Predlog Stj. Ivičevića, da „Matica“ izda rječnik : mjesta, predjela, ulica, planina, bregova, obiteljskih i osobnih prezimena u Dalmaciji. — „Matica“ izdaje mali rječnik, da pripomogne uvedenje hrv. jezika u političko-upravne urede. — Izdanje „Pučkog Mudraca“. — „Matica“ raspisuje nagradu od 600 for. za poljodjelsku knjigu. — Ponovna želja „Matičina“ da izda „Pučki zemljopis i kratku povjesnicu Dalmacije.“ — Smrt predsjednika „Matičina“ dra. B. Petranovića ; „Zaklada Božidara Petranovića.“ — Otvor hrv. sveučilišta u Zagrebu ; imenovanje odbornika „Matičina“ prof. Natka Nodila sveučilišnim profesorom ; prigodna pjesma „Za otvor hrv. sveučilišta“ od „Matičina“ odbornika Stj. Buzolića. — Odjek u Dalmaciji nad otvorenjem sveučilišta u Zagrebu.

Osnutak „Matice Dalmatinske” usko je skopčan s imenom d.ra Božidara Petranovića, učenoga i vrlo zaslužnoga muža, a suvremenika d.ra Ljudevita Gaja, pokretača ilirske ideje. O Petranoviću kratko i jezgrovito piše dr. Franjo Rački u nekrologu, što ga je čitao u sjednici filologičko-historičkoga razreda Jugoslavenske akademije 16. prosinca 1874. : „Božidar Petranović rodi se u Šibeniku u Dalmaciji dne 18. veljače 1809.[1] godine od roditelja grčko-istočne crkve. Tečaj njegovih nauka bijaše u kratko sliedeći : dovršivši u rodnom si mjestu pučku učionu, učio je gimnazije u sriemskih Karlovcih, filozofski

[1] Stj. Ljubiša u „Narodnom Koledaru“, što ga je izdala Matica god. 1875., pišući o Božidaru Petranoviću, navodi na str. 150., da se je rodio u Šibeniku god. 1806.

tečaj u Njemačkom Gradcu, prava na bečkom sveučilištu, a stroge ispite iz prava položio u Padovi, gdje je god. 1833. postao doktorom obaju prava."[1] Ovako lijepo izučen i obrazovan, a zadahnut osobito narodnim čuvstvom, koje je uhvatilo jaku klicu u njem još iz očinskoga doma, pojačano zatim u Srijemskim Karlovcima i u Beču, gdje se nastojanjem Vuka Stefanovića Karadžića sretno utirao put narodnomu jeziku u književnosti, odluči se i sam Petranović, „novi Savo", kako ga Ljubiša zove, posve dati na književni rad.

Teško je bilo tada u Dalmaciji, kamo se Petranović povratio poslije svršenih nauka, raditi na narodnom jeziku na prosvjetnom polju, jer je tom smjeru prijala tek kratka, sjajna perioda francuskog vladanja (1806.—1814.), koja djelomice pada u Petranovićevo djetinje doba. Francuska naime vlada obrati osobitu pažnju školstvu u Dalmaciji, što mletačka republika bijaše posve zanemarila, jer za cijelog svog vladanja (1420.—1797.) ne podiže u Dalmaciji niti jedne, ma barem pučke škole. Francuska uprava otvori 1807. u Zadru licej smjera sveučilišnog, odakle mogaše mladić, obavivši „pristojna iskušenja", postati kirurg i babavac (prema babica-primalja), ljekarnik, odvjetnik, javni bilježnik, graditelj i mjerač, te sedam gimnazija u: Zadru, Šibeniku, Trogiru, Spljetu, Makarskoj, Hvaru i Krku, pak devetnaest dječačkih i četrnaest djevojačkih pučkih škola, napokon osam obrtničkih škola za kovače i drvodjelce. Uz to se navode i dvije „Mudroskupštine" („le due Accademie") u Zadru i Spljetu, te četiri seminara za svećenike, u: Zadru, Spljetu, Makarskoj i Osoru. Licej smjera sveučilišnog bijaše dne 31. svibnja 1808. ustanovljen također i u Dubrovniku, gdje se predavao i hrvatski jezik. K licejima bijahu

[1] Rad jugoslavenske akademije knj. 30. str. 179.

pridruženi i konvikti, u zadarskom za dvadeset stipendijalnih mjesta, a u dubrovačkom s deset (poslije trinaest) besplatnih mjesta za pitomce, te s deset za polovicu plaće, pak s nekoliko mjesta uz potpunu plaću (oko 969 franaka na godinu). Školske godine 1809.-10. bijaše u dubrovačkom liceju 135 učenika. Škole se uz donekle promijenjeni smjer još i pomnožaše, kad iza pobjede kod Wagrama (1809.) i bečkog mira (14. listopada) dođe do osnutka Ilirije, u koju Napoleon uz Dalmaciju, Dubrovnik i francusku Istru združi svu Hrvatsku na desnoj strani Save, te hrvatsko primorje s Rijekom, austrijsku Istru, Kranjsku, jedan dio Koruške, Goricu i Trst. U Dalmaciji bijaše sad deset gimnazija, jer nove bijahu otvorene u: Skradinu, Dubrovniku i Kotoru. U svakoj se k tome općini imale sad ustanoviti dječačke pučke škole, a u svakom kotaru po jedna za djevojčice. Nastavni jezik u pučkim školama bijaše samo hrvatski, a djelomično i u gimnazijama, gdje mu se također davalo maha. Hrvatski se je jezik predavao i u Marmontovom generalnom štopu u Ljubljani, gdje bijaše profesorom imenovan opat Sivrić, a Marmont i francuska vlada htjedoše, da uopće u Iliriji poradi jedinstva uprave i nastave uvedu hrvatski (ilirski) kao službeni jezik s jednoličnim pravopisom. Jeziku se hrvatskom dolično mjesto dalo i u „Kraljskom Dalmatinu", prvim hrvatskim novinama, što su od 12. srpnja 1806. do 1. travnja 1810. izlazile u Zadru, u kojima se češće isticalo i ime hrvatsko, a izbijale kadšto i širile se i velike ideje naprednog naroda francuskoga: jednakost i ideja narodnosti. Napoleonova je k tome Ilirija, maknuvši dotadašnje političke granice, ujednila prvi put nakon toliko stoljeća pod zajedničkom vrhovnom upravom braću iz Dalmacije s onom na desnoj obali Save

te s istarskim Hrvatima pa s braćom Slovencima i time donekle dala realnu podlogu ilirskom preporodu.[1]

Prvih pak decenija devetnaestog vijeka za austrijskog vladanja bijaše narodna svijest u Dalmaciji gotovo posve uspavana. Pučkih je n. pr. škola školske godine 1830./31. bilo u Dalmaciji usve 33, od kojih četiri bijahu za djevojčice. Osam godina poslije bijaše u Dalmaciji 55 redovitih pučkih škola, od kojih je u 13 nastavni jezik bio samo talijanski, a u 42 talijanski i hrvatski. S hrvatskim dakle nastavnim jezikom ne bijaše u to doba u Dalmaciji niti jedne, barem pučke škole, a u 36 općina ne bijaše uopće nikakovih škola.[2] Pa i sam Dubrovnik, „slovinska Atena" i ognjište umjetne pjesme hrvatske, kao da se bijaše iznevjerio dičnoj prošlosti — te pravom u to doba pita Marko Bruerević u svojoj satiri: „jer (zašto) čupa od župskijeh do najponosne vladike stidi se svak jezik slovinski čisto govorit ?" (Glas. Mat. dalm. 1901. s. 29. i d.). K tome bi se zgodno moglo dodati iz opisa tadašnjeg Dubrovnika u „Slovincu" god. 1879. br. 14. str. 217., gdje u uvodu k životopisu Antuna Kaznačića neki R. V. kaže: „Jezik je latinski bio za svakoga svečana obuća . . . . . Nastava je bila u rukama italijanskih Piarista, koji bjehu nasljednici Jezuita, pa s toga najbolje se poznala italijanska književnost". Stanje je to u Dubrovniku tim tužnije, što se po riječima Matije Bana dade zaključiti, da je potrajalo kroz cijelu polovinu 19. vijeka. U ljetopisu naime „Dubrovniku", što ga spomenuti pisac uređivaše i izdade tri sveska male osmine i to za god. 1849., 1850. i 1851. i u kome se uz Matiju Bana što originalnim što prevedenim

[1] Dr. P. Karlić: Kraljski Dalmatin (1806—1810.). Zadar. 1912. str. 36., 80.—91., 160. i 161.

[2] Isp. A. Ströll: Pučko školstvo u Dalmaciji od god. 1813. do god. 1900. s. 32. i 33.

radnjama ili pak pjesmama javljaju: Medo Pucić, P. Preradović (Pjesma Dubrovniku), Antun Kaznačić, dr. I. A. Kaznačić, Đorđe Ban, Petar Franasović, Petar Marinović, Mate Vodopić i Luka Svilović — ističe urednik, da je taj ljetopis postankom svojim označio novo doba u životu dubrovačkom: „doba slavjansko-književnoga preporodjenja", pak nastavlja, da čitava književna djelatnost, koja se proteže na sve razrede žiteljstva našega, započe (osim samoga Dalmatinskoga Magazina) god. 1848., kada državnom groznicom zadrhta Evropa. („Dubrovnik" za god. 1850. str. 1.). Pa i Preradović u svojoj pjesmi, spjevanoj god. 1849. u čast Dubrovniku („Dubrovnik" za god. 1849. str. 164.), bolno pita, da li nam je na pol barem ono, što je negda bio:

Rim i Athen što su svojim bili
To si ti nami negda bio.
Jesi l' sad još na pol ono barem
Reć ne mogu, jer si suzu tarem.

Kako je u isto doba bilo po ostaloj Dalmaciji, lako ćemo razabrati iz riječi u „Zori Dalmatinskoj" god. 1844. br. 4. str. 25.: „naučni Dalmatinci mal da ne svi prigrliše nje (Italije) novi jezik, zapustiše materinski, ostaviše ga puku, postidiše se govoriti kako govori puk, cineći da gubi svoga poštenja, svoje slave, svoga imena oni koji pučki govori i piše za nauk i za prosvitljenje puka. Od ovud slidi da puk Dalmatinski nalazi se u tminah i u siromaštvu; da ne napriduje . . . i da će pasti na meršu još veću, ako oni koji štogod vide u Dalmaciji ne ganu se na njegovo stanje siromaško i ne slože se prosvitljati njegovu pamet, i prikaživati mu što je potrebno, što je korisno jednomu puku". Najžalosniji a ujedno i najjasniji dokumenat, dokle je tuđinstvo bilo dotjeralo u Dalmaciji, dade u protivničkim tad rukama spljetska

općina, koja godine 1848. na poziv zagrebačke braće, koji pozivahu Dalmatince u hrvatski sabor i državnu zajednicu trojedne kraljevine, dne 10. rujna odgovori: „danas ne možemo već nikako biti udo jednog naroda, kojega jezik medju nami nije poznat nego onim, koji u misto svoga imena znadu samo križ učiniti i veoma malog broja ostalih, koji po Dalmaciji ne prilazi 20."[1] Zgodno na ovo primjećuje čestiti Jovan Sundečić: „Ama se ono neznanje ipak ne daje upisati u krivicu dičnome narodu dalmatinskome no daje se samo pripisati neoprostivome grijehu sinova odmetnika ove izdane i usovno zanijekane svoje rođene majke."[2] Umno u kratko opaža Rački u 30. knjizi „Rada" str. 182. što je uzrok tome mrtvilu u Dalmaciji prvih decenija devetnaestog vijeka: „Dva su velika događjaja, navodi, ovoj bezsvjestici pripomogla, na ime propast dubrovačke slobodne obćine i podpuna promjena vlade u Dalmaciji. Ovdje i ondje našao se narod u inih okolnostih. U Dubrovniku nestajalo je svaki dan više predstavnika stare mu slave i davne predaje ne samo na državnom nego i na književnom polju. Posljednji glasovi dubrovačkoga pjesničtva u pjesnih Gjure Ferića, T. Sorkočevića, Marina Zlatarića i Josipa Higje jedva dopirahu do mladosti Božidara Petranovića. Nova vlada u Dalmaciji prezrela je sasma hrvatski živalj, te je stala talijanštinu podupirati većom silom od predjašnje, republike mletačke".

U Hrvatskoj se pak u doba svršetka Petranovićevih nauka pojavljivao novi narodni život. Plemeniti biskup zagrebački Maksimilijan Vrhovac već godine 1813., dakle

---

[1] „Zora Dalmatinska" 1848. br. 42.

[2] Ј. Сундечић: Живот и рад дра. Божидара Петрановића (Slovinac 1879.) br. 16. str. 188. i 189. — Spljetska je općina sada u Dalmaciji među prvima, što se tiče zauzimanja za svaku čestitu narodnu stvar.

godinu dana prije nego što je Vuk poticajem učenoga Slovenca Bartola Kopitara izdao na svijet zbirku narodnih pjesama, izdaje okružnicu na svećenstvo svoje biskupije, u kojoj ga poziva i moli, „da osobite hrvatske i slavonske rieči, svakake poslovice i narodne pjesme, koje su već sabrali i koje će u buduće sabrati, njemu što brže saopće". Rodoljubivi biskup, koji prigodom dolaska cara i kralja Franje 1818. u Zagreb poziva velikaše i plemiće hrvatske, da u narodnoj nošnji igraju kolo i pjevaju njegovu pjesmu: „Kolo, kolo, naokolo — Hitro, ljubno i veselo — Divojčice priskočite: Veselo nam poigrajte — Horvatice, Dalmatinke — Kćere lepe, i Slavonke", ako i nije svojom okružnicom našao osobita odaziva, to ipak ona nije bila bez ikakvoga uspjeha (Isp. dr. V. Deželić: o. c. p. 196. i 197.). Naš je vrijedni biskup nastojao i oko jedinstva hrvatskoga pravopisa, te je njegovom pobudom nastalo djelo, koje se u rukopisu nalazi u nadbiskupskoj biblioteci pod naslovom: „Observationes circa croaticam orthographiam amatorum idiomatos croatice gnarorum discussioni. Zagrabiae 1814. propositae."[1] U to i pjesnik narodne himne „Lijepa naša domovina" čestiti i umni Antun Mihanović prvi ustade protiv latinskoga jezika u Hrvatskoj izdavši u Beču 1815. knjižicu: „Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku", braneći u njoj odlučno jezik narodni, te je kao glavna misao tom djelcu postavljena: „Vse kaj žive i prirodnog glasa ima — Vu njem drhće, plače i vsaku ćut očita". Godine 1818. prvi namjerava Mihanovićev drug Karlovčanin Đ.

[1] Dr. V. Deželić: Maksimilijan Vrhovac. Zagreb 1904. str. 190.—201. — T. Smičiklas: Obrana i razvitak narodne hrvatske ideje od 1790.—1835. godine. Rad jugosl. akad. knj. 80. str. 27. — Dr. Đ. Šurmin: Hrvatski preporod. Zagreb 1903. Sv. I. str. 45.—48.

Šporer, da u društvu mladih i darovitih Hrvata u Beču izdaje novine hrvatske „Oglasnik ilirski", za koje bijaše od više oblasti iza godine i po čekanja i dozvolu dobio. Novine su te imale nedjelno izlaziti dva puta (utorkom i petkom), a stajale bi na godinu 40 for. Do izdavanja tih novina, kako je poznato, nije došlo, jer nije nažalost bilo iz Hrvatske pretplatnika, ali izdade Šporer ipak 1823. „Almanak ilirski" u štokavskom narječju, u kojem govori o zajednici jezika i naroda, o osnovama za preporođaj knjige hrvatske i udara na one, koji napuštaju svoj „slavni priugodni materinski jezik,[1]" a ideja se književnog preporoda, oko koga su se Maksimilijan Vrhovac, Antun Mihanović i Đuro Šporer očito trudili, nije više dala u zaborav potisnuti.

Pod kraj 1825. godine dođoše Hrvati u sukob s imperijalizmom madžarskim, jer im Madžari na zajedničkom saboru silom htjedoše narinuti svoj jezik, koji bi se imao u Hrvatskoj uvesti u sve urede i škole. Kad je hrvatski sabor popuštao, te 1827. odredio, da madžarski jezik bude u hrvatskim školama „predmet obligatan", a i neke se hrvatske županije 1830. požurile, da se izjave u prilog madžarskog jezika, bolan se tad od srca mladom rodoljubu Pavlu Štoosu ote krik, koji u njegovoj pjesmi „Kip domovine vu početku leta 1831." kao odsuda zvoni nad gotovo izdajničkim postupkom njegovih zemljaka: „Vre i svoj jezik zabit Horvati — Hote, ter drugi narod postati". Zaredaše u to i političke brošure, koje su uvelike djelovale na buđenje narodne svijesti i pripravljale tlo ilirskom

---

[1] T. Smičiklas: o. c. p. 27-30. — Dr. Đ. Šurmin: o. c. p. 49, 53, 78. i 79.; Dr. B. Drechsler: Antun Mihanović („Hrvat. Kolo") Zagreb 1910. str. 8.; Dr. F. Šišić: O Šporerovim Novinama (p. o. iz „Građe" VII.) Zagreb 1912. s. 67. i 68.; Dr. P. Karlić: o. c. p. 162.

preporodu. Već godine 1830. izdade Josip Kušević, protonotar kraljevstva hrvatskoga, knjižicu od 88 stranica omanje osmine: „De municipalibus iuribus et statutis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae", u kojoj izlaže prava naroda hrvatskoga, počinjući sve od doseljenja. U tekstu se osim na razne isprave pozivlje na Konstantina Porfirogeneta, dukljansku kroniku, Tomu Arcidjakona, Lučića, Farlata i dr. Ocrtavši ukratko doba narodne dinastije, ugovor s Kolomanom 1102. godine prikazuje po Tomi Arcidjakonu „quod haec Pacta Conventa per Thomam Archi-Diaconum Spalatensem memoriae tradita, indubie in formam diplomaticam redacta, ... ratione Nationis Hungariae Pactum Confederationis praeseferant, quo se Croatae et Dalmatae ad communem defensionem pro casu impendentis periculi, obstrinxerunt.[1]" Po tom dosta opširno prikazuje razvitak javnoga hrvatskog prava, uglavljujuć na osnovu najpouzdanijih dokumenata, od kraljeva naime sankcioniranih zakona, da je Hrvatska uvijek imala poseban, od Ugarske nezavisan položaj. Pri koncu odlučno brani latinski jezik u Hrvatskoj protiv madžarskoga, 1. jer je u trojednoj kraljevini latinski jezik bio od davne davnine u porabi (... „usum Latinae Linguae ... vetustissimum"); 2. što je trojedna kraljevina napučena narodom: „... idioma Croatico-Slavico-Illyricum loquente..."; 3. jer „Negotia omnia tantorum Saeculorum decursu Latina Lingua pertractata fuerunt, in hac omnia Acta publica, omnia radicalia Familiarum Documenta, et Privilegia, Leges omnes existunt.[2]" Knjižica je ova uvelike djelovala na ojačanje narodne svijesti i ponosa naroda hrvatskoga, te ga bodrila u borbi za narodna prava. — Još znatnija bijaše brošura mladoga pravnika Ivana Der-

[1] O. c. p. 9. i 10.

[2] O. c. p. 78. i 79.

kosa „Genius patriae super dormientibus suis filiis", koja je u svibnju 1832. ugledala svijetlo. Djelcu je tom od 52 stranice maloga oblika po riječima piščevim zadatak, da strese s očiju sinova domovine stoljetni teški san, da oni upoznadu, kakvi se u stranom svijetu bije književni boj i kakve će lovorike izvojevati Hrvati, ako junački ustrajaju u tom boju, te najdraži dragulj domovine — hrvatski jezik pročišćen unesu u svoju knjigu. Derkos u ovom djelcu pokazuje ne samo lijepo poznavanje stare klasične nego i onodobne evropske knjige. Ponajprije općenito govori o domovini i rodoljublju, te u političkom pogledu dokazuje savez kraljevine Hrvatske s kraljevinom Ugarskom god. 1102., pak zaključuje, da Hrvati u tom savezu sačuvaše svoj ustav (Ergo reservarunt sibi Croatae Constitutionem suam in Conjunctione illa.[1]) Za tim muževno ustaje protiv jezika madžarskoga, te brani u tom sporu ne latinski nego narodni hrvatski jezik ističući, da Hrvati nijesu ničim obvezani da goje madžarski jezik, nego da im je dužnost, da upravo svoj jezik goje i usavršuju. Hrvati treba da već jednom od raznih narječja, što se govore u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji slože zajednički književni jezik, kojim bi se pisala znanstvena djela, izdavali periodični spisi, pak bi to imao biti i jezikom poezije. Tim da bi se 1. sile ujedinile, te bi se i dobrovoljni prinosi lakše mogli davati i skupljati za opće književne potrebe ; 2. veći bi broj bio onih, koji bi htjeli veća i manja djela, ili novine pisati, pak da bi takav rad ispunio i nade rodoljuba i očekivanje ostalih Slavena ; 3. lakše bi bilo među mnogobrojnije kupce knjigu rasprodati ; 4. Hrvati da bi tim jezikom s vremenom k sebi privukli ne samo Srbe rasijane u Ugarskoj, nego i one iz iste Srbije, jer „ejus enim dialectus . . . haud discrepabit attunc a communi trium

[1] O. c. p. 13. i 14.

horum Regnorum lingua literaria.[1]" Osobit utjecaj imaðaše i ovo djelce na buđenje narodne svijesti, pogotovo kod omladine, koja se sve većma zagrijavaše za narodna prava i jezik hrvatski. — Mnogo je tomu pridonijela i knjižica od 15 tek stranica maloga oblika, u latinskim distisima složena „Palma", koju je napisao Đuro Rohony, slovački protestantski pastor u Gložanu u županiji bačkoj (in G. Comitatus Batsiensis), a Gaj na svoj trošak štampao u Zagrebu pod konac 1832. godine. U njoj se isticaše, kako je nepravedno, što Madžari hoće da Slavenima narinu svoj jezik, jer da je madžarski jezik tako siromašan, da su oni morali vrlo mnoge riječi, i to upravo za kulturne pojmove uzeti iz slavenskih jezika, pa kad bi sve te riječi Slavenima vratili, da madžarskim jezikom ne bi više ni govoriti mogli. To se izrično kaže na strani 12. distihom: „Si Magyar a Slavis assumta vocabula vero — Reddiderit, certe nesciet ille loqui". — Najvažnija od svih ovih brošura bijaše „Disertacija iliti razgovor darovan Gospodi poklisarom" grofa Janka Draškovića, napisana uoči sastanka hrvatskog sabora, koji je imao odabrati poslanike na zajednički sabor, sazvan za 16. prosinca 1832. u Požun. Ova brošura sadržava politički i književni program narodnog preporoda, a uz to je prva politička brošura pisana hrvatskim jezikom (štokavštinom). U političkom dijelu naglašuje plemeniti i umni grof, da bi se u jednu državnu zajednicu imala združiti: Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Vojna Krajina, Rijeka[2] i Bosna, a „z milostjum višnjum kraljev naših onaj kraj, koji se sada imenom Ilirije ozivlja, i koji jezika našemu spodobnoga

[1] O. c. p. 44. i 45.

[2] Za Rijeku grof kaže: „Naša domovina dotiče se toga kotara, i puk ondi našega jezika govori, a Madjarska trideset i četiri mile daleko jest odande" „Rad" (80. str. 61.)

*

govori", slovenačke naime zemlje u Kranjskoj, Štajerskoj i Koruškoj. Stara da se banska čast mora uspostaviti, a ban treba da se brine za dobro zemlje i da čuva zemlju, pak da bude narodu povoljan i da ima povjerenje narodno. Madžare da treba znanjem uvjeriti o opravdanosti ovih zahtjeva, a ako li to ne bude moguće, onda nek Hrvati ostave plač i tužbe, „jere niš nevrednijega ne ima od plačećega naroda", te nek vole „svi jedan dan umreti", nego li da dođu pred svoje vrijedne pređe na drugi svijet pogrđeni i pohuljeni. U dijelu, što se na književnost odnosi, pozivlje grof Hrvate nek svojski prionu sad uz svoju knjigu, što su prije bilo ratovanja ili nemarnosti radi propustili, pa nek poprime govor najrašireniji među „Slavo-Hrvatima" (štokavski naime), kome da je on također pravopis „iz starih knjigah složio i popravio". Taj jezik isključivo treba da vlada u spomenutoj ujedinjenoj državi, te ga treba „prilagoditi svagdašnjim, opštinskim i pismoznanskim potribam".[1] Ova brošura to jače odjeknu u srcima mladeži hrvatske i užga je to većma za narodnu stvar, što ju je napisao šezdeset i dvogodišnji, duboko obrazovani starac, poznati po rodu aristokrata, a po idejama i žarkom rodoljublju sasvim narodni čovjek.[2]

---

[1] T. Smičiklas: o. c. („Rad" 80.) str. 44.—47.; Dr. Đ. Šurmin: o. c. p. 85.—92.

[2] Karakteristična za ovo doba bijaše i brošura: „Sollen wir Magyaren werden", što ju je bez svog imena 1833. godine u Karlovcu izdao panslavenski pjesnik Jan Kollár, glasovit sa svoje: „Slavy dcera", koja je već bila tri izdanja doživjela. Pa i spomenuta njegova brošura, koja obuhvata 92 stranice maloga oblika, doživi osobit uspjeh, jer u kratko vrijeme bijaše takodjer tri puta izdana. U njoj pisac ističe, kako Madžari hoće da pomadžare sve narodnosti u Ugarskoj, i ako ih ima manje, nego ostalih narodnosti. Oni da se ni s tim ne će zadovoljiti, nego da će proširiti pomadžarivanje i izvan granica Ugarske,

Uto je mladi zatočnik jezika hrvatskoga i doskora vođa narodnog preporoda, dvadeset-jednogodišnji Ljudevit Gaj u Budimu već bio izdao 1830. djelce: „Kratka osnova horvatsko-slavenskog prapisanja" od 27 stranica u obliku osmine, pisano na jednoj stranici hrvatskim, a na drugoj prevedeno njemačkim jezikom. Gaj tu predlaže zajednički pravopis s dijakritičnim znakovima po primjeru češkoga, po kome da će se jedino sjediniti svi Hrvati. Nada se, da će pravopis taj poprimiti i Slovenci, a hrvatska knjiga da će tim pravopisom lakše ući među Čehe i Poljake. Došavši Gaj po svršenim pravnim naukama ljeti 1831. u Zagreb, nađe tu za svoj rad zgodno tlo, jer se u njegovom krugu nađoše daroviti i rodoljubni mladići, koji se uvelike zagrijavali za narodnu stvar: Ivan Derkos, Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić, Fran Kurelac, Pavao Štoos, Dragutin Rakovac, dr. Matija Smodek i dr. Prva pobjeda hrvatske omladine uz znatnu borbu i tvorni sukob s ma-

---

naime po Hrvatskoj i Slavoniji. Konačno se pisac pita, što mogu uopće narodnosti u Ugarskoj dobiti, ako se bilo djelomice ili sasvim naslone na Madžare, pak kaže: „Der Deutsche hat nur alles zu verlieren, denn er reist sich los von einem grossen aufgeklärten Volke . . . . Der Slawe begrüsst das Land der Slawen gegen alle vier Weltgegenden, und vom weissen bis zum Mittelländischen Meer findet er Brüder . . . Die slawische Sprache selbst ist in jedem Fach des Wissens angebaut und ausgebildet, und kann sich, ich will nicht sagen der magyarischen, sondern der deutschen, als eine ihrer würdige Schwester zur Seite stellen." (o. c. p. 83, 84. i 85.). Ova je brošura pogodila Madžare u živac, jer je s jedne strane otkrivala njihove namjere glede pomadžarivanja, a s druge opet isticala njihovu malobrojnost i kulturnu zaostalost, te upozoravala narodnosti, da ih se čuvaju i pomadžarivanju opru. (Sve mi je ove brošure, osim Draškovićeve „Disertacije", u originalnom izdanju posudio sveučilišni profesor dr. Josip Brunšmid, te mu na dobroti i ovdje lijepo zahvaljujem).

džarskim đacima sastojaše se u tom, što je akademički senat dozvolio, da dr. M. Smodek smije na pravoslovnoj akademiji predavati hrvatski jezik. Predavanja njegova bijahu obljubljena i dobro pohađana, jer ih, kako Bubukić u jednome pismu navodi, pohađahu ne samo đaci, nego i profesori, fiškali, jurati i drugi otmeni ljudi. Gaj je k tome uz svoje prijatelje dobro uočio, da su za potpuni preporod naroda hrvatskoga najpotrebnije novine hrvatske, za koje predade molbu u ožujku 1832., ali, jer se njegovu pothvatu s madžarske strane a i inače pravile velike neprilike, kralj je dozvolu potpisao istom 9. srpnja 1834. godine. Gaj u „Oglasu" od 20. listopada 1834. javi: „Horvatom, Slavoncem, Dalmatinom, Dubrovčanom, Srbljem, Kranjcem, Štajercem, Koruščem, Istrijanom, Bošnjakom, ter osťalem Slovencem", da je odlučio dva puta na nedjelju (utorkom i subotom) izdavati novine, u kojima će biti govora o događajima u svijetu uopće, a napose o onima u trojednoj kraljevini. „Danica" kao zabavni i poučni prilog novinama da će izlaziti nedjeljno jedamput (subotom). Prvi broj „Novina Horvatskih" iziđe 6. siječnja 1835., a četvrti dan poslije toga prva „Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska" s geslom: „Narod prez narodnosti — Je telo bez kosti. Prirečje horvatsko".[1] Isprva je Gaj s važnih razloga rabio kajkavštinu i pravopis stari, a početkom godine 1836. uvede štokavštinu uz novi pravopis i prihvati ime ilirsko, te pod njegovim stijegom, pod koji pozva i posestrimu Dalmaciju, doživi Hrvatska ne samo preporod

[1] T. Smičiklas: o. c. („Rad" 80.) str. 50.—53.; Dr. Đ. Šurmin: o. c. I. p. 132.—136, 138, 143.—145, 148, 149, 169. i 172.—174.; Dr. M. Murko: Početak Gajevih „Novin". in „Danice". Spomen-Cvieće. Zagreb 1900. str. 569, 570, 579, i 580.; Dr. Đ. Šurmin: Početak Gajevih novina („Rad", 162) str. 111, 121. i 123.; Dr. P. Karlić: o. c. p. 163. i 164.

svoje knjige, nego, može se reći, i politički preporod, kako to jasno odjeknu 1848. godine — stoga zaista s ushitom mogahu rodoljubi i izgovarati Gajeve riječi: „Horvatska se preporodi — sin se raduje".

Dakako da ovaj novi narodni život i pokret u Hrvatskoj nije mogao ostati posve bez ikakva utjecaja ni na posestrimu Dalmaciju. K tomu već god. 1836. vidimo, gdje i Božidar Petranović izdaje u Zadru svoj organ, koji, kako ističe Rački, „bješe do duše namienjen manjini našega naroda u Dalmaciji, koja je grčko-iztočne crkve i služi se ćirilicom u knjizi, te bi za to pozvan „Сербскій далматинскій алманахъ". Radišni Božidar vrlo lijepo uređuje novi taj organ, davši mu pravac poučno-zabavni, sve do 1841. godine, kad se je, kako Ljubiša kaže, „možda duševnom pečali" morao dati u činovničku službu kod c. k. suda u Spljetu, a uredništvo miljenika svoga, koga je Petranović u svoje doba mnogim i lijepim, originalnim, a i prevedenim radnjama iz francuske i talijanske knjige okitio, ustupi sada paroku dubrovačkom Đorđu Nikolajeviću. Nije ipak s uredništvom prestao i književni rad d.ra Božidara Petranovića, koji za svoje nastojanje oko knjige i buđenja narodne svijesti stječe i priznanje u kulturnim narodnim krugovima u Dalmaciji, što nam svjedoči pjesma, koju je Dubrovčanin A. Kaznačić spjevao njemu u čast:

Glas matere slavske čuje
Kroz književne sve zabave
Petranović, koj poštuje
Što se rodne drži slave

Hrlo ustaje, braću zove
Njima otvara knjige i liste
Nek ilirske medj glasove
Svoje ulože pjesni čiste

Jedno-dušno nek se oglase
Na narodno pozivanje:
Neka tudjin snebiva se
Da smo od njega ništa manje.[1]

[1] Rad jugosl. akad. knj. 30. str. 182-184.; 186. i 187. — Stj. Ljubiša: o. c. p. 151; „Dubrovnik" god. I. str. 172.

Pa i čestiti i dobri narod, koji osobito zna cijeniti zasluge svojih prvaka, odlikova Petranovića god. 1848. svojim povjerenjem, a on se rado odazva volji narodnoj i stupi u red odaslanika u bečki državni sabor. Vrlo lijep i karakterističan po svoj rad reče Petranović govor svojim biračima na dan izbora 6. srpnja u Kninu: „. . . . u današnjoj vašoj skupštini malne jednodušno izabraste mene za vašega poslanika ili deputata na veliki Sabor Bečki . . . . Moja će pak najperva briga biti da Vam s jednakom ljubavlju odvratim, i da Vam pokažem, da se u meni niste prevarili . . . . Nastojatću da se mili naš hervatski jezik što prije uvede u škole i u sudove. Tako će te vi bratjo od težačke ruke sve razumjeti, što se bude u sudu govorilo i radilo, i neće te odsle s derkćućom rukom križ na pismo stavljati. Mi smo Hervati, pa nam valja narodnost našu i jezik čuvati kao zjenicu oka, i nju do posljednje kapi kervi braniti. Bratjo moja Ristjani i Kerstjani! svi smo mi sinovi jednoga otca, koj je na nebu; svi smo prava jednokervna bratja. Ljubimo se i poštujmo zamjenito, a ne progonimo se poradi zakona".[1]

Burne godine 1848., kad se ono oko 20. mjeseca srpnja sastao državni sabor u Beču, nalazimo tamo i Petranovića, koji već 14. listopada u češkim novinama „Lipi Slovanskoj" objelodani molbu, u kojoj ističe, kako žalost i tuga obuzima srce pravog rodoljuba, kad prolazeći kroz glasovitu negda, s junaštva i pjesništva slavnu Dalmaciju gleda, gdje se „kletni tudjinstva duh" po toj zemlji sve to više širi i narodnomu životu s velikom pogibli grozi. Duh preko-morskog naroda da gospoduje ne samo u školama i sudovima, nego i u javnom životu, a odatle da potječe i ona skoro općenita nemarnost u zemlji prema Slavenstvu, kao i ono neoduševljenje, dapače i protivština

[1] „Zora Dalmatinska" god. 1848. br. 29. str. 113. i 114.

u pogledu sjedinjenja s milom našom posestrimom Hrvatskom. U Dalmaciji da nema ni jednoga književnog društva, koje bi sveti oganj domoljublja i slavenskog bratimstva pirilo i oko izobrazbe naroda nastojalo. Stoga da je s nekoliko svojih prijatelja odlučio pomoću jedne glavnice ustanoviti „Maticu Dalmatinsku". No kako se novčanoj pripomoći ne može nadati od ubogih svojih slavenskih zemljaka, to da se obraća k braći slavenskoj s molbom, da bi u spomenutu svrhu novčanim prinosima u pomoć pritekli. Društvo da će što prije stupiti u život u jednom gradu Dalmacije, o čemu da se je on već sa svojim prijateljima dogovorio. Za uloženje prinosa i osiguranje glavnice jamči sam svojim karakterom („Lipa Slovanska" god. 1848. br. 16. Molba je tiskana i u „Zori Dalmatinskoj" god. 1848. br. 51.).

Kako se dojmila Petranovićeva molba mile naše braće Čeha, najbolje nam svjedoči pjesničkim upravo poletom sastavljeni i nježnim osjećajima zadahnuti članak u „Narodni Noviny" od 23. studenoga 1848., u kojem se pozivlju rodoljubi češki, da pomogu braći Hrvatima u Dalmaciji pri osnutku „Matice Dalmatinske". U tom se članku govoreći o Dalmaciji kaže: „Ta krasna, pjesnička zemlja, kojoj o krševite bregove i bajne otoke udara sinje more silnim valovima, a na drugoj se strani veličanstvene gore hvataju Hercegovine kao posestrime, — eto ta klasička gruda starodavne grčke trgovine, rimskih naseobina i ratova, stare južnoslavenske poezije i književnosti i mletačkih svečanosti pri svadbama slavnih Crnogoraca s mletačkim patricijskim porodicama, Dalmacija domovina najslikovitijih nošnja, nježna, među svijem slavenskim sestrama najmilija — ta dosad nije svoja! Osirotjela i udaljena ne sluša ona o pokretu, kojem se sada približuje cijeli slavenski svijet, ili ne govori njemu nijednim prirođenim glasom,

a ona čeka, kad će je stati buditi njezini sinovi. Što bijaše dosad života a i ima ga u njoj, taj je — talijanski, taj vjetreni, tuđi živalj prisvaja domaćinstvo" . . . . . Nedavno da je stigla vijest, da se namjerava u Dalmaciji osnovati „Matica Dalmatinska" za izdavanje prosto-narodnih knjiga i listova za pučku naobrazbu. Tim da bi sinula prva domoljubna zraka, koja da će razgrijevati ledenu koru smrznutu stoljetnim nesrećama. „Braćo i sestre češke ! — ističe se dalje — Vi znate, kakov je život u naš narod udahnula naša Matica češka u ono žalosno doba, kad još ne imadosmo drugih pomagala, da probuđujemo narod. Protrnite nad ubogim, osirotjelim, zaboravljenim dalmatinskim pukom, te mu pritecite u pomoć malim darkom njegovoj Matici dalmatinskoj. Vi prenijeste primjerenom, dà udivljenja vrijednom spremnošću nekoliko tisuća za južno-slavenski boj, ako još priložite dijelak toga za osnutak prosvjetne ustanove, izvojevati ćete dalmatinskoj braći veliku i za mnogo vijekova slavnu pobjedu u duševnoj borbi".

U to se doba poradi velike nesigurnosti svak nastojao iz Beča ukloniti. Dvor umakao u Olomuc, sveučilište opustjelo, a i sabor se državni povukao u Kromjeriž, a s njim i Petranović. U Zori dalmatinskoj (god. 1848. br. 49.) čitamo i pjesmu, koja pozdravlja poslanike iz Dalmacije na saboru u Kromjerižu :

Vaše posle opravljat' slidite
A za korist naše domovine
Vaša pomnja za koju se brine
. . . . . .
Ostanite sada svi u miru
U zbornomu gradu u Kremsiru.

Petranović se iz Kromjeriža dne 26. studenoga 1848. obratio s molbom i na braću Slovence „Slovenskomu društvu" u Ljubljani, u kojoj ističe, kako je nastalo već vrijeme,

da se i Dalmatinci za slavensku svoju narodnost svojski postaraju i nametnutoga im tuđinskoga duha odrješito oslobode. Stoga da je u dogovoru s nekoliko svojih prijatelja zaključio u jednom gradu Dalmacije ustanoviti „književno-političnо društvo pod imenom „Matica Dalmatinska" koje bi za život i narodnost slavjansku u jadranskom primorju delovalo". No kako je za ovo neophodno potrebita novčana pomoć, kojoj se od s uboštva poznatih slavenskih svojih zemljaka iz Dalmacije nadati ne može, to da se obraća k braći slavenskoj, napose k braći Slovencima u Kranjskoj s punom i slatkom nadom, da će se bijedno duševno stanje dalmatinske slavjanštine dobrostivih njihovih srdaca živo taknuti, te će novčanim prinosima u toli plemenitu svrhu u pomoć priteći. Novčani prinosi, koje bi društvo ubralo, neka se uz popis imena darovatelja pošalju njemu u Kromjeriž, što da će on odmah štampom oglasiti. Potpresjednik „Slovenskog društva" dr. Matija Sporer odgovori hrvatskim pismom dne 7. prosinca 1848. Petranoviću negativno, jer „Sabiranje novacah za našu bratju Hrvate, od družtva našeg ustanovljeno, još i sada traja.[1] Mi zato vabenje takove versti sada opet uvjesti nebi mogli". Kad se pak Matica u Dalmaciji na noge digne, da će stalno biti u stanju kakvom pripomoći društvu u pomoć priteći.[2]

---

[1] Slovenci su naime tad kupili prinose za Jelačićevu vojsku. Ljubljansko „Slovensko društvo" poslalo je četiri puta novce u Zagreb ; četvrti i zadnji put poslalo je dne 21. veljače 1849. tri stotine for. „za armadu slavne braće Hrvata." Prinosi su obično uz zanosne primjedbe stizali ne samo iz Kranjske, nego i iz Štajerske, Koruške i od drugud, gdje je bilo braće Slovenaca. (Isp. Dr. Fr. Ilešić : Slovenski novčani prinosi za Jelačićevu vojsku godine 1848. „Hrvatsko Kolo" 1907. str. 314.—326.)

[2] Dr. Fr. Ilešić : O početkih „Matice Dalmatinske" l. 1848.—9. „Hrvatsko Kolo" 1909. str. 133.—135.

Kako se Petranović brinuo za korist svoje domovine lijepo se vidi iz njegovog pisma, koje je iz Kromjeriža (1. pros. 1848.) upravio na Antu Kuzmanića, urednika „Zore Dalmatinske" u Zadru. U tom pismu ističe, kako je u slavenskim državama carevine sve oživjelo, a duh da se slobode pored narodnosti svuda lijepo razvija, samo Dalmacija da duboki još san boravi. Sveta stoga naša od sada neka bude svrha prosvjetljenje puka dalmatinskog. Jezik narodni da ima biti prvi u školi i sudovima, te da je poradi toga različite prijedloge učinio ministarstvu. Spominje nadalje, kako je poodavno već mislio, da bi se u Dalmaciji osnovalo društvo, koje bi oko narodnosti naše i izobrazbe puka nastojalo, a onomadne da je napisao i prošnju na braću Slavene, ne bi li nam novcem u pomoć pritekli. „Njeka bratja u Beču — navodi ukratko — pristaše odmah dragovoljno i sabraše do danas preko 300 for. u srebru, dočim bratja Česi, ponudjeni od rodoljubne Lipe[1] skupljaju marljivo prineske. Eto ti brate ! osnove davno žudjenoj Matici Dalmatinskoj". Nagovara k tome Kuzmanića, da sa nekoliko rodoljuba odmah složi pravila, a zato da mu i šalje „Postane slovenskiga družtva v Ljubljani", te ga upućuje i na pravila Matice ilirske. („Zora Dalmatinska" god. 1848. br. 51.).

Petranović se iz Kromjeriža 14. prosinca 1848. obrati pismom i na B. Šuleka, urednika „Narodnih Novina" u Zagrebu, u kome ga upozoruje, da je naumio u Dalmaciji što prije ustanoviti „Maticu Dalmatinsku", te ističe program i svrhu Matice moleći, da Šulek u novinama s nekoliko riječi pozove rodoljube, da ga u tome poduzeću podupru. Zanimljivo to pismo, koje sad po prvi put ugledava svijetlo, glasi : „Ljubezni Gospodine ! Poznato — Vam je iz Pražkih

[1] „Moravske Noviny" od 28. studenoga 1848. skupljaju također prinose za „Maticu Dalmatinsku."

novinah, da — sam naumio u Dalmacii ustrojiti Maticu Dalmatinsku, i da — sam u isto vreme rodoljubce slavjanske pozvao u pomoć — nam s prinescih priteći. — S v e r h a M a t i c e j e s t p r o s v e t l i t i p r o s t i n a r o d d a l m a t i n s k i, i u s k o r i t i s j e d i n j e n j e D a l m a c i e s H e r v a t s k o m, — koje što skorie biti mora, kad nam je Bog i dobra sreća podělila Bana za Upravitelja našega. — Znam Gospodine da bratja Horvati — sada dosta troška i brige imaju, ter nisu u stanju pomoći nam. No sa svim tim stavite u Novine njekoliko rječih i pozovite domorodce da nas u ovomu poduzetju ne zaborave. Tko zna te — se koj brat gane na miloserdje. Matica biti će što skorie ustrojena u Zadru, odkuda poslaćedu Vam i štatute. — Pozdravite svu bratju tamošnju. S Bogom! Vaš prijatelj Božidar Petranović". U bilješci pod pismom Petranović dodaje: „Ako Vam podje za rukom skupiti štogod, a ono pošaljite novce bratu mome u Zadar Gerasimu Petranović Professor in der gr. n. u. Clerikalschule".[1]

Iz Kromjeriža upravi dr. B. Petranović dne 19. veljače 1849. pismo i na junaka našeg Jelačića bana, koji 2. prosinca 1848. bijaše imenovan gubernatorom Rijeke i Dalmacije, u kome prikazujući tužno stanje Dalmacije, gdje „Talijani potajno i javno rade na propast našu", moli, da bi za referenta školskih djela u Zadar došao naš čovjek, a na koncu preporučuje banu i „mladjahnu Maticu" u svrhu novčane pripomoći. Karakteristično to pismo za onodobne prilike u Dalmaciji i za djelovanje Petranovićevo u cjelosti glasi:

„Vaša Svjetlost! Iz Dalmacije malene svakom poštom stižu mi nepovoljni glasovi, kako se Talijanština jednako

[1] Pismo se nalazi u zbirci g. Mirka Breyera autografa glasovitih Hrvata i Srba, te mu na dobroti, što mi je točan prijepis pisma poslao, i ovdje lijepo zahvaljujem.

i svojski upinje, da probudjeni slavjanstva duh, u pokretu svom, ako ne sasvim uduši, a ono bar zaustavi. Tako je nedavno od Guberniuma opredieljeno, da se 4000 iztisaka od knjige štenja za normalne škole u starom nazadnom — ili bolje reći krivopisu utiskaju. Ja sam odmah krepko predloženje Ministarstvu obćega učenja učinio, no bojim se, da ću se u ovom poslu, kao i mnogih drugih predmeta, slabo pomoći, a to nebi znao drugomu čemu pripisati nego premnogim poslima, od kojih je rečeno Ministarstvo obterećeno. No medjuto Talijani potajno i javno rade na propast našu.

Zato utječem se Svjetlosti Vašoj s poniznom molbom, da biste se udostojali potrebite mjere preduzeti, da se jedanput narodnosti našoj pravica učini, koju do danas zalud izčekivamo.

Prije svega potrebito je, da nam za referenta školskih djela u Zadar dodje čovjek našinac, koji jezik i potrebe naroda dobro poznaje. Inače vjerujte mi, presvietli i mili naš Bane, da će sve uzalud biti. Ja sam Ministarstvu predložio da se školsko vijeće što skorije ustanovi, da se pri svakom gimnaziju stolica ilirskog jezika podigne, da se u pučkih učionah isključivo u narodnom jeziku nauk predaje, da se izpiti svjedoka i obtuženih u narodnom jeziku vode, i t. d.

Od svega toga ništa do danas na vidilo ne izidje. Samo to jedno mogu Svjetlosti Vašoj javiti, da je ministarstvo pravice naložilo mi, da zakonik gradjanski u ilirski jezik prevedem, koje sam već i prevodit započeo, i nadam se, da ću do 5 mjeseci ovaj prevažni prevod svršit. Jezik, u koji prenašam, jest ilirski književni, kojim se bratja naša Hrvati služe.

Za to ministarstvo izdalo je takodjer naredbu, i to sljed moje molbe, na sve činovnike sudbene, da se potrude

jezik narodni temeljito izučiti s dodatkom, da će u protivnom slučaju otpušteni biti.

No pored svega toga nadeždu našu u Vas polažemo presvietli gospodine. Da su sada i dr. biskupi stvar našu obljubili, služi dokazom prošnja podnesena ovih dana ministarstvu od g. splitskog biskupa, da se u diecezi njegovoj sjemenište i bogoslovija u ilirskom jeziku ustanovi.

Ovom prigodom uzimam slobodu Svjetlosti Vašoj najtoplije preporučiti mladjanu Maticu[1] našu, da biste je kod tamošnjih velikaša preporučili, jer novčane sile naše su još preveć slabe. Pored Matice čujem, da se i L i p a S l a v j a n s k a u Zadru podigla, no bez ikakve političke svrhe".[2]

„Društvo slavjanske lipe u Dalmaciji" bijaše po nacrtu Kuzmanićevom u Zadru osnovano prema sličnom narodno-političkom društvu češkom u Pragu, koje imađaše i svoj list „Slovansku Lipu", a svrha mu bijaše: 1. čuvanje i gojenje ustavnog načela; 2. bdjenje nad prirodnim pravom narodnosti slavenske i njemačke u javnim poslovima i školama; 3. čuvanje samostalnosti Češke, Moravske i Šleske protiv navale njemačkog saveza; 4. uzdržanje uzajamnosti među Slavenima; 5. nastojanje oko domaće koristi i trgovine između slavenskih zemalja, osobito na jugu.[3] Prvu glavnu skupštinu imalo je spomenuto društvo u Zadru dne 28. siječnja 1849. god. Kuzmanić bijaše dobro uočio, da se Petranović ne slaže s tim društvom, stoga mu s privremenim odbornicima[4] dne 1. veljače 1849. upravi iz Zadra u Kromjeriž pismo, u kome kaže:

---

[1] Naime „Maticu Dalmatinsku."

[2] Isp. „Obzor" 1909. br. 148.

[3] „Zora Dalmatinska" 1848. br. 39. str. 153.

[4] Odbornici ti bijahu prof. A. Kuzmanić, prof. Ivan Franceschi Perinović, Josip Fontana, Nikola Lalić i Nikola Vuinović.

„Prisvitli gospodine ! Vi ste prvi tamo naumili i nas nudili s pomoću i svitom (savjetom), da se i u Dalmaciji zavede jedno književno narodno društvo; a evo sad ovo društvo istom zavedeno blagodari Vam na Vašemu nastojanju, priznajući Vas kao jednoga od najvridnijih začetnikah ovoga korisnoga zavedenja i kao svoga čestnoga člana. — Nemojte pak zamiriti, što ovo družtvo nije se zavelo pod imenom Matica, kao što ste Vi želili, jer njegova cilj nije samo književnost nego i druge različne struke narodnoga poboljšanja na put ostalih takovih društvah. — Za to, Prisv. Gospodine, nemojte njemu Vašu pomoć uskratiti, mi Vas molimo, da i unaprida kao do sad radite, da se razgrana i bude korisno svojemu prostomu narodu, koji veoma nauke i pomoći potribuje". („Zora" 5. III. 1849.) Petranović, kako se jasno vidi iz navedenog njegova pisma, koje nekoliko dana poslije Kuzmanićeva lista bijaše iz Kromjeriža upravio na bana Jelačića, nije podavao „Lipi slavjanskoj u Zadru" nikakove važnosti. Pa i Čeh V. D. Lambl, poznat sa svoga zauzimanja 1848. god. među Česima za „Maticu Dalmatinsku", putujući 1849. po Dalmaciji reče o zadarskoj „Lipi slavjanskoj", da ima za članove „samo c. kr. činovnike", te da u mjestu nitko o njoj ne govori, pak da joj je skoro po prvoj burnoj večeri bio i kraj.[1]

Kad se je god. 1849. po odluci ministarstva počeo izrađivati „pravoslovni i državni nazovnik u svim slavenskim narječjima" bude i Petranović u svibnju spomenute godine iz Knina, gdje je tada bio pristavom kod c. k. preture, pozvan u Beč, da tamo sa d.rom Dimitrijem Demetrom (koji je u tom poslu zamijenio u rujnu Ivana Mažuranića) Vukom Stefanovićem Karadžićem i Stjepanom Carom uređuje hrvatsko-srpski dio toga nazovnika zakona, dok su dr. Fr. Miklošić, Matija Dolenc i Matija Cigale ure-

[1] Dr. Fr. Ilešić o. c. p. 135.—137.

đivali odio slovenski.[1] Iste godine (1849.) mogaše se Petranović u Beču ponositi, da je u svrhu osnutka Matice dalmatinske sakupljena svota od 771 for. 20 novčića.[2] Znao je Petranović dobro, što vrijedi takovo književno društvo za preporod narodne svijesti i za kulturni napredak naroda, pa je htio, da po uzoru drugih slavenskih Matica što prije osnuje slično književno društvo i u svojoj miloj Dalmaciji, ali za osnutak takova društva bijaše upravo tada vrlo nezgodno doba.

Prije toga doba, čini nam se potrebno, osvrnuti se bar u kratko na ,,Zoru Dalmatinsku",[3] koja bijaše odjek

[1] Vlad. Mažuranić: Dimitrija Demeter ,,životopisna crta" štampana u izdanju Demetrove ,,Teute" od M. Hrv. god. 1891. str. XXXII. i XXXIII. — Rad jugoslav. akad. knj. 30. str. 189.

[2] Zapisnik prve odborske sjednice u spisima Matice br. 3.

[3] Dne 6. studenoga 1843. izdadoše ,,Prof. Ante Kuzmanić, urednik" i ,,Bratja Battara slovotištitelji, izdatelji i knjižari" u Zadru ,,Poziv svim ljubiteljima krasnoga i sladkoga hervatskoga jezika, narodnoga nauka i napridka", u kome kažu, da su iz Beča dobili dozvolu ,,neka se i mi Dalmatinci na način ostaloga učenoga svita, dičimo našim narodnim književnim Listom", te pozivlju na pretplatu na ,,Zoru Dalmatinsku". Što se tiče sadržaja ističu: ,,Ovi List na više će redovah biti razdiljen; na jedan primer, uzeti će: diloredna poučenja, pristojne nauke za kućom vladati, dicu gojiti, ličiti se ako se ne bi likar namirio, čuvati i nastojati oko životine ili blaga; najbolje uprave k napridovanju tergovine, zanata svakoga, težačke radnje; opisanja poglavitih mistah u našoj deržavi; naših običajih i najznatnijih stvarih, koje se kod nas nalaze; narodne dogadjaje od starine do našega vrimena; život vridnih ljudih a navlastito našega plemena, koji su čudo zaslužili i glasili se s izverstnoga junaštva, poštenja, mudrosti; pravila o našem jeziku, a uz to tomačenje književnih ričih i drugih, koje ili se slabo u govoru čuju, ili nisu svude poznate; ugodne razgovore, pisme svakojake a osobito narodne, smišne pripovisti, govorancije, zagonetke". Obzirom na jezik vele ,,Andrija Kačić, Vuk Stefanović Karačić, zlatna pera, zabi-

zagrebačkog ilirizma i u koje prvom broju (1. siječ. 1844.) prva ugleda svijetlo od pjesama velikog našeg pjesnika Petra Preradovića: „Zora puca, biće dana". „Književni nediljni list", kako se „Zora" u pozivu na predbrojbu za god. 1845. nazivlje, izlazaše u Zadru svakoga ponedjeljka na jednom arku u kvartu. Pretplata je na „Zoru" za Zadar na godinu iznašala 4 for., a za sva druga mjesta zbog poštarine 5 for. Moglo se preplatiti na cijelu godinu, na po ili na četvrt godine. Vlasnici i izdavači toga lista do konca izlaska bijahu braća Battara, koji izdavanjem „Zore" dosta pretrpješe, a urednikom njezinim prve godine bijaše Antun Kuzmanić. Ma da Kuzmanić nije prihvatio zagrebačkog pravopisa, ipak se književnici u Hrvatskoj raduju izlasku „Zore", te već u drugom broju njezinom (8. siječ. 1844.) nalazimo pjesmu: „Pozdrav Zori Dalmatinskoj" od Janka Cara „Hervata":

Danicom svom Hrvatska je
Blagu svjetlost rasprostrla,
I š njome je već doprla
Tja u daljnje srodne kraje.

I eto gledaj! kako veće
Dalmatinskieh iza gora
Puca mila rujna zora,
Blagi znak od bolje srjeće.

Da će Hrvat s Dalmatinom
I u slovstvu brat ostati,
Da će s' bratski milovati
I s svom srodnom bratjom inom.[1]

---

ližili su nam put, kojim imamo stupati; a kad budemo pak htili kititi ovi naš jezik, eto cvića ima dosta, krasni su vinac savili slavni Gundulić, Ektorović, Gaj, i mlogi još drugi". (Isp. „Poziv" u biblioteci samostana sv. Mihovila u Zadru br. 679.)

[1] U opasci pod ovom pjesmom (na str. 9.) pripominje Kuzmanić: „Eto kako ovi učeni Hervat, oli upravo reći sva gospoda zagrebačka nami se raduju, sa svim da se nismo njihovog pravopisa primili. Da Bog da s njima se načinili". — „Zora" je isprva imala oko 744 predbrojnika, od kojih u samom Zadru bijaše oko 140, u Zagrebu oko 30, u Spljetu oko 40, a u Dubrovniku i na Rijeci oko 20. (Isp. N. Šimić: Nešto o „Zori Dalmatinskoj". — „Iskra" 1894. br. 1. str. 8.).

U 15. pak broju (8. trav. 1844.) pozdravlja „Zoru" i Ljudevit Farkaš Vukotinović:

Gje je Zora veće zasvitlila
Smeti se je nadat blizom danku
Tere šajku odtisnut od žala
Gde se ziba u mrtvome sanku
— — — — — — — — —
K jednoj svrsi sreći našeg doma
Da jedrimo složno vek vekoma.

Oko uređivanja se „Zore" mnogo trudio i Preradović koji već 29. veljače 1844. piše Ivanu Kukuljeviću, da je „sada pol-urednik i korektor", a 23. mu svibnja iste godine javlja, da se Kuzmanić odrekao uredništva, te da će svršetkom slijedećeg mjeseca „Zora" sasvim pasti na njegova pleća. (Građa knj. 1. str. 109. i 111.). Druge godine (1845.) bijaše urednikom „Zore" mladi Dubrovčanin dr. August Kaznačić, sin Antunov, žarki rodoljub i vrstan na peru, koji bolje uređivaše list od Kuzmanića, a bio je popustljiv i u pravopisnom pitanju, u koje se uplitala i viša vlast. „Što se pravopisa tiče — piše Preradović Kukuljeviću 21. veljače 1845. — on je s dekretom od gubernia odje zabranjen, i Cenzura strogo na ispunjenje te zapoviedi gleda". Dodaje ipak, da u najnovije doba izgleda kao da će stvar na bolje okrenuti, jer da je censor usmeno dozvolio, da se ç u č, ie i i u ě, ś u š promijene, te da bi za godinu dana moglo doći do zajedničkog pravopisa. (Građa knj. 1. str. 112.).

Poboljšati financijalno stanje lista, i ako je svojom popustljivošću donekle uspostavio mir među saradnicima, ne mogaše ni Kaznačić, stoga uslijed nezadovoljstva izdavača napusti list, kojega redakciju početkom godine 1846. preuze prof. Nikola Valentić, koji posve istisnu dotadanji način pisanja i uvede Gajev pravopis. Kratko

*

vrijeme trajaše to pravopisno jedinstvo, do konca naime mjeseca rujna 1846., jer „Zoru" ostaviše mnogi pretplatnici, zaista valjda oni, kojima više bijaše stalo do separatizma, nego do pravopisnog i književnog jedinstva, a Valentić iz redakcije istupi. (P. Kasandrić: Il Giornalismo Dalmato. Zara 1899. str. 7.). Sad se braća Battara u stisci opet obratiše na Kuzmanića „tverdoglavinu", kako ga Preradović nazivlje, koji na novo uvede stari pravopis, a bio je tako zagrižen u tom pitanju, da ni Preradovićevu pjesmu, u kojoj se ovaj oprašta sa Dalmacijom, ne htjede za „Zoru" primiti, jer Preradović nije htio po njegovoj volji promijeniti pravopis. (Građa knj. 1. str. 133. i 137.). Dakako da je na taj način Kuzmanić doveo „Zoru" na rub propasti, a što se ona ipak održala do 25. lipnja 1849.[1] t. j. da nije godinu dana i po prije usnula, bijaše uzrokom, kako izdavači sami ističu: „proglašenje dobi, koja narodnost i jezik svakomu puku obećavaše". No ispunjenja toga obećanja ne dočekaše sa „Zorom" izdavači, nego naprotiv oštrije naredbe glede tiska, s kojih i „Zora", koja uz nastojanje oko književnosti uvelike buđaše ponos narodni i svijest narodnu, te u kojoj uza sve pravopisne neprilike sarađivaše ipak priličan broj književnika s ove i s one strane Velebita, napokon izdahnu.

Napose je istaći, da „Zora" bijaše i velika zagovarateljica ujedinjenja hrvatskih zemalja, što osobito u njoj odjekuje 1848. godine, kad je kralj Ferdinand 15. ožujka ukinuo cenzuru i proglasio slobodu štampe, te obećao ustav. Urednik tad „Zorin" dr. A. Kuzmanić, iskreni rodoljub, koji sam o sebi u poslanici na Dalmatince reče „Ja nisam Slavjanin današnji ni jučerašnji; Hrvat sam po tankoj i po debeloj krvi; kapu sam nosio; rodjaci mi

[1] Kuzmanić je uređivao do 16. travnja 1849., a dalje do prestanka sami vlasnici i izdavači.

se još hvataju za motiku i za mašklin; otac mi je pivao pisme starca Milovana; pohadjao sam kuće potleušice; pod niskom sam se strehom rodio[1] . . .", — dade jakog oduška u „Zori" političkom smjeru. „Slavjanski duh, slavjanski jezik, slavjanski nauk — piše on dne 27. ožujka 1848. u „Objavljenju", navješćujuć ustav — pravo je da obuzimaju širom svu ovu Dalmaciju, jere smo mi pravi Hrvati starinom, ipak od same naše medjašne braće možemo sebi podpor(u) steći. Pusto golo more rastavlja Dalmaciju i Italiju; plodna zemlja sastavlja Dalmaciju, Bosnu, Hercegovinu i gornju Hrvatsku, kuda širom narod naš i jezik naš pribiva — krv nije voda, mi moramo težiti na svoj zavičaj, odbiti tudje paraje, koje ne mogu našoj većini odoliti". Članak završuje Kuzmanić riječima: „Živila naša narodnost hervatska!"[2]. — U to u „Zori" zaredaše s obje strane Velebita odlučni i izraziti članci. „Talianstvo je Dalmaciu — piše iz Gospića 9. travnja Fr. Mate Kovačević — satrlo i malo da nije narod i narodnost uništilo; ne virujte Talianim, oni su naši neprijatelji, i radi bi Slavjane opet guliti i gnjetiti, kao i prija su jih gulili, pak njih gole i bose, gladne i žedne prama neprijatelju slali, da se bore i Taliane brane, koji slabo junaštvo u prsim goje, ali vrlo sa slavjanskim junaštvom se rese!"[3]. — „Sada nam je uskrs, sada sloboda, sada preporod i novi život" — zaori čelični Fran Kurelac 17. travnja u poruci „Zori Dalmatinskoj" i „Rodu Dalmatinskomu" — pak ističuć, da Hrvatima nema više opstanka u madžarskom društvu (zajednici), jer „Vuci minjaju kožu ali ne minjaju ćudi", na jednom mjestu kliče: „Bratjo Dalmatinska,

---

[1] P. Kasandrić: „Zora Dalmatinska" („Iskra" 1894.) br. 1. str. 4.

[2] „Zora Dalmatinska" 1848. br. 13. str. 49. i 50.

[3] „Zora Dalmatinska" 1848. br. 16. (od 17. travnja) str. 61.

ta čista krv hrvatska sad u jednu slogu s nami : ta naša sloga biti će od koristi i Srbljem i Slovencim, i oni će kada tada uz nas ili mi uza nje, no samo se ne rastrkajmo nego pomozimo jedan drugomu ; svi se narodi sada druže, kako da se mi ne družimo, koji smo toplijega srca i bolje znamo što je brat što je sestra i što je rodjak, nego ikoji drugi narod pod suncem ! Zaprosili smo kralja da nam sazove gospodu hrvatsku i slavonsku da vićamo i da se dogovorimo, kako ćemo i što ćemo sada : suza će nam udariti na lice i srce zaigrati kako još nikada za našega vika zaigralo nije, ako nam i vi dodjete, ako i vi sidete uz našu gospodu uz vašu bratju".[1]

Ponajznatniji književnik dubrovački novijega doba i zagovaratelj zbliženja Hrvata i Srba dr. Matija Ban bijaše i odlučan prijatelj sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom. U svom članku „Šta treba Dalmaci(j)i ?", štampanom u „Zori" 8. svibnja dovikuje on „O plemeniti Dalmatinci ! hoćete li vi pretrpiti da nekoliko ljudih iz interesa svojega pogaze vama na očigled narodnost vašu, vaš jezik, sve koristi vaše ? Dalmatinski rodoljubci, ustajte na noge i u ime svega prostoga naroda protestira(j)te protiva tih — odmetnikah ; što god oni učine, to mi ne priznajemo da je naše. Ko ljubi italianski jezik toliko da ga u svemu želi upotrebljavati, taj neka odšeta u Italiu ; mi pravi Dalmatinci hoćemo da u Dalmaci(j)i onaj jezik vlada, koi je od samoga Boga Dalmatincima podan. Prie naš život ispustimo nego jezik taj .... Mi dobivamo premnogo sajuzivši (združivši) se sa Hrvatskom ... Naši slipci toga ne vide. Neki se pak boje da će Hrvati po svojoj volji zapovidati Dalmatincima. Ti ljudi nemaju pojma o ustavnom sistemu. Kada Hrvatska, Slavonia, Dalmacia i Granice budu sve

[1] „Zora Dalmatinska" 1848. br. 16. str. 61.—63.

složene u jednu kraljevinu, tada ne će već biti ni Hrvatah, ni Slavonacah, ni Dalmatinacah osebice, nego će svi biti sinovi jedne domovine sa (j)ednim jednakim pravima, kao što je to u Francuskoj .... Kao što će Banom Hrvatskim moći da postane jedan Hrvat, isto tako moći će i (j)edan Dalmatinac, jedan Slavonac, jedan Graničar, ne će ga sami Hrvati birati, nego svi mi skupa".[1] — Brođanin Andrija Torkvat Brlić, advokat i književnik, sin trgovca i književnika Ignjata Vjekoslava Brlića, šiljaše „Zori" iz Beča oduševljene članke, u kojima naglašivaše, da sva sreća i napredak Dalmacije leži u sjedinjenju s Hrvatskom. „Nema ni tebi, Dalmacijo moja, piše on iz Beča na dan sv. Ljudmile, ni sinovima tvojima budućnosti u Beču. Daleko si ti Beču, a Beč Tebi. Tudja majka nema srca, nema mlika za tudje dite. Beču si ti tudje čedo neljubljeno negojeno ! .... Ti u službi Mletakah cvala nisi, jer si bila provincia, zar nisi i sad provincia ? A misliš pod Bečom cvasti ? ... Ako si rada, da bude što iz Tebe, da se sinovi tvoji jezikom tvojim služe, ako misliš staru slavu i bogastvo vratit : traži k svojem doći. Svaka ptica svojem jatu leti !"[2] — Pa i proglas „Bratji svojoj dalmatinskoj", što ga je peti dan iza svečane i sjajne instalacije junačkog Jelačića bana hrvatski sabor iz Zagreba upravio braći u Dalmaciji (10. lipnja), bijaše odštampan također u „Zori" od 27. lipnja. „Posetili su nas — stoji tu — bratja Česi, posetili su nas bratja naša prekodunavski Srblji, posetili su nas Slovenci ; a vi bratjo Dalmatinci, vi izvor i kolivka našeg naroda, narodnosti i izobraženosti naše narodne, vi, koji po zakonima utvrdjenim zakletvom kraljevskom k našem jedinstvu pripadate, mogli ste i sada još, gdi trublja bratinstva i slobode jur po čitavoj Europi

[1] „Zora Dalmatinska" 1848. br. 19. str. 74.—76.
[2] „Zora Dalmatinska" 1848. br. 40. str. 159.

zaori, udaljeni ostati ? . . . . . Sva naša slava, sva naša obća srića sastoji se u bratinskom savezu trojedne kraljevine, u savezu slavjanskih austrianskih narodah ; — hitrite dakle u kolo naše !"[1] — Junački k tome istup i pobjedonosno napredovanje Hrvata protiv nasilja madžarskoga kao i imenovanje Jelačićevo gubernatorom Dalmacije, odjeknu dakako i u „Zori", te zanosnim člankom od 9. prosinca objavljuje dr. A. Kuzmanić „Radostno objavljenje" ističuć „da Jelačić ljubi i štuje ovi narod ; i da je on list od naše gore, kakvoga nismo vidili, evo ima blizu osam sto godinah, od kako se pristavi pridragi naš kralj i zemljak Zvonimir, pokojna mu duša !" Za tim nastavja „Oj Dalmatinci od hrvatskoga plemena ! radujte se i veselite se ! . . . Na noge, braćo, ako Boga znate ; pozdravite novoga svoga poglavara Josipa Jelačića. Neka se svaka Krajina skupi, te pismo napiše, i na nj podpiše, pak pošalje tomu čestitome Banu, da zna i uviri se, da ga ljubite i da ga rado čekate. Ovako harni narodi štuju svoje starešine. A ne dajte, da vas odmetnici odmeću, kao što su naše stare bidnike odmećali . . . Ne virujte sperdalima, koji bi htili most nasloniti od Dalmatinskoga briga do Jakina ! . . . . Jeda li je moguće ova uska tkanica, ova hrvatska stečevina, da se od matice svoje odcipi ? Prie će more naplimati i potopiti svu Dalmaciju, nego će je narod naš tudjici pustiti . . . Odredjaj je, sudbina od Boga, da propane u nas taljanština."[2] Godina 1848. imadaše dakle također poput ilirskog preporoda jak utjecaj i na Dalmaciju, te joj ponovno dade snažan poticaj, da pridigne svoj narodni duh i da se preporodi, ali upravo onda, kad se najboljemu mogoše nadati Hrvati za prine-

[1] „Zora Dalmatinska" 1848. br. 26. str. 100.

[2] „Zora Dalmatinska" 1848. br. 50. str. 198. ; isp. također „Osvit u Dalmaciji" pobilježio V. Kisić, Zadar 1909.

sene žrtve, najvećma se naoblači nebo nad njihovom pat ničkom domovinom.

Spomenuto nezgodno doba bijaše doba apsolutizma, koga uvod počinje već „ožujskom oktroiranom kartom" 4. ožujka 1849. god., a on sam stupa u život 31. prosinca 1851. god. carskim patentom. U nastupajućem ovom deceniju naime sve do listopadske diplome (20. listopada 1860.), može se reći, da nije smjelo biti političkog života, a književni da je mogao životariti samo. (Isp. M. Šrepel : „O životu i radu Mirka Bogovića" — „Pjesnička djela" Bogovićeva sv. III. str. XIX. i dalje ; Glas „Mat. Hrvat." god. I. br. 8. str. 63.—66.). Kakvo čudo dakle, da i Petranović tek iza spomenute listopadske diplome, kad se naime počinje opet pojavljati novi politički a i duševni život — ma da on nije, kao što su to mnogi naši književnici, ni između 1850. i 1860. god., posve odložio pero — može ozbiljno pomišljati na ostvarenje Matice dalmatinske.

Petranović je svojim radom u Beču zajedno sa svojim drugovima, krčeći put narodnom jeziku u državni život, uvelike zadužio naš narod. Pošto je obavio svoj zadatak u Beču, vrati se kao savjetnik k zemaljskom sudu u Zadar, gdje sa svojim sumišljenicima pokrenu 1. ožujka 1851. god. izdavanje „Pravdonoše", kome je bio zadatak, „da sudački činovnici u Dalmaciji nauče naš jezik", te osobito obilovaše raznovrsnim pravnim gradivom iz našeg narodnog života, ali na žalost prestade već u drugom svojem tečaju 1852. god., premda je i književni odbor Matice ilirske sve pokušao, da ga u životu održi. Pokušalo se kao u zamjenu izdavati „Pravnik", koga je uređivao Mrazović, ali i ovaj jedva proživi 1853. godinu. Te godine nalazimo B. Petranovića u službi kod suda u Kotoru.[1]

[1] T. Smičiklas : Povijest „Matice Hrvatske" (Spomen knjiga „M. Hrv.") str. 27. i 28. — M. Šrepel : O životu i radu

Što je bilo sa novcima, koje je Petranović 1849. god. za osnutak Matice dalmatinske u Beču skupio, t. j. gdje su se ti novci do god. 1853. nalazili, o tom u spisima Matice dalmatinske ne nalazimo nikakve izravne vijesti, ali nas ipak neki podaci navode na misao, da su se ti novci do spomenute godine možda nalazili kod Božidarova brata Gerasima, tada protosingela u Zadru. Iz godine pako 1853. imamo sačuvan jedan vrlo znatan dopis od ravnateljstva Matice ilirske upravljen 4. svibnja t. g. na d.ra Božidara Petranovića c. k. zemaljskog savjetnika u Kotoru, iz koga se razabire, da je dr. B. Petranović ponudio (svojim pismom od 25. travnja 1853.) Matici ilirskoj, „da se novci sakupljeni za utemeljenje Matice dalmatinske sdruže s glavnicom Matice ilirske", dok god ne bi stupila u život Matica dalmatinska i da je ravnateljstvo Matice ilirske u svojoj sjednici od 2. svibnja 1853. tu njegovu „plemenitu ponudu" s radošću primilo, te mu javlja, da pristaje na sve njegove uvjete, ali ne samo na povratak kamata, ako bi se kad ustanovila Matica dalmatinska, jer da bi to bilo „nekorisno, pogibeljno i u obće nepravično". Nekorisno, jer Matica ilirska da radi samo kamatama, pa ako bi i te morala povratiti, da joj tada ni glavnica ni kamate ne bi nosile nikakve koristi. Pogibeljno da bi to bilo za Maticu ilirsku u slučaju, da bi kamate potrošila, a Matica se dalmatinska nakon dvadeset ili više godina osnovala, te bi joj Matica ilirska morala vratiti kamate, koje ni kamatama svoje glavnice ne bi mogla isplatiti, nego bi morala posegnuti i za svojom glavnicom, a to da je i proti osnovnim pravilima Ma-

---

Mirka Bogovića, štampano u trećem svesku „Pjesničkih djela" Bogovićevih, izdala „Matica Hrvatska" god. 1895. str. XXI. i XXII. — Dr. Fr. Rački: Dr. Božidar Petranović (nekrolog). Rad jugosl. akad. knj. 30. str. 190.

tice ilirske. Nepravičnost da bi se sastojala u tom, što bi Matica ilirska kamatama toga novca izdavala valjane knjige i dalmatinskih spisatelja, pa bi se Dalmacija dakle tim kamatama i koristila, a Matica ih ilirska morala vratiti. K tomu da bi te kamate i Dalmatincima osim razmjernog izdavanja i njihovih knjiga donosile još veću korist, da je ravnateljstvo Matice ilirske odlučilo od svake knjige, koja će se od sada njezinim troškom izdati, trinaest istisaka poklanjati za knjižnice glavnijih dalmatinskih gradova, a tim da je učinjeno i više, nego što pravila dopuštaju, budući da bi knjižnice kao moralna tjelesa imale platiti svaka 100 for., da postanu utemeljiteljice, te bi mogle osim dvojice gospode, koji se kao utemeljitelji primaju, dobivati samo 6 istisaka. No pošto se ovdje radi o općoj koristi i raširenju književnosti, da se ovakova iznimka može dozvoliti, te ako Božidar Petranović pristaje uz ove pogodbe, neka bi poslao novce na ravnateljstvo Matice ilirske, od koga da će i namiru dobiti.[1]

Božidar je Petranović na uvjete, koje mu je stavilo ravnateljstvo Matice ilirske, pristao, a skupljene je novce za osnutak Matice dalmatinske poslao ravnateljstvu Matice ilirske spomenuti Božidarov brat Gerasim, što nam dokazuje drugi list od 9. kolovoza 1853., koga je ravnateljstvo Matice ilirske kao potvrdu za primitak novaca upravilo na arhimandrita Gerasima Petranovića[2] (Gerasim je zapravo 1853. bio protosingel, a 1855. g. postao je arhimandrit. Isp. Tomo K. Popović: Vladika Gerasim Petra-

---

[1] Pismo u spisima „Matice" označeno br. 28.; Spisi „Matice" za god. 1862. br. 2.

[2] Da je upravo Gerasim novce „Matici" ilirskoj poslao, to nam izrično potvrđuje i pismo, kojim po osnutku „Matice Dalmatinske" Božidar Petranović od „Matice Ilirske" zahtijeva povratak novaca. (Spisi „M. D." za god. 1862. br. 2.)

nović (preštamp. iz „Bos. Vile" — ćirilicom) Sarajevo 1897. str. 7.), a to nas i dovodi u sumnju, da su se ti novci kod Gerasima do tad nalazili. U spomenutom listu javlja ravnateljstvo Matice ilirske Gerasimu Petranoviću, da mu uslijed zaključka učinjenog u sjednici 1. kolovoza (1853.) na njegovo pismo od 6. srpnja o. g. odgovara, da je sakupljene novce za osnivanje Matice dalmatinske u iznosu od sedam sto sedamdeset i jednu forintu i dvadeset i dva novčića srebra istoga dana ispravno primilo s obvezom, „da Matica ilirska, ako bi se ikada Matica dalmatinska digla u noge, te novce istoj povrati, a za toga vremena u godišnjih kamatah da se od svake knjige izdane troškom Matice ilirske, koje utemeljiteljem Matice dalmatinske koje pako knjižnicam i zavodom dalmatinskim, šalje po trinaest (13) istisakah". Ravnateljstvo Matice ilirske moli uz to Gerasima Petranovića, da bi u dogovoru sa svojim bratom Božidarom naznačio što prije „gospodu, knjižnice i zavode u Dalmaciji", kojima će pripadati pravo, da takove knjige primaju. To da je ravnateljstvu Matice ilirske vrlo nužno, da može što točnije urediti otpremanje knjiga.[1]

Sada u spisima Matice dalmatinske osim jednog tiskanog poziva 1859., što se odnosi na proslavu Kačićeve uspomene za „stoljetni dan preminutja" (14. pros. 1860.), nema do osnutka same Matice (27. srpnja 1862.) nikakovih podataka. Ni u Hrvatskoj u ovo doba, u doba naime apsolutizma, koji je išao za strogom centralizacijom, a bio posve protivan odušku narodnom i razvoju pojedinih narodnosti, ne mogu cvasti ruže na književnom polju, kao što bi inače, ma da su pojedinci učinili, što se uopće u to za književnost nepovoljno doba učiniti dalo. Kratko nam

[1] Pismo u spisima „Matice" označeno br. 58.; Spisi „Matice" za god. 1862. br. 2.

i lijepo ovo doba crta naš blage uspomene dr. M. Šrepel (o. c. p. XX.) navodeći: „nemajući političke slobode književnici su samo u duši krili svoje težke jade, . . . poezija je jedva mogla disati u javi. Vraz i Nemčić legoše nedavno u grob, Preradović je vojnik, a Mažuranić činovnik, te se njihova vila gotovo i ne javlja. Gaj se je približio vladi, ... Šuleku zabranjuju izdavati novine . . .“ Matica ilirska opet u ovo doba, može se reći, tek životari. Malo što izdaje, a kadšto i štetuje (kao n. pr. s drugim izdanjem Gundulićeva Osmana 1854.). K tomu prije osnutka „Nevena“, kojega je prvi broj ugledao svijetlo 1. siječnja 1852. god. i koji je kroz sedam godina (do 25. pros. 1858.) bio jedini beletristički list u apsolutističko doba, nije u Hrvatskoj bilo od 1850.—1852. nijednog beletrističkog lista, kao ni poslije pada „Nevena“ sve do osnutka „Naše gore lista“ 1861. g., a prazninu od 1859.—1861. imao bi bar donekle popunjati Vukotinovićev godišnjak „Leptir“, koji jedini podavaše zabave u tom razdoblju. Oko „Nevena“ se u spomenuto doba okupi priličan broj književnika, a urednik mu prve godine bijaše Mirko Bogović, koji upravo u apsolutističko doba uza sve patnje[1] razvija veliku djelatnost svoju. U to naime doba uz ostale njegove radove pada i izradba njegovih tragedija: „Frankopana“, koga je sastavio 1851. god., a tiskao istom 1856. god., „Stjepana, posljednjeg kralja bosanskoga“, koji je izrađen za Bogovićeva tamnovanja 1853. god., otiskan pako 1857. i „Matije Gubca, kralja seljačkoga“, najznatnijeg dramatičkog djela Bogovićeva, koje izdade 1859. god. Kolu se hrvat-

[1] Bio je naime radi otiska pjesme Ivana Filipovića „Domorodna utjeha“ u 38. br. „Nevena“ zajedno s Filipovićem osuđen na dvije godine teške robije u gvožđu, ali bi iza tamnovanja od 1. kolovoza 1853. do mjeseca veljače 1854. g. pušten na slobodu poradi sretna događaja u kraljevskoj obitelji.

skih ili bolje zagrebačkih književnika okupljenih oko „Nevena", u kom pored Mirka Bogovića vidimo Mijata Stojanovića, Janka Tombora, Dragojlu Jarnevićevu, Janka Jurkovića, „kolovođu hrvatskih humorista", Adolfa Vebera Tkalčevića, Ferdu i Ivana Filipovića i dr. priključuje i Spljećanin Luka Botić sa svojim „Pobratimstvom", po-najboljim svojim romantičkim epom tiskanim u „Nevenu" 1854. god., a iz Bosne se javljaju Martić, Jukić i Nedić. Istaći je još u ovo doba uspjeh prikazivanja u Zagrebu Banove „Merjime" (1855.), kojoj je sadržaj crpen iz bosanskoga života kao i polemiku s Veberom radi dramatske kompozicije, stiha i jezika iste, pravopisnu borbu Frana Kurelca, Freudenreichovo nastojanje na dramatskom polju, kojega su „Graničari" (1856.) opće poznati, Šulekov rad oko „Rječnika", koji uz silni trud pri koncu apsolutizma i dovršuje i njegov prirodnjački rad, kao i rad Ljudevita Farkaša Vukotinovića i d.ra J. Šlosera na polju prirodnih nauka.[1] Na povjesnom se polju za doba apsolutizma neumornim svojim radom osobito ističe Ivan Kukuljević Sakcinski, koji u to doba bi izabran i članom petrogradske akademije (1855.), te uspješnim svojim radom u „Arkivu" (1851.-1875.) okuplja oko sebe hrvatske historike kao: Šimu Ljubića, Matiju Mesića, Radu Lopašića, Ivana Tkalčića i mnoge druge saradnike, pa najviše pridonese, da se i dr. Franjo Rački dade na izučavanje hrvatske povijesti.[2]

[1] Spomen-knjiga „M. Hrv." 1892. str. 20, 27, 29, 30, 31, 32, 229.-232, 240, 310. i 311. — M. Šrepel o. c. p. XIX.—XXXI, XXXVI. XXXVII. i XLIII. — Dr. N. Andrić: Hrvatska književna evolucija od god. 1850.-1860. Glas „M. Hrv." god. I. brojevi 9, 11. i 12. — Dr. B. Šulek: Naš napredak u prirodnih znanostih za minulih 50 godina (Rad. jugosl. akad. knj. 80.) str. 136.

[2] T. Smičiklas: Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskog (Rad. jugosl. akad. knj. 110.) str. 152, 153. i 158. — Spomen-knjiga „M. Hrv." str. 163. i 164.

U doba se apsolutizma kao mecenat ističe jedini novoimenovani (18. stud. 1849.) biskup đakovački, slavni naš Strossmayer, koji u to doba uvelike zaduži i Bosnu ishodivši (1852.), da su se klerici bosanski odgajali u Đakovu (do 1874.) i tako je ova zemlja kroz dva decenija dobivala valjana svećeničkog i rodoljubivog podmlatka. Biskup okuplja oko sebe i siromašne književnike hrvatske, dajući im prigodu, da što više koriste svojim književnim radnjama — kao Luku Botića, koji bi postavljen za činovnika kod vlastelinstva biskupova, te svojim djelima sačinjenim u Đakovu ovjekovječi ime u knjizi hrvatskoj. U to doba nađe zaštitu kod biskupa i dični Franjevac Jukić, koga silnik Omer-paša Latas protjera iz Bosne i zatvori u tamnicu carigradsku, iz koje bi posredovanjem biskupovim u Beču (1852.) i nastojanjem Mihanovićevim izbavljen. Spomenuti je i Frana Kurelca, koji nad preranim grobom Botićevim godine 1863. gorko uzdiše. Njega postavi biskup (bilo to poslije apsol. 1862. g., ma da gaje biskup pozvao već oko g. 1860.) za učitelja staro-slavenskog i hrvatskog jezika u sjemeništu đakovačkom, ali se naš Fran po svojoj naravi nije mogao tu posve udomiti, nego se već poslije četiri godine vrati u Zagreb. U doba apsolutizma izdaje biskup i ogromno pjesničko djelo Korčulanina Petra Kanavelovića: Život sv. Ivana Ursina biskupa trogirskoga (1858.), a kratko vrijeme iza tog doba i „velepjesan" Jerolima Kavanjina 1861. g.[1]

[1] T. Smičiklas: Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera (izdala Jugosl. akad. u Zagrebu 1906.) str. 8, 25, 26, 78. — A. Veber: Viekopis Franje Kurelca (Rad. jugosl. akad. knj. 29.) str. 181. i 182.; — Šrepel: o. c. str. XXXVI. i XXXVII.; — Dr. N. Andrić: Pod apsolutizmom, štampano u sv. II. „Male knjižnice" izdala „Matica Hrvatska" g. 1906. str. 100. i 101. — M. Pavlinović: O životu Luke Botića, u izdanju Botićevih pjesama od „M. Hrv." u Zagrebu 1885. str. VII. XX. i XXI.

U doba apsolutizma vrijedno je svratiti pozornost i na školsku književnost. Kad je god. 1850. u Hrvatskoj bio uveden austrijski školski sustav, a s njim i narodni jezik kao nastavni istisnuvši iz gimnazije dotadašnji jezik latinski, poče se marljivo nastojati oko priređivanja školskih knjiga u jeziku hrvatskom. Ban Jelačić potpomagaše rodoljubne profesore dobrim honorarom (plaćajući i prijevode po 50 for. od štampanog arka), ne bi li se učenici što prije dočepali knjiga na jeziku narodnom, a ujedno i bojeći se, da ne bi hrvatski nastavni jezik bio zamijenjen jezikom njemačkim. Bojazan se banova i obistinila, te koncem godine 1854. bi njemački jezik uveden kao nastavni u više razrede gimnazije, a poslije i u niže.[1] Ipak je za vrijeme apsolutizma izdan priličan broj školskih knjiga u jeziku hrvatskom, pa držim, da ne će biti zališno, ako ih ovdje navedem hronološkim redom : Veber (Tkalčević) : Čitanka ilirska za nižu gimnaziju (Beč 1852.) ; Latinska slovnica za nižu gimnaziju (Beč 1853.) ; Macun Ivan : Kühnera slovnica jezika grčkoga I. strana (Beč 1853.) ; Slovnica jezika grčkoga II. strana. Skladnja. (Beč 1853.). Močnik D. Fr. : Pouka u računici za nižu gimnaziju (s njemačkog preveo Věkoslav Golub). Prvi razděl za I. i II. razred (Beč 1853.) ; Pouka u računici za dolnju gimnaziu (s njemačkoga preveo Věkoslav Golub), Drugi razděl za III. i IV. razred (Beč 1853.). Pouka u Algebri za višu gimnaziu (s njemačkoga preveo Věkoslav Golub) I. i II. svezak (Beč 1854.). Veber (Tkalčević) : Latinska čitanka za drugi gimnazijski razred kao priprava za čitanje Kornelija Nepota, po Mavri Schinaglu i po svojoj latinskoj slovnici I. i II. svez. (Beč 1854.) ; Zemljopis austrijanske

[1] M. Šrepel : O životu i radu Mirka Bogovića („Pjesnička djela" sv. III.) str. XIX. i XX. ; Dr. N. Andrić o. c. str. 17. 18. i 19. ; Spomen-knjiga „M. Hrv." 1892. str. 35.

carevine. Iz. njem. (Beč 1854.). Macun : Kratka slovnica jezika němačkoga, složena za porabu mladeži gimnazialne (Beč 1854.) ; Zadaće za vežbanja u jeziku němačkom, za svoju slovnicu sastavio. (Beč 1854.). Mesić Mato : Obris zemljopisa i povjestnice za c. k. niže gimnazije iz njemačkoga. Dio I. Stari viek (Beč 1854.) ; Početnica zemljopisna za I. razred niže gimn. i niže realke (s česk. prev.) (Beč 1854.). Kiseljak D.r Ivan Ev.: D.ra Baumgartnera Siloslovlje za više gimn. (s njem. prevod.) (Beč 1854.). Katekizam katolički s kratkom pověstnicom věrozakona od stvorenja světa do danas za realne učionice preparandialne i ine višje učione zavode. (Beč 1855.). Mesić Mato : Pověstnica austrijske deržave, za porabu gimnazijah napisao V. Vladivoj Tomek (iz českoga prevod) (Beč 1856.); Mesić Mato, Mažuranić Antun i Adolfo Veber : Ilirska čitanka za gornje gimnazije (Beč 1856.). Kiseljak Dr. Ivan Ev. : Vj. Pokornoga pouka u botaniki (s njem. prev.) (Beč 1856.). Accurti Josip i Dragutin : Naravopis živinskog carstva (s njem. prevedoše polag Pokornia) (Beč 1856.). Šulek Bogoslav : Biljarstvo za više gimn. (Beč 1856.). Veber (Tkalčević): Čitanka ilirska za III. i IV. razred dolnje gimnazije. Polag češke čitanke od Jirička (Beč 1857.) ; Skladnje ilirskog jezika za nižu gimnaziju (Beč 1859.). Mažuranić Antun: Slovnica hervatska za gimnazije i realne škole (Zagreb 1859.) (Iv. Kukuljević Sakcinski : „Bibliografia Hrvatska" Zagreb 1860. str. 13. 67. 70. 88. 95. 97. 102. i 161.).

Apsolutizam se primicao kraju, a u to se približavala i proslava sto-godišnjice (14. pros. 1860.) omiljelog narodnog pjesnika Andrije Kačića Miošića. Matica se ilirska spremala, da što časnije proslavi uspomenu na milog pjesnika, a da se i Dalmacija oduži rođenome svom sinu, izdaše rodoljubi „na sv. Jandriju 1859." u Zadru poziv,

koga potpisaše pop I. Berčić, pop I. Danilov i dr. Petranović — na domoroce, upućujući ih, da pridonesu štogod više mogu, što bi Kačićevu namjeru usavršiti moglo. Potiču ih naime, da bi im poslali : narodnih pjesama, koje se pjevaju a tiskane nijesu i ispisanih zgoda gradova, sela, obitelji, ljudi na maču i na peru glasovitih i t. d. koje nijesu Kačiću došle do ruku, ili su se iza njegove smrti zbile, jer da su ih naumili u knjigu tiskati njemu i narodu na čast. Mole još, da bi domoroci popisali i pokupili novac, ako bi tko što Kačićevoj uspomeni poklonio, jer da osim spomenute knjige misle izdati i knjižicu, u kojoj će biti ,,životopis O. Jandrije", a k tome i pjesma na njegov stoljetni god kao i imena onih, koji što daruju. Koji išto daruju, primit će ovu knjižicu (t. j. životopis Kačićev) na dar, a koji bilo pismom ili većim darom slog i tiskanje veće knjige podupru, da će primiti na dar i jednu i drugu. Ako li što od sakupljenog novca iza tiska spomenutih knjiga preostane, to da će se upotrijebiti na umnoženje glavnice Matice dalmatinske. Najdalje do svrhe mjeseca lipnja 1860. da pošalju pisma latinicom, ćirilicom ili glagolicom — kakogod hoće — i sakupljene novce, a da se dopisi uprave na Petra Abelića, knjižara u Zadru, koji da je preuzeo dopisivanje u tom poslu i izdanje pomenutih knjiga.[1]

Abelić je po osnutku Matice dalmatinske posebnim dopisom od 20. stud. 1862. od odbora Matičina i zahvalu dobio, što se ,,bez ikakve svoje koristi" primio teškog posla, da sabire rodoljubne priloge za proslavu Kačićeve stogodišnjice kao i za tiskanje ,,Albuma" Kačićevoj uspomeni namijenjenog, te za svoju revnost i točnost u tom poslu. Matici je pako dalmatinskoj za porast glavnice tom prigodom ostalo čista novca 162 for. 39 novč., a uz to 493

[1] Tiskani poziv u spisima ,,Matice Dalmatinske".

meko i 8 kruto vezanih istisaka „Albuma" i 146 istisaka životopisa Kačićevog.[1]

Dozorio i apsolutizam i preživio se listopadskom diplomom 1860., a mila poče svitati zora slobode. Dakako sa slobodom javlja se i novi duševni pokret, a naš Petranović pomišlja odmah na ostvarenje Matice dalmatinske i šalje u društvu s popom Ivanom Danilovom i učenjakom popom Ivanom Brčićem[2] pravila na potvrdu u Beč, koja je i uslijedila carskim riješenjem od 5. kolovoza 1861. god. Sama Matica stupi u život t. j. bi svečano otvorena u prisutnosti namjesnika barona Lazara Mamule i mnoge druge gospode 27. srpnja 1862. Istoga dana bi na prijedlog Jovana Sundečića „jednoglasno bez glasovanja" za predsjednika Matice izabran dr. Božidar Petranović; za potpredsjednika u književnom odboru dr. Đuro Pulić, a u gospodarskom prof. Ivan Danilov većinom glasova. Pošto je bilo već „pokasno doba" skupština pristaje, da radi kratkoće vremena ostale članove Matičinog odbora u oba odsjeka izabere „za ovaj put" predsjednik u sporazumu sa spomenutom dvojicom potpredsjednika, pak da ih odmah predlože skupštini na potvrđenje. U prvom tom Matičinom odboru bijahu izabrani u književni odsjek: pop Mate Ivčević, Stjepan Ivičević, dr. Mihovil Milković, proto Đorđe Nikolajević, dr. Mihovil Klaić i pop Jovo Sundečić, a u odsjek gospodarski: Gavro Glišić, Krsto Medović, dr. Franjo Nakić, dr. Josip Paštrović, Marko-Antun Vidović i dr. Vinko Vitezić. Društveni blagajnik bijaše Todor Jurković, a počasni društveni tajnik Antun

[1] Zapisnik četvrte odborske sjednice držane 13. studenoga 1862. (spisi „Matice") br. 22. — Pismo Petru Abeliću, knjižaru u Zadru (spisi „Matice" za god. 1862.) br. 28.

[2] J. Сундечић: o. c. („Slovinac" 1879.) br. 2. s. 23.

Šimonić, koji bi odlikovan tom čašću u prvoj odborskoj sjednici 3. kolov. 1862. godine.[1]

Pravila tog društva u izvatku skoro doslovce glase: Društvo M. D. u Zadru utemeljeno je, da sakupi glavnicu, koja će služiti I. za izdavanje korisnih narodnih knjiga; II. za nagrade, koje bi društvo opredijelilo piscima knjiga narodu korisnih (§ 1.). Matica je čisto književno društvo. a služi se jednako latinskim i ćirilskim slovima (§§ 2. i 3.). Glavnicu će sačinjavati dobrovoljni prinosi i potpisane obveznice u iznosu od 30 ili 60 for. (§ 4.). Član utemeljitelj uplaćuje najmanje 30 for. u pet godina po 3 for. svake pol godine, a može uplatiti i cijelu svotu na jedan put ili u kraćim rokovima (§ 6.). Knjižnice i društva uopće plaćaju dvostruko nego ostali članovi (§ 8.). Članovi utemeljitelji mogu prisustvovati redovnim i izvanrednim skupštinama, biti birani u upravni odbor (ako stanuju u Zadru § 18.), a dobivaju po jedan istisak omanje knjige besplatno, za polovinu pako cijene istisak oveće knjige matičinim troškom izdane (§ 12.). Društvom upravlja odbor, koji je razdijeljen u odsjek novčani, bez čijega odobrenja ne može nitko (osim predsjednik do 20 for.) ikakva troška da učini i u odsjek književni, koji pretresa i odlučuje, koje će se knjige o Matičinu trošku tiskati, a cio se odbor sastoji od predsjednika, dvaju potpredsjednika i dvanajstorice članova, blagajnika i tajnika društvenog (§§ 16. 27. 30. i 31.). Sve napomenute članove odbora bira društvo osim tajnika, koga bira upravni odbor, a društvo izabire još i trojicu zamjenika odborskih članova (§ 17. i 34.). Iz novčanog i književnog odbora istupaju

[1] Spisi „Matice" za god. 1862. br. 1. i br. 29. — „Narodni Koledar" izdan od „Matice Dalmatinske" za god. 1863. str. 69. — Zapisnik prve odborske sjednice (spisi „Matice" za god. 1862.) br. 3.

svake godine po dva člana (od zamjenika odborskih članova istupa jedan), a iz predsjedništva po jedan od trojice, ali svi mogu biti ponovno izabrani (§§ 19. i 20.). Društvo pred javnom vlasti, pred sudom i prama trećim zastupa predsjednik, a dopise, pogodbe, napisnike i odluke društvene potpisuje predsjednik i tajnik (§ 23.). Cio se odbor sakuplja u redovnu sjednicu svaka tri mjeseca, a svaki odsjek nakon dva (§ 32.). Tajnik ostaje na svom mjestu, dok je odboru po volji, a ne će imati određene plaće, dok se društvena glavnica ne umnoži, nego će mu upravni odbor moći odrediti godišnju nagradu (§§ 34. i 36.). Blagajnik, koga godimice bira društvena godišnja skupština, kad naraste društvena glavnica, biti će za svoj trud plaćen: Međutim služiti će mukte (§ 37.). Povjerenike, koji osobito koriste društvu pobuđujući u općinstvu mar za Maticu i pospješujući razdavanje društvenim troškom izdanih knjiga i pošiljanje novaca, imenuje upravni odbor (§ 38.). Svake godine najdalje do konca veljače predsjednik će pozvati društvene članove na skupštinu, na kojoj će se pretresati o stanju, djelovanju, napretku i poslima društvenim, te podati točan račun o gospodarstvu, a k tome i birati odborni članovi, za koje je spomenuto, da istupaju, a i tri pregledaoca računa (§ 40.). Osim što predsjednik (ili njegov zamjenik) uročuje godišnje, redovite i izvanredne sjednice, može se sjednica sazvati i na zahtjev dviju trećina članova, koji su u Zadru (§§ 24. 43. i 44.). Odluke na velikoj godišnjoj skupštini vrijede, ako je prisutno najmanje 20 članova utemeljitelja, odluke cijeloga odbora, ako prisustvuje sjednici uz predsjednika (ili njegova namjesnika) najmanje 8 odbornika, a odsječne odluke, kad su uz predsjednika ili potpredsjednika u sjednici nazočna barem 4 odsječna člana. U društvenim skupštinama uopće u svim slučajevima odlučuje većina glasova

osim kad se radi o preinaci utanove ili pak o raspustu društva, za što je potrebno dvije trećine glasova (§§ 33. 46. i 47.). Dođe li kad do raspusta društva M. D., to se na zadnjoj sjednici ima odlučiti, komu će se predati društvena glavnica i kako uložiti[1] (§ 54.).

Pošto je Matica dalmatinska u život stupila ponajpreče bijaše, da se imenuju povjerenici po gradovima i varošima, za koje se može reći, da su upravo stupovi društva ; zatim da se tiskaju pravila društvena i da se piše Matici ilirskoj, da povrati svotu od 771 for. 20 novč. To sve bude zaključeno već u prvoj odborskoj sjednici (3. kol. 1862.), a ujedno određeno, da Matica prima za svoj organ „Narodni List" (sedmični prilog Nazionalov), u kom će na vidik iznašati svoje djelovanje u odborskim i odsječnim sjednicama, te da se izda društveni diplom članovima utemeljiteljima, koji uplate propisanu utemeljiteljnu svotu.[2] Društveni je diplom bio dogotovljen istom negdje pod kraj mjeseca travnja 1863. g. kod knjižara Abela Lukšića u Karlovcu, koji listom od 1. srpnja spomenute godine javlja Matici, da joj šalje 400 istisaka diploma latinicom, a 100 ćirilicom.[3]

U istoj je odborskoj sjednici bio sastavljen ujedno i list za Maticu ilirsku, koji je bio prepisan tri dana poslije, a otpremljen četvrti dan poslije prijepisa (10. kol. 1862.). U listu se ističe, kako je Matica ilirska ponudu Božidara Petranovića od 25. trav. 1853., da bi do osnutka Matice dalmatinske pohranila svotu od 771 for. 20 novč., svojim

[1] Štampana pravila društva „Matice Dalmatinske" u Zadru 1868. str. 1-10. — „Narodni Koledar" izdan od „Matice" za god. 1897. str. 71-80.

[2] Zapisnik prve odborske sjednice (spisi „Matice" za god. 1862.) br. 3.

[3] Spisi „Matice" za god. 1863. br. 145.

zaključkom od 1. kol. 1853. primila, a tad da je Matici ilirskoj novce poslao Gerasim Petranović, što mu je ova i potvrdila listom od 9. kol. 1853. Budući pako da je Njegovo Veličanstvo pravilnik društva već odobrilo, a Matica dalmatinska svoj svečani otvor proslavila (27. srp.), što će braća u Hrvatskoj zaista radosno čuti, jer da će se od sada složnim silama radit na polju zajedničke književnosti, to da se Matica ilirska moli, da bi svotu od 771 for. 20 novč. poslala u Zadar na blagajnika Matičina Todora Jurkovića.[1]

Ravnateljstvo Matice ilirske odgovori na to dopisom od 19. listopada 1862., iz prve odborske sjednice, što je držana iza kako je list Matice dalmatinske u Zagreb prispio, budući su praznici bili po srijedi. U tom se dopisu, koga potpisaše hrvatski historik blago-pokojni Matija Mesić kao potpredsjednik i sadašnji veliki slavista naš V. Jagić kao tajnik Matice ilirske, navodi, da je upravljajući odbor Matice ilirske uvijek pripravan zahtjevanu svotu novaca na spomenutog Matičina blagajnika poslati, ako li Matica dalmatinska ne pristane, da se njezina glavnica kod Matice ilirske na 5% ukamati, jer da valjda ni onako ne bi imala Matica veće koristi, ma da bi i u Dalmaciji glavnicu ukamatila, a k tome pomišljaju, da će glavnica biti kod njih uz glavnicu Matice ilirske od 37.000 for. za svaki slučaj u većoj sigurnosti. Na to da ih nuka jedino bratska pomnja i skrb za što veću korist pesestrime Dalmacije, jer da pošiljajući im potpune kamate nemaju ni onako nikakve koristi. Ako li pako po drugi put zatraže novce, to da će im biti dokazom, da je njihova briga posve nepotrebna, te da će im cijelu glavnicu mirne duše odmah poslati.[2]

[1] Spisi „Matice" za god. 1862. br. 2.

[2] Pismo u spisima „Matice" za god. 1862. pod br. 18.

Ovaj dopis Matice ilirske bio je pretresan u odborskoj sjednici Matice dalmatinske od 13. stud. 1862., na kojoj je zaključeno, da novci nadalje ostanu kod Matice ilirske i to ukamaćeni na 5%, a da bi se svake godine pošiljale zakonite kamate Matici dalmatinskoj, pa i poslala zadužnica veće sigurnosti radi.[1] Matica je ilirska redovito slala kamate u iznosu od 40 for. 50 novč. na godinu, naime na svotu od 809 for. 93 novč. u austr. vr., jer je sakupljena svota za osnutak Matice dalmatinske, kako se to ističe u zapisniku prve odborske sjednice, u pogodbenom novcu iznosila 771 for. 20 karantana.[2] Kad se već prilično podigla Matica dalmatinska, javlja joj godine 1872. Matica ilirska, da je na glavnoj njezinoj skupštini od 17. srpnja zaključeno ponuditi Maticu dalmatinsku, da primi svoju glavnicu iz ruku Matice ilirske ili neka javi, da li je kani i nadalje pustiti pod dosadašnjom upravom.[3] Odbor je Matice dalmatinske zaista valjda javio (o tom u spisima M. D. nijesam mogao naći ništa) da želi, da početna glavnica Matičina i nadalje ostane pod upravom Matice ilirske, jer je ta glavnica ostala u Zagrebu sve do god. 1878., kad no je Matica hrvatska[4] po zaključku skupne odborske sjednice od 21. ožuj. 1878. poslala Matici dalmatinskoj dugujući iznos od 809 for. 93 novč. i kamate za tu svotu, koje su od siječnja do konca ožujka t. g. iznosile 10 for. 12.5 novč. Predsjedništvo je tada Matice dalmatinske poslalo potvrdu

[1] Spisi „Matice" za god. 1862. br. 22. — Pismo upravljeno na „Maticu Ilirsku" označeno u spisima „Matice Dalmatinske" sa br. 18.

[2] Zapisnik prve odborske sjednice (spisi „Matice" za god. 1862.) br. 3. — Spisi „Matice" za god. 1867. br. 422.

[3] Pismo u spisima „Matice" za god. 1872. pod br. 38.

[4] „Matica Ilirska" prima naime 1874. god. ime „Matice Hrvatske" (Spomen-knjiga „M. Hrv." str. 44.).

Matici hrvatskoj, da je spomenutu svotu i kamate uistinu primilo.[1]

Kad se je pronio glas o svečanom otvorenju Matice dalmatinske, odjeknu veselje na sve strane, gdje god je bilo osviještenog naroda hrvatskoga, a osobito se to opaža u Hrvatskoj i Slavoniji. Jedan od prvih javlja se Matici već 3. stud. 1862. veliki naš biskup Josip Juraj Strossmayer iz Slavonije ravne slijedećim, upravo klasičkim pismom: „Slavna gospodo! Matici dalmatinskoj, koju dično Vaše rodoljublje onomad stvori, sveta je svrha: puk naš po Dalmaciji iza sna i mrtvila buditi, naravne njegove sposobnosti i krieposti, putem prosvjete razvijati, da čim prije upozna, što je njegda bio, a što mu danas biti ima.

Mi s' ovu stranu Velebita, narodnom Vašem napredku iz svega se srca radujemo. Svi smo mi u ovih stranah, zvali se imenom ovim il' onim, jedno samo tielo, ter nam je živo osietjati, da je cielom tielu šteta, ako ikoje udo boluje; korist pako i napredak, ako ozdravljuje i čilije biva. Sve, što je narodu sviestnu i poštenu sveto, nuka nas, da jednu kob kobujemo, jednu bol bolujemo, jedan pir pirujemo. To je ono jedinstvo, u kom snaga i sila, slava i budućnost svakoga naroda leži. Nas jugoviće nesloga u dugovječnu raku strmoglavi, a sloga i jedinstvo nam slavno uskrsnutje proriče. Tomu nam jedinstvu zalog jedna krv, jedan jezik, jedna narodnost. To jedinstvo, ljubav je ona bratska, o kojoj se veli, da je bezazlena i ustrpljiva, da zavisti ne poznaje, a o sebi samoj ništa ne snuje, sebe samu dragovoljno troši, samo bratu i susjedu da koristi; da rado u pomoć priteče i svaku žrtvu za obće dobro podnaša; da danju i noćju za narod bdije i od opasnih ga stranputina odbija; da sve može i sve predobiva; da svedj traje

[1] Spisi „Matice" za god. 1878. br. 16.

nigda ne prestaje. To je ljubav ona, koja danju poput sunca sjaji, da se traci prosvjete posvuda u narodu šire, a noćju poput mjeseca svietli, da tmine neznanstva i predsuda u ponore vječne odagna ; to je ona ljubav, kojoj se narod i u sivoj surini rado do crne zemlje klanja, dočim omrzljelu dušu i pod grimizom, punim pravom prezire.

U Dalmaciji, staroj posestrimi našoj, još i danas zienici očiuh naših, najprvo nam na jugu luč prosvjete obilnije prosinu. Na stari Dubrovnik, Athen naš i siedište, do skora, muza naših, i dan danas svi se s' ponosom obaziremo ; njemu mi i Dalmaciji véli dug dugujemo. Tko god se igda Gundulićem, Gjorgjićem, Palmotićem, Kanavelovićem i t. d. nasladjivao, priznati mu je, da skoro sve, što je il u jeziku našem čista i jezgrovita, il u misli zdrava i uznosita, da je to iz tih bogatih rudina ponajviše iskopano. Sada dakle, kad se o tom radi, da se potamnjelom licu Dubrovnika i Dalmacije stara slika u svojoj sjajnosti povrati, svima nam je po mogućnosti u pomoć priteći, da barem njeki dio starog duga našeg izcielimo i harnost našu ponješto dokažemo. To su ćuti, slavna gospodo, koji me oduševljuju, dočim Vam 300 for. a. vr. šaljem. Uvjereni ostajte, da ću Matici vašoj i odsele prijateljem i po mogućnosti podupirateljem ostati, dočim joj 700 for. jošte dugujem".[1] Biskup je svoje obećanje ispunio t. j. poslao Matici 700 for. želeći, da ,,Bog trud blagoslovi na korist i napriedak milog naroda našeg", 10 pros. 1862. godine. (Spisi M. D. za g. 1862. br. 51.).

Silan upravo bijaše utisak lista biskupova. Njegovo su pismo, koje bi pročitano u petoj odborskoj sjednici, prisutni ,,s čestim živio pozdravljali", pak odlučiše, da se veliki naš mecenat proglasi prvim i poglavitim članom

[1] Pismo biskupa J. J. Strossmayera u spisima ,,Matice" za god. 1862. pod br. 25.

Matice dalmatinske, a dvorana Matičina njegovom uresi slikom.[1] Sliku je biskupovu za dvoranu Matičinu pribavio prof. Šime Ljubić, koji je koncem god. 1861. bio namješten za profesora na gimnaziji u Osijeku, pak javlja Matici listom od 15. trav. 1863., da je premješten na gimnaziju riječku (jer je bio naime povjerenik Matičin za Osijek) i da mu je, kad je ovih dana bio u Đakovu, jednu sliku za Maticu, a jednu za Čitaonicu zadarsku poklonio sam biskup, jer da ih nabaviti za novac nije mogao.[2] Odbor je uz to Matičin posebnim listom biranim upravo riječima zahvalio biskupu ističući pri tom: „Sloga, jedinstvo, ljubav budi nam daklen svagdašnji izraz koi nam se najradije od srca otiskuje, koi nas na svako plemenito, uzvišeno i domoljubno djelo nuka i podjaruje", a na koncu kliče: „Živio dobrotvor svega slavenskoga Juga! dika svega naroda našeg, živio!"[3]

Odbor je u to Matičin bio vrlo mnogim i prešnim zaokupljen poslom. Još se nije znalo ni gdje će se držati sjednice odborske ni odsječne. O tom se doduše spomenulo već na prvoj odborskoj sjednici, ali ne bi odlučeno ništa. Iz spisa se pako razabire, da su se do osnutka „Narodne Čitaonice" u Zadru, koja bi dozvoljena 20. rujna 1862., a svečano otvorena 7. veljače 1863, odborske sjednice Matičine držale u kući blagajnika njezina Todora Jurkovića,[4] a sjednice novčanog odsjeka u kući potpresjednika

---

[1] Zapisnik pete odborske sjednice (14. XII. 1862.) u spisima „Matice" za god. 1862. br. 49.

[2] Pismo Š. Ljubića u spisima „Matice" za god. 1863. br. 124. — T. Smičiklas: Život i djela Šime Ljubića („Ljetopis jugosl. akad." za god. 1897.) str. 174.

[3] Sastavak se lista nalazi u spisima „Matice" za god. 1862. također pod br. 25.

[4] Todor Jurković bijaše sin Koste, uglednog trgovca u Gračacu u Lici, gdje se Todor i rodio 1812. godine. Nekako iza

novčanog odsjeka prof. Ivana Danilova.[1] U prostorije ,,Narodne Čitaonice'' sazvana je odborska sjednica već 22. siječnja 1863., dakle prije svečanog otvorenja same Čitaonice, a to je po svoj prilici prva Matičina sjednica u čitaoničkim prostorijama držana. Na njoj se uz drugo imalo odlučiti i o kupnji pokućstva za sobu, koja je bila Matici namijenjena[2] u Čitaoničkoj kući.[3]

---

francuskog vladanja u Lici (koje trajalo od stud. 1809. do list. 1813.) doseli se Kosto sa sinom u Zadar, gdje otvori trgovinu ponajviše u narodnim rukotvorinama. Trgovina lijepo napredovaše, te Todor kupi tri kuće u ulici sv. Dimitrije, od kojih je sad u jednoj ,,Hotel al Vaporetto.'' Kao trgovac od glasa bijaše Todor više godina potpredsjednikom trgovačke komore, a za narodnog se pokreta u Dalmaciji šesdesetih godina prošloga vijeka muški borio za narodna prava. U spomenutoj njegovoj kući držali se sastanci, kad se radilo u korist naroda. Tu su se držale isprva i odborske sjednice ,,Matičine.'' Todor se ženio tri puta, te je imao dva sina i dvije kćeri. Stariji sin Kosto umro je kao sudac, a mlađi Dušan sudbeni savjetnik i sad je živ. Todor umrije mjeseca veljače 1877. u Zadru. (Podatke sam o T. Jurkoviću dobio od prof. J. S.).

[1] Pozivi na sjednice u spisima ,,Matice'' za god. 1862. pod brojevima: 6, 20, 31, 43, 45, 61, a u spisima za 1863. nalazi se pod br. 69. jedan poziv na odsječnu sjednicu novčanog odsjeka, koja se imala držati u spomenutoj kući 11. siječnja. — ,,Narodni Koledar'' za god. 1864. str. 108.

[2] Riječ ,,namijenjena'' vrlo nam lijepo tumači pismo, što ga je upraviteljstvo Čitaonice 23. kol. 1867. pisalo upraviteljstvu Matice, u kom stoji: ,,Kao što je poznato Častnome Predsjedništvu, Narodna je Čitaonica još od svoga postanka davala bezplatno Matici svoje dvorane za držanje skupština i drugih družtvenih joj sastanaka. Imajući Matica potrebu miesta za smieštenje svoje knjižnice i drugih svojih stvari, Upraviteljstvo Čitaonice ima čast u tu svrhu ponuditi Slavnoj Matici jednu svoju sobu uz miesečni najam od 4 for., i to počamši od 1. Rujna o. g.'' (Pismo u spisima Matice za god. 1867. br. 470).

[3] Spisi ,,Matice'' za god. 1863. br. 81.

Na drugoj se odborskoj sjednici povela riječ o pečatu društvenom, ali se razilazila mnijenja glede znaka, koji da se izreže na tom pečatu. Predsjednik bijaše za : ulište sa pčelama okolo njega ; odbornik Sundečić drži najzgodnijim znakom : dvije držeće se ruke sa zvijezdom iznad njih, a u naokolo zmiju, kojoj je rep u ustima, označujući tim postojanu slogu u prosvjeti ; potpredsjednik Danilov ističe kao osobit znak : kvočku s pilićima u smislu evanđelskom. Prijedlog Danilov bi usvojen, a uz to i određeno, da se na pečatu natpis ,,Matica Dalmatinska" u jednom polukrugu izreže latinicom, a u drugom ćirilicom, te da se nabave dva pečata : veliki i mali i društveni muhur (timbrus).[1] Pečate je i društveni muhur za svog putovanja u Beč tamo dao izraditi predsjednik Petranović, pa kad se vratio iz Beča, veseo izjavljuje u odborskoj sjednici, da su Slavjani u Beču sa očitom radošću čuli o osnutku Matice dalmatinske, te da se nada, da će se tamo prilično broj članova sabrati.[2]

Odbor se pobrinuo i da zgodnim pozivom (od 8. stud. 1862.), upravljenim na biskupe i odličnjake, pribavi mladahnom društvu što više članova i darovatelja. U tom se pozivu ističe, da će zasnovano društvo osobito djelovati na probuđenje uspavanog duha narodnoga u Dalmaciji i raditi o duševnom blagu svoje zapuštene braće seljaka, pak da će i savez s posestrimom Hrvatskom i Slavonijom za sada bar u književnom pogledu još tvrđe spojiti. Upozoruje se još u pozivu i na jaku protunarodnu talijansku stranku i moli, da bi se opstanak Matice novčanim prilozima nastojao obezbijediti.[3]

---

[1] Zapisnik druge odborske sjednice u spisima ,,Matice" za god. 1862. br. 5.

[2] Zapisnik četvrte odborske sjodnice u spisima ,,Matice" za god. 1862. br. 22.

[3] Spisi ,,Matice" za god. 1862. br. 19.

Poziv odborov nije ostao bez uspjeha, jer se počeše javljati odličnjaci i ljubitelji narodne prosvjete sa više strana sa priličnim prinosima u korist zasnovanog društva. Tako ban trojedne kraljevine baron Josip Šokčević posla 50 for., Juraj Haulik Varaljski, stožernik i nadbiskup zagrebački 100 for., baroni braća Ambroz i Nikola Vranycany Dobrinović iz Karlovca svaki 100 for.[1] Povjerenik pak Matičin za grad Osijek prof. Šime Ljubić javlja Matici, da joj šalje 34 for. 81 novč., što da je sakupio u ime dara i pretplate skoro među samim đacima osječke gimnazije. Svjetuje uz to, da bi Matica izdavala takove knjige, koje će biti od koristi cijelomu narodu, a kad ne bi bilo takovih, da bi se dala na izdavanje djela starih pisaca naših, koja ili nijesu još tiskana ili ih je teško nabaviti.[2]

Vidi se, da je odbor Matičin bio dosta okretan. K tomu je još odmah u početku nastojao i o tom, da Matica ne bi ostala mrtvo samo slovo, nego da što prije pokaže i djelatnost svoju. Stoga bude u drugoj odborskoj sjednici zaključeno, da se već za godinu 1863. o Matičinom trošku izda „Narodni Koledar", a odborniku Sundečiću[3] bude

---

[1] Zapisnik pete odborske sjednice u spisima „Matice" za god. 1862. br. 49.

[2] Pismo Šime Ljubića u spisima „Matice" za god. 1862. br. 32.

[3] Jovan Sundečić rodio se u seocu Golinjevu kraj Livna 1825. godine od oca Petra i majke Ilinke rodom od Bogdanovića. U Imotskom, gdje ga je otac kod babe i tetke smjestio, nauči u franjevačkom samostanu čitati i pisati latinicom, a ćirilicom kod kaluđera u Glavini. Godine 1837. pobjegne Sundečićev otac ispred zuluma Turaka, koji mu razgrabiše imanje, u Imotski, te življaše o svom trudu siromašno s desetero čeljadi. Jovan međuto dobro učio i pokazivao dar za slikanje i rezbariju. Upoznavši ga nekom zgodom u Imotskom dr. Božidar Petranović, nagovori njegova oca, da ga pod jesen 1842. odvede u manastir Arhanđelovac kraj Kistanja na Krci, a već

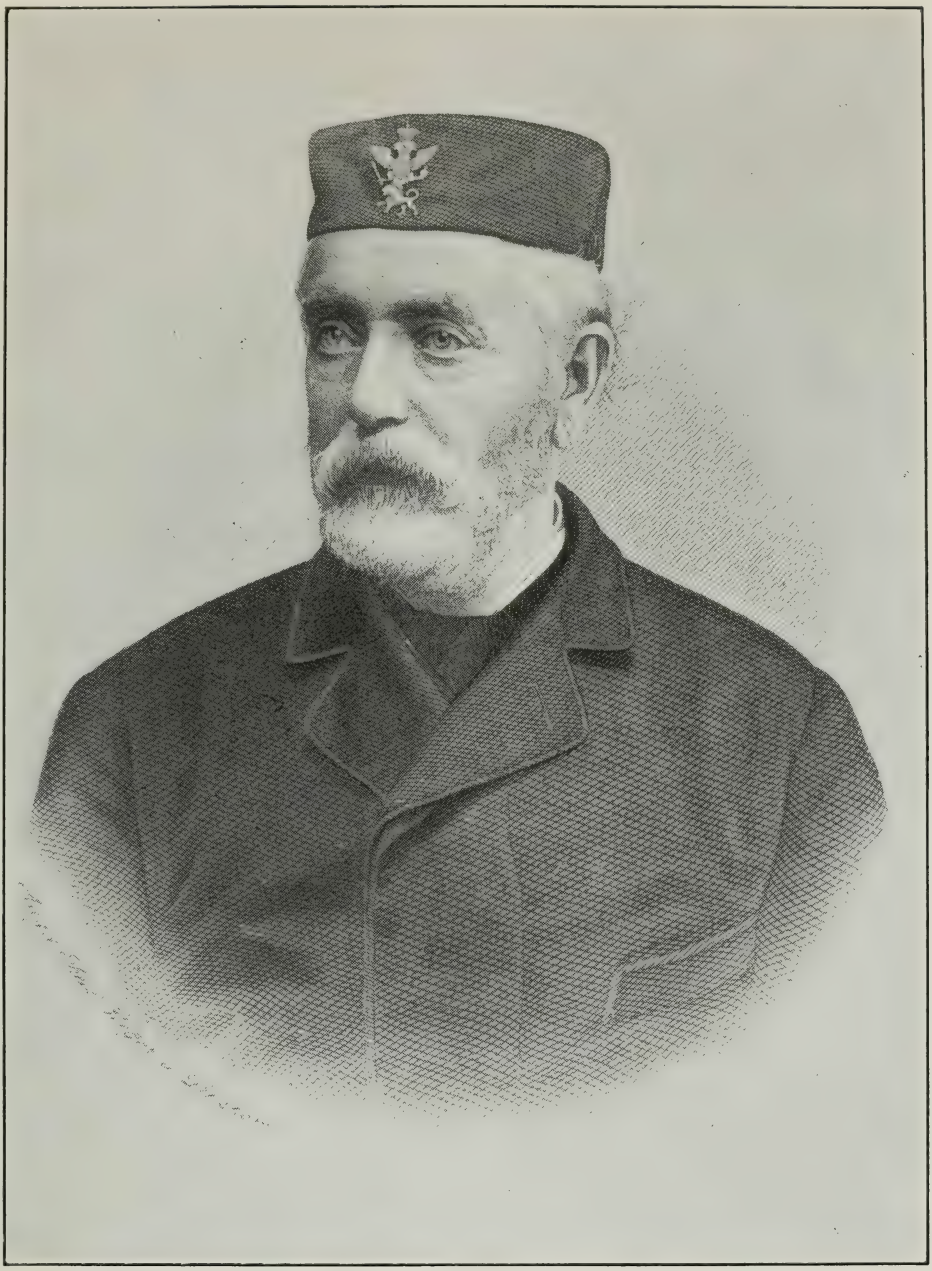

Biće dobro – mičimo se vamo! –

J. Sundečić

povjereno uređenje istog. (Zap. u spisima M. za g. 1862. br. 5.). Sundečić javlja već u odborskoj sjednici od 13. stud. 1862., da je dogotovio „Narodni Koledar" za spomenutu godinu, pak pročita sadržaj njegov, s kojim odbor bijaše

---

1. studenoga 1843. bijaše posredovanjem Petranovićevim primljen u zadarsko pravoslavno sjemenište. U sjemeništu ostade do 1848. godine, te je za svojih nauka počeo pjevati u „Zori Dalmatinskoj", a 1848. izdade u Zadru oveću duhovno-moralnu pjesmu „Ananija i Safira". Iste se godine i oženi s Jelisavetom, lijepom kćeri Zadranina Marka Nikića, te ode kao kapelan u istarsko selo Peroje, gdje živi oko 200 Crnogoraca, kamo ih prevejana republika sv. Marka naselila. Tu ispjeva zbirku rodoljubnih pjesama, što ih pod imenom „Srce" 1850. ćirilicom štampao u Zadru. Proboravivši poslije toga dvije godine kao upravitelj parohije u bukovičkom selu Žegaru, a dvije u Skradinu bijaše 1854. pozvan za profesora bogoslovije u Zadar. Upravo u doba Bahovog apsolutizma bijaše dosta produktivan, te 1856. izdade ćirilicom pjesme duhovne i moralne za djecu „Niz dragocjenog bisera", poslije umnožene i preštampane na Cetinju 1866., a 1858. izdade ćirilicom i latinicom „Cvijeće". Uređivao je i službeni časopis „Glasnik dalmatinski" od 1855.—1861. Prigodom Kačićeve stogodišnjice 1860. napisa Sundečić prosvjetno rodoljubnu pjesmu „Vršidbu", koja se poslije nekoliko puta preštampala. U to doba bijaše suradnikom i „Glasonoše", što ga nakladnik Abel Lukšić izdavao u Karlovcu, a tad u Zadru izdade i „Vjenčić domoljubnih pjesama". U Zadru 1863. pokrenu književni sedmični list „Zvijezdu" s geslom: „Za prosvjetu i za bracku slogu — Svaka žrtva ugodna je Bogu", koji poradi nemara pretplatnika iza sedam mjeseci propade, a te ga godine i najljući udarac snađe gubitkom mjesta kod zadarske bogoslovije i smrću petogodišnjeg sina. Srećom mu se u ovako tužnom položaju i Srbi i Hrvati odazvaše sa 5000 pretplatnika na njegovu „Krvavu košulju", koju izda ćirilicom i latinicom. S pobratimom Mihovilom Pavlinovićem pođe na to preko Hrvatske i Slavonije, gdje ih u Đakovu punih osam dana gostio biskup J. J. Strossmayer, u Beograd, a odatle, utješen obećanjem profesorskog mjesta, natrag u Dalmaciju, pak na Cetinje, gdje na ponudu kneza Nikole primi

zadovoljan, te odluči, da se preda u tisak.[1] Koledar je iznosio u velikoj osmini pet tiskanih araka, a bio je dobro uređen, te ga pohvali i sam biskup Strossmayer u pismu od 27. siječnja 1863., kojim ponajprije zahvaljuje na poslanom Koledaru, pa kaže: „I sadržaj njegov i čist jezik, u kom je pisan, zaslužuje, da se što više po narodu našem širi". Uz to prilaže još 20 for. na korist društva, te izrazuje „najusrdniju zahvalnost na velikom odlikovanju."[2]

---

tajničko mjesto, te se u listopadu 1864. preseli sa obitelju u Crnu Goru. Sundečić se na Cetinju isticaše političkim i književnim radom sve do pod kraj 1867., kad se za kratko vrijeme bio preselio u Srbiju, odakle ga knez Nikola koncem listopada 1868. opet pozvao za dvorskog tajnika. Vrlo je mnogostručan rad i usluge, što ih je do travnja 1874., kad je dozvolom kneževom stupio u mirovinu, učinio Crnoj Gori, te bijaše odlikovan raznim redovima: crnogorskim, srpskim i ruskim. Godine 1865. uredi crnogorski godišnjak „Орлић", koga je redomice izdao šest knjiga, a 1871. pokrenu politički list „Црногорац", kome doskora pridruži i književni prilog „Црногорка". Stupivši u mirovinu, nastani se u Kotoru, te poče raditi na književnom polju novom snagom, javljajuć se u „Цвјету Црногорца", „Na rodnom Listu", „Slovincu" i „Viencu". U ovo doba osim drugoga izdade 1882. zbirku pjesama „Ljubav i Cvijeće", pak 1885. „Тужњу Књигу", u kojoj se nalaze odjeci ojađenog roditeljskog srca i prvijenci njegova sina Pere, koga smrt ugrabi u cvijetu mladosti; za tim „Idilične elegije", a 1888. „Sjetvu". Njegove „Izabrane Pjesme" izdade 1889. „Matica Hrvatska". Pjesnički njegov rad ima u svemu čisto narodno obilježje, a odlikuje se plemenitim političko-norodnim smjerom. Sundečić umrije u Kotoru dne 29. srpnja 1900. godine. (Isp. H. Badalić: „Jovan Sundečić — Izabrane Pjesme" Zagreb 1889 str. III—XVII.; Л. З. „Књижевност", pod tim je naslovom L. Z. prikazao u „Slovincu" 1879. br. 23. s. 361.—364. i br. 24. s. 373.—377. život i rad Sundečićev).

[1] Zapisnik četvrte odborske sjednice u spisima „Matice" za god. 1862. br. 22.

[2] Pismo biskupovo u spisima „Matice" za god. 1863. br. 90.

Ovaj koledar bijaše prvo književno djelo, koje je troškom Matice dalmatinske bijeli ugledalo svijet.[1]

Ne dugo iza osnutka Matice stiže i prva književna ponuda i to iz Gučije Gore kod Travnika od o. Antuna Kneževića, kome u ime Matice odgovara već u prvoj polovini mjeseca studenoga 1862. počasni njezin tajnik A. Šimonić, te ga upućuje, da svoje djelo pošalje na književni odsjek Matičin u svrhu, da se ocijeni, a po tom odluči, hoće li se o Matičinom trošku tiskati ili ne.[2] Spomenuti pisac odgovara nato, da će svoja „Pripovidanja svetačna" dati prije na „privid i odobrenje" svome državniku i biskupu, čim se povrate, jer da su sada na ophodu (visitatii). Pismom pak od 12. pros. 1862. javlja, da su njegova svetačna govorenja odobrena, te ako ih Matica ne odluči tiskati, da mu se bez oklijevanja povrate.[3] Rukopis je o. Antuna Kneževića na ocjenu dobio prof. Ivčević,

---

[1] I u književnom oglasu, kojim se javlja, da je dotiskan koledar za god. 1863., izrično stoji, da je to prvo književno djelo, što troškom „Matice" izlazi (Spisi „Matice" za god. 1862. br. 34.). Račkí pak u nekrologu Petranovićevu kaže, da je Matica pod 12 godišnjim njegovim ravnanjem izdala osim 12 koledara, još devet poučnih knjižica, između kojih da je Petranović napisao „ručnu knjigu najnuždnijih pravdoslovnih rieči izreka i obraznica". O toj knjižici nijesam u spisima Matice mogao ništa naći, a izišla je u Zadru 1862. god. (tiskom Demarchi-Rugiera), te na njoj nigdje ne stoji, niti se što spominje, da je izdana o trošku „Matice". U ono se doba sp. knjižica kupovala kod knjižara Abelića u Zadru (poslije i kod drugih), a mogla se dobiti i kod ravnateljstva Matičina, jer je naime Petranović bio predsjednikom. Radi toga se valjda — dakako pogrješno — i na Pjesmarici Matičinoj u novije doba navelo, da je spomenuta knjižica izdana Matičinim troškom.

[2] Sastavak lista u spisima „Matice" za god. 1862. br. 9.

[3] Pismo o. Ant. Kneževića u spisima „Matice" za god. 1862. br. 37, a drugo u spisima za istu godinu pod br. 85.

koji u sjednici književnog odsjeka (23. trav. 1863.) u svom izvješću u kratko izjavljuje, da su 32 Pripovijedanja dobra i da im se, što se tiče vjere i ćudorednosti ne da ništa prigovoriti. Hvali, da govorenja nijesu odveć duga i što je tu govor o onim svecima, koje naš puk običava štovati, te je zaključeno, da Matica svojom potporom podupre tisak djela, ako pisac pristane, da se rukopis popravi s jezične i pravopisne strane.[1] Kad je pisac na to pristao, bude odlučeno, da se taj posao povjeri Mihovilu Pavlinoviću, kad dođe na pokrajinski sabor. Pošto se pak Pavlinović o jeziku piščevu nepovoljno izrazio, a to i u odborskoj sjednici od 10. trav. 1864. i usmeno obrazložio, bude zaključeno, da se piscu rukopis povrati.[2]

Vrijedno je istaći, da je već godine 1862., i to u sjednici od 14. pros. odbor Matičin zaključio, da se ustanovi knjižnica Matičina, te da se na sve slavenske književnike kao i na sve narodne Matice pošalje poziv, da bi iz uzajamnog rodoljublja toj knjižnici pošiljali svoja djela. Književnicima se u tom pozivu obriče za svaki dar zahvalnost od strane društva, a Maticama, da će im Matica dalmatinska u zamjenu slati svaku knjigu, koju o svom trošku izda.[3] Tako stupi Matica dalmatinska u savez sa više slavenskih

---

[1] Zapisnik sjednice književnog odsjeka u spisima „Matice" za god. 1863. br. 125 ; Zapisnik odborske sjednice u spisima „Matice" za god. 1863. br. 136. — Spisi M. D. za god. 1864. br. 211.

[2] Zapisnik sjednice književnog odsjeka u spisima „Matice" za god. 1863. br. 202. Pismo o. Ant. Kneževića pod istim brojem. — Izvještaj M. Pavlinovića o rukopisu o. Ant. Kneživića u spisima „Matice" za god. 1864. br. 231. — Zapisnik sjednice u spisima „Matice" za god. 1864. br. 237

[3] Zapisnik pete odborske sjednice u spisima „Matice" za god. 1862. br. 49. — Poziv na sve slavenske književnike i na sve narodne „Matice" naše (spisi Matice za god. 1862.) pod istim brojem.

narodnih Matica kao : Maticom ilirskom u Zagrebu, Maticom srpskom u Pešti, Maticom češkom u Pragu, Maticom slovenskom u Ljubljani, Maticom galičko-ruskom u Lavovu i t. d., a k tome Matici pošiljahu još knjige : uredništvo „Književnika" iz Zagreba, poslije i Jugoslavenska akademija iz Zagreba, te srpsko učeno društvo iz Beograda i carska akademija iz Petrograda.[1] Mnogi pisci uz to pošiljahu Matici svoja djela, te se već u prvoj glavnoj skupštini Matičinoj, držanoj 26. srp. 1863. ističe, da Matičina knjižnica ima 278 komada knjiga, među kojima da se nalaze i djela velike važnosti i cijene.[2]

Kad je prvo Matičino književno djelo, njezin koledar za god. 1863., koga glede jezika i sadržaja pohvališe javni listovi, bio razašiljan, javlja se više odličnih rodoljuba sa većim ili manjim novčanim prinosima, a i ushićujućim dopisima, da podupru i na daljni rad potaknu i oduševe domoljubno i prosvjetno mlađahno društvo. Lijep je tako dopis Ljudevita Farkaša Vukotinovića, velikog župana križevačkog, koji je upravljen 10. siječnja 1863. iz Zagreba na predsjednika Matice dalmatinske. U tom dopisu ugledni naš trudbenik na prosvjetnom i znanstvenom polju piše :

---

[1] Zapisnik odborske sjednice u spisima „Matice" za god. 1863. br. 136. — Spisi „Matice" za god. 1863. br. 137. — Zapisnik odborske sjednice u spisima „Matice" za god. 1864. br. 277. — Izvod iz zapisnika odborske sjednice štampan u „Narodnomm Listu" („Narodni List" je naime prilog „Nazionalu") do god. 1871.) god. 1866. br. 54. — Spisi „Matice" za god. 1867. br. 469 i 485. — Dakako, da Matica nije u isto vrijeme stupila odmah u savez sa svim navedenim prosvjetnim i učenim društvima, to se već i iz citata vidi, a to nije bilo ni moguće, jer sva u vrijeme Matičina poziva nijesu još ni opstojala, nit su sva društva jednako dugo pošiljala „Matici" svoje knjige.

[2] Zapisnik prve glavne skupštine u spisima „Matice" za god. 1863. br. 155.

*

„Živahno kresanje u narodnom razvitku mile nam braće priko Velebita toli utješiteljno je za me, da mi bitno olakšava nošenje teretah, što nam sveudilj jošte nameću neriešeni odnošaji trojedne kraljevine naše ; nu junačka nam braća po krvi i jeziku srodna i duhom prošlosti skopčana, junačka ova, velju braća naša u Dalmaciji nastupila su opet stazu svojih otacah, te će pjevati svoje slavne opeta pjesme, govoriti jezikom stare matere svoje, te jačati sebe i sinove svoje čistiem duhom slavne svoje — hvala Bogu — zajedno i naše narodnosti ; visoku ovu i svetu svrhu imat će pred očima sl. Matica dalmatinska . . . . . Da budu blagoslovljena nastojanja onih, puno zaslužnih muževah rodoljubnih, koji su utemeljili Maticu dalmatinsku ; ja za Maticu dalmatinsku pridonašam 30 for. i obvežujem se nadalje svako ljeto plaćati 10 for. za podporu njezinu".[1]

Vatreno je i od srca pisano i pismo Ivana Kukuljevića Sakcinskog, komu dostojan spomenik postavi akademik Tade Smičiklas u Radu jugoslavenske akademije, te ga nazivlje „najplodnijim piscem hrvatskim devetnajstoga vijeka".[2] U tom se ujedno pismu zrcali plemenitost i oduševljenje našega Ivana za prosvjetni napredak svojega naroda, te upravo veselje njegovo, da podupre i podjari kulturno ognjište narodno. Pismo je upravljeno na predsjedništvo Matice dalmatinske 2. veljače 1863., u komu Kukuljević iza kratkoga uvoda odmah kliče : „Ja čestitam i krasnoj Dalmaciji i svemu narodu svome, što je trudom njekih revnih rodoljubah ovim društvom temelj postavljen preporodjenju narodnoga i duševnoga života u onoj klasičnoj zemlji, koju svaki Hrvat prirodjenim ponosom

---

[1] Dopis Ljudovita Farkaša Vukotinovića u spisima „Matice" za god. 1863. br. 77.

[2] T. Smičiklas : Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga (Rad jugosl. akad. knj. 110) str. 110.

smatra kao zibku slavnije prosaštnosti svoje i sjedištem narodnih vladarah i proslavljenih muževah svojih.

Kao što je negda Dalmacija kroz mnoge viekove prednjačila svemu južnomu Slavenstvu u duševnoj i umnoj radnji, gojeći bogati svoj jezik, skrbeći se za svoju narodnu knjigu, boreći se junački za svoju slavensku liturgiju . . . . . tako se nadamo mi stanovnici preko-velebitski . . . . da će s procvietanjem duha Matice dalmatinske, niknuti opet stari duh pradjedovah dalmatinskih, pod kojega čarobnim krilom spoznat će se bratja s bratjom, i grleći se u božjoj prirodjenoj sebi ljubavi, zaboraviti će na svaki trag omraze i raspre, koju htede medju nama da posadi taština neznalicah, zloba tudjinacah i pokvarenost potudjenikah. Sadašnji viek narodnosti naš je viek, a Matica dalmatinska onaj je most, po kom se duh tog vieka u Dalmaciju dovesti ima.

U prilogu pošiljam Vam za sada mali prinos od 50 for. s obvezanjem, da ću svakom zgodom i u buduće na svrhu društva novčanom i duševnom t. j. književnom pripomoćju rado doskočiti, te prilažem ujedno po jedan istisak onih mojih knjigah, što sam ih do sada tiskom objelodanio, na koliko sam ih naime uprav pri ruci imao".[1]

Kako se rodoljubi Matici obradovaše lijep nam je dokaz i pismo Lukše Gučetića, vlastelina dubrovačkog, koji iz Rima šalje Matici na dar 100 for., pak pri koncu pisma kaže: „Eto baš četrdeset godinah da ni jedne prigode ne imam po našemu ljubeznome jeziku išta pisati".[2] Ovo nam ujedno zgodno karakteriše i prilike u Dalmaciji u prvim dijelovima prošloga vijeka, a i prijeku nuždu

---

[1] Pismo Ivana Kukuljevića Sakcinskog u spisima „Matice", za god. 1863. br. 95.

[2] Pismo Lukše Gučetića u spisima „Matice" za god. 1862. br. 67.

osnutka Matice dalmatinske. Veseli se dakle on, a zaista i svatko, tko ljubi jezik i narod svoj, da će odsada imati prigodu pisati na ,,ljubeznom jeziku" svomu. Sam namjesnik dalmatinski baron Lazar Mamula darova društvu 120 for., povjerenik Matičin Jerko pl. Kambelović iz Spljeta uze četiri dionice (120 for.), a kanonik Josip Mrkica iz Šibenika pokloni Matici državnu obveznicu od 50 for. Veletržac u Beču Vladislav Neffe posla Matici 50 for., a iz Hrvatske i Slavonije donekle i iz Istre dolazi joj znatna pripomoć. Stožernik i nadbiskup zagrebački Juraj Haulik Varaljski, koji je već prije darovao društvu 100 for., šalje sada 30 for. kao utemeljiteljnu članarinu, Bartul vitez Smaić, vel. župan riječki, posla 50 for., a isto toliku svotu i biskup krčki Vitezić ;[1] grof Julije Janković iz Daruvara šalje Matici 100 for. ,,uz srčanu želju, da plemenito poduzetje za poraz neprijateljah najjedrijim urodi plodom". Od srca se raduje Matici i biskup porečki Juraj Dobrila, te joj šalje 50 for., a žao mu je, da mu nije moguće bolje pomoći tako važno poduzeće, ,,koje smira na prosvetljenje biednoga našega naroda".[2] Osobitu radost nad osnutkom Matice očitavaše biskupovi gojenci iz Đakova, zbor naime duhovne mladeži, koji ne imajući novaca poslaše za knjižnicu Matičinu jednu knjigu uz pismo, u kom stoji : ,,Zaorio je uz ine kraje prostrane Jugoslavije glas radostni srdacah slovinskih od ladne Lonje i Ilove do Fruškogorskih naših svetinjah, kad smo čuli i razumjeli, da je postavljen temelj obstanku tvomu".[3]

---

[1] Zapisnik odborske sjednice u spisima ,,Matice" za god. 1863. br. 86. — Spisi ,,Matice" za god. 1863. br. 76 i 92. — Zapisnik odborske sjednice u spisima ,,Matice" za god. 1863. br. 136 i 176.

[2] Pisma u spisima ,,Matice" za god. 1863. br. 98 i 121.

[3] Pismo u spisima ,,Matice" za god. 1863. br. 78.

Velike se nade, kako vidimo, polagale u Maticu, a do nje je t. j. do odbora ponajviše bilo, da se i ispune. Pripravljeno za tisak nije bilo još ništa, nego se tek dogovaralo, što bi bilo vrijedno izdati, pak da se za to raspiše nagrada. U odborskoj sjednici (29. siječ. 1863.) predloži predsjednik, da bi se odredila nagrada od 200 for. za ,,kratku povjestnicu jugoslavenskog naroda od početka njegova do sadašnjega vremena", a dobiti će je, tko po sudu ocjenitelja bude to najbolje obradio. Lijep je to bio prijedlog, ali je odbor po svoj prilici odmah shvatio, da je i odveć težak, te bude zaključeno, da se spomenuta nagrada, koja bi poslije još za 50 for. povećana, dade za knjigu, u kojoj bi se ,,dopunio i prosliedio do današnjih vremenah Kačićev ,,Ugodni razgovor", stoga bi imao i biti naslov toj knjizi : Razgovor ugodni naroda slovjenskoga, drugi dio.[1] Bio je raspisan za to i natječaj (1. srp. 1863.), u kom se obećaje auktoru uz nagradu i ,,polovina čista dobitka prvoga izdanja", a djelo se imalo izdati na spomen tisućnice slavenskih apostola sv. braće Ćirila i Metodija,[2] koja se god. 1863. kod Slavena uopće slavila. Rok bijaše za izradbu djela određen do konca god. 1864., ali toga nažalost ne izveo nitko,[3] te i lijepa zamisao odbora propade. Godine 1863. izdade Matica samo koledar[4] za godinu 1864., koji

[1] Zapisnik odborske sjednice u spisima ,,Matice" za god. 1863. br. 86. — Spisi ,,Matice" za god. 1863. br. 143. — Zapisnik sjednice novčanog odsjeka u spisima ,,Matice" za god. 1863. br. 119. — ,,Narodni Koledar" izdan od ,,Matice" za god. 1864. str. 109.

[2] God. 1863. naime počinje njihovo djelovanje među Moravljanima.

[3] Zapisnik odborske sjednice u spisima ,,Matice" za god. 1863. br. 86. — Spisi ,,Matice" za god. 1863. br. 143. — Zapisnik odborske sjednice u spisima ,,Matice" za god. 1865. br. 327.

[4] Stj. Ivičević je bio Matici ponudio za tisak svoj rukopisni bukvar, ali ga opet zatražio nazad.

je od prilike jednako obrađen kao onaj prošle godine, samo mu je oblik obična osmina, a urednik mu bijaše isti — naime odborski član J. Sundečić.

Pošto je jedan od povjerenika Matičinih u pismu (16. srp. 1863.) izrazio želju, da bi Matica izdala koji naš molitvenik davši ga lijepo oklopiti, da ga „i naše liepotice mogu nositi u crkvu miesto običajnih talijanskih molitvenikah" i da dade pretiskati „Marulovu Juditu",[1] upitalo se o tom za savjet dobrog poznavaoca knjige narodne i jezika, narodnoga zastupnika i župnika u Podgori Mihovila Pavlinovića i Josipa Mrkicu, kanonika stolne crkve šibeničke. Obojica njih pristadoše na izdanje molitvenika, do kojeg ipak ne dođe, a što se tiče spomenutog djela Marulićevog, to drže, da ima boljih i za narod korisnijih knjiga.[2] Kanonik Mrkica u pismu dapače i ističe, da bi jedna od takovih bila, kad bi se iz četiri sveska pjesama Vukovih izabralo 100 najboljih glede ćudorednosti i narodne povijesti, te u jednoj knjizi tiskalo i to latinicom, jer od katoličkog puka u Dalmaciji da malo tko pozna ćirilicu. Knjiga da bi svakako bila vrlo korisna, jer „pisma ide od usta do usta".[3] U odborskoj sjednici književnog odsjeka (18. pros. 1863.) bude po ovom prijedlogu jednoglasno zaključeno, da se knjiga ima sastaviti iz „najizvrstnijih narodnih pjesamah, dodav njima kitu najboljih ženskih i umjetnih", a taj posao da se povjeri Iv. Danilovu i J. Sundečiću. Danilov je imao urediti odio narodnih, a Sundečić odio umjetnih pjesama u sporazumu sa književnim odsjekom.[4]

[1] Pismo u spisima „Matice" za god. 1863. br. 150.

[2] Pismo J. Mrkice u spisima „Matice" za god. 1863. br. 167. — Pismo M. Pavlinovića u spisima „Matice" za god. 1863. br. 175.

[3] Pismo J. Mrkice pod sp. brojem.

[4] Zapisnik u spisima „Matice" g. 1863. br. 202. — Zapisnik sjednice književnog odsjeka u spisima „Matice" za g. 1864. br. 237.

Tek se eto društvo ustanovilo i počelo razvijati djelatnost svoju, a već mu bijaše god. 1863. naići na kojekakve neprilike. Potpresjednik književnog odsjeka i ravnatelj zadarske gimnazije dr. Đuro Pulić bi premješten u Tirol na gimnaziju trijentsku ; d.ru Mihovilu Klaiću i popu Ivanu Danilovu bijaše otkazana profesorska služba kod gimnazije u Zadru, a isto se dogodi i popu Jovanu Sundečiću, koji je već deset godina bio pomoćnim učiteljem kod bogoslovije u Zadru. Za vrlim rodoljubom Pulićem gorko upravo procvili naš kremenjak Mihovio Pavlinović u pjesmi „Hrvatski progranik" :

Pope Gjuro, Bogom pobratime,
Kud mi podje nenadno, nevidno
Iz tvojega milog zavičaja?
Koja tebe grdna vihorina
Otrgnula jadranskim obalam?
Otrgnula od majčina krila?
Da obijaš trudan i umoran
Nesudjene tirolske vrleti?
. . . . . .

Ja ne žalim našega Mihata,
Nit ja žalim druge zatočnike,
Jer njih majka pregorjela nije,
Jer će krušit s svojom braćom dragom,
Sekine ih utirati ruke ;
Već ja žalim tebe prognanika,
Tebe žalim, i tvojih sirota,
Koje no se utješit ne mogu.

Tko će tvoju razabrati majku?
Tko će tvoju razgovarat braću?
. . . . . .
Još da gineš od leda i tuge
U tudjini u dalekom svietu? . . .
Zar su težke i hrvatske kosti,
Mrtve kosti u hrvatskoj zemlji?

Aja, brate, već je odzvonilo
Svakom svjetu i svakom poštenju,
Kod neznanih ljudi neharnika,
Kod obiestnih gosti nezvanika.

Spomenute godine (1863.) jedan član odbora k tome i poginu od ubojničke ruke. Sve je to dakako moralo nepovoljno djelovati na razvoj mlađahnog društva, koje se ipak ustrajno otimaše neprijatnim udarcima. Ispražnjeno mjesto potpredsjednika književnog odsjeka zadobi pop Ivan Danilov, a njega zamijeni t. j. bi izabran potpredsjednikom novčanog odsjeka dr. M. Klaić. Sada postade članom književnog odsjeka i ugledni naš historik N. Nodilo.[1]

Godina 1864. ne bijaše također plodnija u radu Matičinom od prošle godine izuzevši, što se marljivo nastojalo oko uređenja narodne pjesmarice. Matica je spomenute godine izdala samo koledar za god. 1865., kojega je uredio počasni društveni tajnik Antun Šimonić.[2] Koledari Matičini omilješe raznovrsnim svojim poučnim i zabavnim sadržajem narodu, a svratiše na se pozornost i izvan Dal-

---

[1] „Narodni Koledar" izdan od „Matice" za god. 1864. str. 104. — Pavlinović: „Pjesme i Besjede" Zadar 1873. s. 119. 120. 123. Puliću se kao i drugima u grijeh upisivalo, što je uz narod bio, te što je za ujedinjenje s Hrvatskom radio i glasovao.

[2] Antun Šimonić se rodio godine 1830. u Studencima u Dalmaciji. Isprva je služio kao pisar kod zemaljskog suda u Zadru, kod koga bi 18. kolovoza 1854. imenovan kancelistom, a 21. siječnja 1857. kancelarijskim oficijalom. U istom svojstvu bijaše dne 20. srpnja 1868. pozvan k prizivnom sudu u Zadru, gdje ostade sve do 3. listopada 1876., kad bijaše imenovan upravljačem pomoćnih ureda kod okružnog suda u Spljetu. Ravnateljem pomoćnih ureda kod spomenutog suda bijaše imenovan 21. srpnja 1890., te ostade u službi u Spljetu do dana smrti, koja ga snađe 23. srpnja 1892. Ukupno je služio 37 godina 10 mjeseci i 27 dana. (Toliko sam mogao razabrati iz spisa kod predsjedništva prizivnog suda u Zadru.)

macije. Veliki naš slavista V. Jagić ističući osobitu vrijednost koledara u ono doba, jer da ih savkolik narod rado kupuje, — slabo je uopće sa uređivanjem njihovim zadovoljan. Izdanja Matičina nasuprot vrlo lijepo hvali navodeći : „Vriedna je dakle da se pohvali Matica dalmatinska, što je započela radnju književnu izdavanjem kalendara; neka joj podje za rukom, da samo tu jednu knjigu udomaći po narodu, pak si je stekla velikih zasluga po narodnje obrazovanje. Kalendar Matice dalmatinske već je i onako od nekoliko godina najbolji i najzanimljiviji od sviju latinicom štampanih".[1]

Zapreka je radinosti Matičinoj bila i u novčanim neprilikama. Imovina Matičina u ono doba bijaše vrlo čedna. Tako je početkom godine 1864. iznosila 6,319 for. 52.5 novč., a početkom 1865. god. 7,790 for. 31.5 novč.[2] Članovi opet zatezali s uplaćivanjem. Predsjednik se tuži, da je većina članova uplatila dva ili tri roka ; neki uopće ništa, a glavnicu da valja koliko je moguće štediti.[3] Matica je k tome imala dosta neugodnosti, što je već od početka svoga posuđivala novce i privatnicima. Ovdje zgodno pristaju riječi našega akademika : „Svi odbori od početka bijele si glavu, kako će se glavnice i kod koga uložiti. Kad su uložene, opet nikada ne prestaju nove brige radi neuplaćenih kamata".[3]

---

[1] V. Jagić : Kratak priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine (Književnik god. 1866.) str. 560. i 561.

[2] Zapisnik sjednice novčanog odsjeka u spisima „Matice" za god. 1865. br. 291. — „Narodni Koledar" izdan od „Matice" za god. 1871. str. 179. — Knjižnica Matičina brojila je koncem mjeseca studenoga 1865. god. 516 komada (Narod. Kol. za god. 1866.) str. 115.

[2] Zapisnik glavne skupštine u spisima „Matice" za god. 1864. br. 220.

[3] T. Smičiklas : Povijest „Matice Hrvatske" (Spomenknjiga „M. Hrv.") str. 34.

Odbor je ipak opažao, da se od Matice uopće više očekivalo. Stoga predsjednik na glavnoj skupštini (14. velj. 1864.) lijepo ističe : da bi nepravo bilo suditi o važnosti i o radnji Matičinoj samo po knjigama, što ih je ona dosad o svom trošku izdala. Upozoruje, kako je dosad tuđi živalj posvud gospodovao, a domoroci se nijesu mogli sastajati na mjestu, od više oblasti potvrđenom, niti milim jezikom materinskim vijećati o napretku knjige i prosvjeti bijednoga seljaka, a ni ideja se narodnosti nije mogla u puku širiti. Neocijenjeni da je dobitak, što se po Matici i među izobraženijim uobičajilo pravilno pismeno upotrebljavanje našega jezika, koje da s dana u dan sve većma napreduje.[1]

Kako je dr. B. Petranović posve dobro uočio važnost i vrijednost Matičina rada i u političkom pogledu, najbolje se vidi iz riječi Dinka Politea, koji pišuć o dru. M. Klaiću, prikazuje doba uoči oživotvorenja Matice ovim riječima : „. . . godine 1860. bilo je opet u Dalmaciji tako kao da ju mletačka tmina pokriva. Klobuk se je držao daleko od kape, pa ju prezirao. Tko je nosio klobuk govorio je talijanski i smatrao je kapu, koja je hrvatski govorila, nečim nižim i robskim. Kapa je čamila u neznanju a i klobuk nije mnogo znao, on je mislio, da je mudar jedino s toga, što talijanski govori i da mu sama ta okolnost daje pravo na prvenstvo."[2] Nije onda čudo, da je godine 1861.[3] onako moglo proći i pitanje sjedinjenja s Hr-

[1] Zapisnik glavne skupštine u spisima „Matice" za god. 1864. br. 220.

[2] D. Politeo : Izabrani Članci I. dio (Životopisne Crtice sv. I.) U D. Tuzli, str. 112.

[3] Zgodna je za razumjevanje stanja u Dalmaciji u ovo doba brošura, što je izišla 1861. god. u Beču pod naslovom : „Zrcalo Talijanstva — U — Dalmaciji", a ispod toga stoji „Razor — I — Prosutak Dalmaciji — U — Njezinim Učionicam". Auktor se nije potpisao, ali je istakao, da je iz Dalmacije, jer

vatskom tim većma, što je protiv toga rovario i ministar Schmerling i tadašnji namjesnik dalmatinski barun Lazar Mamula. Kad su se naime po odredbi kraljevoj prema predstavci banske konferencije imali poslati u Zagreb povjerenici, da vijećaju o aneksiji Dalmacije, Mamula je u tu svrhu bio imenovao ljude, za koje je znao, da će raditi prema želji vlade: okružne poglavare, biskupe, kanonike,

---

piše „Jednim Dalmatinom" t. j. ovo djelce napisano, a na svršetku je brošure štampao inicijale: G. R. S. Iz brošure se vidi, da joj je auktor uman pisac, koji pozna ne samo kulturnu prošlost slavensku, napose južno-slavensku, pogotovo hrvatsku, nego i drugih naprednih naroda u Evropi. Tako n. pr. na str. 39. piše: „. . . ne zna li Puškin i Deržavin na žicam odbijat sve kao Schiller i Göthe? Kom nije za srce prireslo Dobrovskoga ime? Ko se ne divi Kolarovoj Slaviceri, koliko vam Talijanaca znade phihologičnim perom ka naš Miklošić vući, koja mana Starožitnosti Šafarikovoj, Djejepisima Palackinim? Do čijih ušiju nije dopra Mickievič?" U uvodu svoje brošure oštroumni taj pisac kaže: „Što sam Talijanstvu potalijanjenike iz družtva otisnuja, domovini sam poštenje učinija, kako nas ko jučer potalijani, tako nas danas može nimačit, sutra madžarit, prikosutra turčit — sila Boga ne moli — ako je lupežu prosto derat ne će ni ćudoredju na um pasti da drugi gologlav idje — vim vi repellere licet — sila silu goni. Šta bi rekli Talijani da jim nimstvo bude na silu u Mletke i Lombardiju udrlo, u krila družtvena posvuda uleglo, iz književnosti svoje zakon učinilo, štogod talijansko ime na sebi nosilo od granica odbijalo, narodnu svist plinilo, njihovu jim dicu u zibci odtudjivalo? Koji od njih ne bi na sva usta zavika: robstvo! A šta su drugo potalijanjenici naši, neg znakonoše domovne negdašnje podjarmenosti i robstva . . ." Iz programa gimnazije zadarske i spljetske vadi pisac slijedeće „nel ginnasio di Zara studenti 146, slavodalmati 136, Italiani 10, la lingua d'istruzione l'italiana, vien studiata anche l'illirica, la tedesca è obbligatoria. Ragusa: studenti 143, Italiani due, slavi il resto, la lingua italiana d'insegnamento, la tedesca d'obligo, dell'illirica non c'è menzione", pak nastavlja: „To ti trpit slavni i ponositi Dubrovniče. —

načelnike i t. d. Sva se je Dalmacija tad bila razdijelila na dva velika tabora : na aneksioniste (t. j. prijatelje sjedinjenja) i na autonomaše (t. j. pristaše tobožnje samouprave). Dubrovnik i Boka uz neke općine poslaše na to u Beč kralju poslanstvo, da govori za sjedinjenje, a Zadar i Spljet uz također neke još općine poslaše poslanstvo, da govori proti sjedinjenju. Kralj odredi, da saboru treba

---

To ti gledat cili slovinski Narode. — Zadar 146 učenika Talijanac 10, Slavjana 136, pridavanja u talijanski, jezik hrvatski se uči, nimački u dužnosti. — Dubrovnik (Ragusa) 143 učenika, Talijanac 2, Slavjana 141, pridavanja u talijanski, jezik nimački u dužnosti, o domorodnom ni spomena . . . Ko rekoh u ove gymnazialne uglede okom sverne, promisli, da ako u gradovim Talijanac nema, u varošim i 'selim pogotovu nije o njima ni govora, ne će mu se na ino moć, da lupiv po kolinu ne vikne : malo je rečeno, ne dovati se crnila i oštrog svog pera". Na strani 45. i 46. karakteriše talijanske škole u Dalmaciji riječima : „Prstom daklen eto uprite (u) učionice šta pade od vas po epiku, šta po lyriku, šta po dramatiku, šta po jezik, šta po znanstva, šta po umitnosti ; šta po umno šta po veštestveno? A ti čovikoljubna Europo pomozi mi sud izreć o takvim učionicam . . . . . talijaneć nas se zacenuše, nauk nam pod uvit daju, da se roda odreknemo, svetosti naše nogam gazimo, didovim našim pogrdu činimo, u grobu kostima jim mira ne damo, mladost našu krasnu i milu u klici ubijaju . . . njih . . uče imena se na čelu stidit, prid svitom ga kriti, u krugovim i prigodam di su Roda Svog zastupnici i dika, Slavoitalim se zvati, izobraženjem nam srce kvare, prosvitom dušu ubijaju". Pri kraju udara na one, koji se protive sjedinjenju Dalmacije s Hrvatskom, te kaže : „što išću Hrvati od nas ako ne ljubav i priateljstvo, bratinsku slogu, izdvorna znamenja unutarnje ljubavi jedinstvo Bana? Ali su Hrvati trgli na nas kocim i toljagam ka Žudije na Isukrsta? . . . Ko može zavidit, jal pridbacivat Hrvatim što Dalmaciju u posestrimstvo zaiskaše ; šta to bi drugo neg odjek tužba naših u prsima njihovim, jedan je glas dalmatoslovinski na bezzakonita talijanska nasilja ciknuja, korak njihov šta drugo bi,

prepustiti da izabere odaslanike, koji će o sjedinjenju s odaslanicima hrvatskog sabora pregovarati, pak se tako Mamulini poslanici nikud i ne makoše. Ovom zgodom reče kralj Dubrovičaninu knezu Niki Puciću, koji bijaše deputaciju pred njega predveo : „Ja cienim, da (će) sjedinjenje Dalmncije s Hrvatskom hasniti i Dalmaciji i svim pokrajinam carevine. Znam, da je u Dalmaciji narod slavjanski, da je budućnost Dalmacije sa Slavjanima, te želim

---

ako ne pruženje nam ruku, u trzanju našem iz kleti vitica talijanski, u kojim, eto već odkak brez moći i pomoći čamimo — skapamo? . . . . . Ko uspiri ono malo narodnog sunca, koje Dalmaciji, ako i kroz oblake ziri, ako ne Hrvati? Do (18)48 godine zaklapili ko o narodnosti u Dalmaciji, bi li igda rič u školam o našem jeziku, o nami, jal o ičem našem? Što znadoše škole naše o Gunduliću, Palmotiću, Kanaveliću, Idji, Giordiću, Jedjupci o čitavoj književnosti, ko li to na vidilo iznese, Dalmaciju na plemeniti stepen u književnosti europejskoj uzvisi, ako ne oni vrli Hrvati, koji ne štediše truda, ni novca, dok tmina ne izbaviše i obćenoj koristi ne posvetiše?“ Za tim nastavlja veleć protivnicima : „U rič čim nam jamčite to Dalmatoslavstvo ! ali se ne poznajemo ? Ali mu se Hrvati protive? Ne diče li se Hrvati tim, da jim je Dalmacija Učiteljica, i ne hrabre li nas da prošlacim našim ne zaostajemo, nit jim uspomene sramotimo? Na Hrvate vi mrzite, jer su vam Talijani mili, Hrvati su surovi, jer su vam Talijani med i maslo ; na Zagreb odpuhivate, jer vam Padova na srcu leži, našeg jedinstva se plašite, jer bi vam krila poodlomilo, amo Slavjanstvo pripovidate, onamo Dalmaciju medju talijanske države pišete, ali kom nije poznat 1‘ Osservatore Triestino, i ini Dnevnici, u kojim vaše želje odligaju?“ Završujuć brošuru ponovno pozivlje rodoljube na borbu za narodne škole riečima : „Neg opet velju na noge ! Dok učionice vaše s dicom u naš jezik progovorile ne budu, i dite vam ne bude znalo kazat, što u učionici nauči, živa jim mira ne dajte, u njimam srića i nesrića, u njimam svitlost i tmina, za nje ka za stablo života privatite“. (Isp. o. c. p. III., IV, V, 51, 52, 53. i 55.).

i brinem se, da to sjedinjenje postane djelom."[1] Kad se po tom o izboru za sabor radilo, Schmerling ipak nametnu Dalmaciji izborni red prema svom ukusu i želji, a izbore dade provesti takovim nasiljem, da je narodna stranka dobila samo 12 od 43 zastupnika. Saborska većina protivna aneksiji ne htjede (dne 6. travnja) niti da bira odaslanike, a manjina uloži na to prosvjed i ode u Beč, da se kruni potuži. Za manjinom dođe u Beč i većina, a kruna naredi, da se o združenju u Beču zapodjenu pregovori. U tim pregovorima sa hrvatske strane učestvovahu: Štrossmayer, Rački, Kukuljević, Vukotinović, A. Vraniczany, I. Vraniczany i Smaić, a sa strane dalmatinske: Alberti, Bajamonti, Bujas, vladika Knežević, Lapenna, Ljubiša i Petrović. Pregovori ovi, u kojima su sa dalmatinske strane samo dvojica govorila u prilog sjedinjenju, vladika naime Knežević i Ljubiša, ne dovedoše nažalost ni do kakva uspjeha.[2]

Lijepa nada čestitoga predsjednika u bolju budućnost društva kao da ga nije prevarila. Sabor naime pokrajinski uvažujući plemenitu svrhu Matice priteče joj u pomoć sa 400 for., da ih upotrijebi za izdavanje poučnih pučkih knjiga. Bijaše zato određeno izdati „Zemljopis", koji će biti za puk udešen.[3] Odbor se uz to Matičin obratio na općine u Dalmaciji s pozivom, da priskoče u pomoć Matici predbrojivanjem na koledar za god. 1865., a ove se tome prilično i odazvaše. Bilo je tako općina, koje naručiše po 10, 12, 15, 20 i 40 primjeraka koledara, a po-

[1] Isp. Nikola Pucić: Momu bratu Medi Puciću u Dubrovniku. „Pozor". 1861. (23. ož.) br. 69.

[2] D. Politeo: o. c. p. 113, 114., 116.; „Narodni List" 1891. br. 29. (Prigodom Lapennine smrti).

[3] Dopis pokrajinskog sabora u spisima „Matice" za god. 1865. br. 290. — „Narodni Koledar" izdan od Matice za god. 1865. str. 108. — Zapisnik odborske sjednice štampan u „Narod. Listu" god. 1865. br. 8. (u spisima je „Matice" za god. 1865. pod br. 295.).

dijelit će ih ili marljivim učenicima ili težacima.[1] Grof Julije Janković zahvaljujući Matici na poslanom koledaru darova joj 100 for., a spominjani već nadbiskup zagrebački 20 „maleni darak za laglje namirenje tiskovnih troškovah". U kolo Matičinih utemeljitelja ove godine stupi i marni radnik na prosvjetnom polju Antun Mažuranić, brat Ivanov i utemeljitelj „Mažuranićeve zaklade" kod Matice hrvatske, tada gimnazijski ravnatelj na Rijeci, i to sa svotom od 40 for.; Nićifor Dučić u to vrijeme arhimandrit cetinjski darova Matici 50 forinti.[2]

U to je već gotovo bilo prepisivanje junačkih narodnih pjesama za pjesmaricu, a što se tiče umjetnih, bude zaključeno, da se za sada obzirom na „slabo novčano stanje" društva odustane od uvrštenja njihovog u narodnu pjesmaricu. Potpredsjednik književnog odsjeka pop Ivan Danilov imao je u dogovoru sa književnim odsjekom između prepisanih pjesama izabrati, koje će se tiskati, a mogao je dodati i drugih, pa i ženskih pjesama, koliko se to njemu i odsjeku svidi. Neke su se pjesme po zaključku odborske sjednice (16. siječ. 1865.) iz obzira na „uzdržanje ljubavi i sloge" imale tiskati ćirilicom.[3] U pregovoru se pak same knjige kaže, da je to namijenjeno to širemu rasprostranjivanju obostrukih slova.[4]

---

[1] Spisi „Matice" za god. 1864. br. 270. — Zapisnik odborske sjednice štampan u „Narod. Listu" god. 1864. br. 101. (u spisima je „Matice" za god. 1864. pod br. 277.).

[2] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Narod. Listu" god. 1865. br. 8. (u spisima je „Matice" za god. 1865. pod br. 295.). — Pismo nadbiskupa Jurja Haulika u spisima „Matice" za god. 1865. br. 289. — Zapisnik odborske sjednice štampan u „Narod. Listu" god. 1865. br. 50 (u spisima je „Matice" za god. 1865. pod br. 327.).

[3] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Narod. Listu" god. 1865. br. 8 (u spisima je „Matice" za god. 1865. pod br. 295.).

[4] „Narodne Pjesme" (izdala Matica Dalmatinska u Zadru god. 1865.) str. III.

Tako ugledaše troškom Matice bijeli svijet Narodne pjesme 1865. godine u 1500 istisaka.[1] Knjiga je velike osmine sa 176 strana, te broji 90 narodnih pjesama, od kojih je 10 štampano ćirilicom ; počinje pjesmom „Rodjenje Hristovo", a svršava „Jelačić ban i Krajišnici". Do dvadeset je pjesama ženskih i to sprijeda, a ostale su junačke.[2] Evo kako o toj knjizi sudi spomenuti naš slavista V. Jagić : „Toli izbor pjesama, koli nutrnje uredjenje — svake je hvale vriedno ; kratke bilježke historičke pod tekstom i tumač (dva lista pred pjesmama) turskih rieči, bit će od znatne pomoći kod čitanja ..... Čim je dakle ova pjesmarica, s kojegod je strane čovjek ogledao, svake hvale i preporuke dostojna, to se nadam, da će ovostrani Hrvati braći prekovelebitskoj svojski pripomoći, da se koristna knjiga što prije razturi po svietu, a Matici dalmatinskoj iznova pruži prilika, da skorom jednako valjanom radnjom privriedi našoj književnosti.[3] Naš je učenjak svoju kritiku i djelom potvrdio, naručio je naime 250 istisaka Narodnih pjesama.[4]

Matica je od svoga početka nastojala da učestvuje pri svakoj važnijoj zgodi naroda našega. Znatno je pridonijela i proslavi tristagodišnjice hrvatskog Leonide Nikole Šubića Zrinskoga, koja se u Zadru obavila 16. prosinca 1866. ponajprije staroslavenskom službom Božjom u crkvi sv. Mihovila u prisustvu namjesnika bar. Philipovića, narodnih zastupnika, te zastupnika Matice i Narodne

[1] Spisi „Matice" za god. 1865. br. 321.

[2] „Narodne Pjesme" o. c. str. 1 i 171. — V. Jagić: Narodne pjesme, izdala Matica Dalmatinska (Književnik god. 1865.) str. 575.

[3] V. Jagić : o. c. str. 575.

[4] Izvod iz zapisnika odborske sjednice (od 21. pros. 1865.) štampan u „Narod. Listu" god. 1866. br. 12., a u spisima se „Matice" za god. 1865. nalazi pod br. 366.

Čitaonice, za tim svečanom besjedom rodoljuba i narodnog zastupnika Mihovila Pavlinovića u dvorani Čitaonice, urešenoj narodnim zastavama. Na tu svečanost prispješe u Zadar brzojavni pozdravi općina i društava narodnih „sve od Rieke do Kotorske Boke", a Pavlinović među ostalim reče: „. . . vidimo do danas, kako bečki cesari digoše na obranu svome carstvu žive bedeme hrvatskih prsiju. Opasaše Unu, Kupu i Savu sa hrvatskim mišicami, da Zapad brane od Turaka. Odavna se tristoljetnica navrši, od kad Hrvati dan i noć na toj straži bdiju, i krv svoju bez odmora prolivaju. Koliko su je prolili, koliko žrtava za kršćanstvo i za čovječanstvo tu prinieli, koliko se turske sile o njima razbilo, svjedok nam je današnja slika toga cvieta stare domovine Hrvatske; slika puna žalosti i groze tužnoga zavičaja, gdje Una, Kupa i Sava, biesne gospoduju nad opustjelim hrvatskim poljanami . . ." Nakon govora Pavlinovićeva kupilo se za narodno sveučilište u Zagrebu, te se nekoliko stotina u čas sakupilo, a na večernjoj zabavi zaredaše napitnice uz ostalo bratstvu Hrvata, Srba i Slovenaca, te za zdravlje Čeha i svih slavenskih prijatelja.[1]

Matica raspisa nagradu od tri dukata, da se opjeva slavodobitni boj pod Visom 1866. godine, gdje vrsnoćom i junaštvom naših mornara održa kontreadmiral Tegetthof odlučnu pobjedu nad premoćnom talijanskom mornaricom. Nagradu dobi pjesma Save Matova Martinovića, rodom Crnogorca, tad nastanjena u Zagrebu, koju Matica 1867. izda pod naslovom „Viški boj". Pjesma obuhvata 29 stranica, a u njoj se hvale znamenitiji dalmatinski junaci na moru.[2] Matica udari osnov i knjižnici hrvatske pre-

[1] Isp. „Nar. List" 1866. br. 101.

[2] Zapisnik odborske sjednice u spisima „Matice" za godinu 1866. br. 402; zapisnik odborske sjednice u spisima, „Ma-

*

parandije[1] u Arbanasima, darovavši novo podignutom zavodu ne samo ono knjiga, što ih je ona izdala, nego i sve duplikate iz svoje knjižnice uopće, pak pozvavši odbornike i druge članove, da i oni od svoje strane daruju koje djelo u korist spomenutog zavoda.[2] Zarana uvidje Matica veliku potrebu, da se u Zadru podigne hrvatski narodni dom, te stade sa ,,Narodnom Čitaonicom'' već godine 1868. oko izvedenja te namisli nastojati. Po predlogu zaslužnog Natka Nodila bjehu u tu svrhu sa strane Matice u posebni odbor izabrani dr. Miho Klaić i Danilov.[3] Lijepa ta ideja rodoljubnih društava osta nažalost neostvarena.

Znatna ponuda prispje Matici godine 1867. od Luke Marjanovića, tada pravnika u Zagrebu, u kojoj ističe, da bi upravo narodne pjesme imale biti prvo, čim da narod čitanju priučimo i u narodnoj prosvjeti započnemo, pak pripominje, da je on po gornjoj Hrvatskoj i po turskoj Hrvatskoj sabrao lijepu kitu narodnih pjesama, od kojih da je već jedna knjižica 1864. u Zagrebu i štampana. U rukopisu da još ima pjesama, ponajviše junačkih, za tri

tice'' za godinu 1867. br. 419 ; — S. M. Martinović, bivši crnogorski kapetan, koji je nekih neprilika radi otišao iz Crne Gore, upravi iz Zagreba na ,,Maticu'', kad je njegova pjesma bila nagrađena, pismo (sada u spisima ,,Matičinim'' za god. 1867.), u kome piše : ,,Evo Vam šaljem mali darak pjesamah mojih u slavu neumrloga viteza grofa Jelačića, bana hrvatskoga ; ovdje sam u braće hrvatske pjesmom u slavu Zrinjskoga, te ovom pjesmom, što Vam ju šaljem . . . stekao puno štovanja, pa se nadam da će se i Vama ponešto dopasti.''

[1] Ta je preparandija posve pohrvaćena t. j. hrvatski je jezik postao u njoj nastavnim početkom škol. god. 1879.—80.

[2] Isp. Zapisnik sjednice književnog odsjeka 18. veljače 1866. u spisima ,,Matice'' br. 377.

[3] Zapisnik odborske sjednice 17. svib. 1868. u spisima ,,Matice'' br. 557.

knjige, svaka od prilici po 15 štampanih araka, pa ako bi Matica bila voljna da ih štampa, on da nagrade ne bi mnogo iskao.[1]

Šaljući poslije Matici rukopis na ocjenu primjećuje, da je pjesme savjesno popisivao ne mijenjajuć skoro ništa ; uz neke pjesme da je naveo i druge zbirke (Vukovu i Jukićevu), u kojima se varijante nalaze; napokon da je po savjetu Fr. Kurelca aoriste glagola na kraju teškim naglasom naglasivao, da se ne pometu oni, koji naš jezik dobro ne znadu, a da to nauče oni, koji se našem jeziku istom uče.[2]

Odbor je Matičin pregledao Marjanovićevu zbirku pjesama, ali se valjda nije mogao odlučiti na toliki trošak, nego zamoli Marjanovića, da bi nekoliko ponajljepših od tih pjesama ustupio za društveni Koledar.[3] Pjesničko djelce Grgura Urlića-Ivanovića iz Gradca kod Makarske: „Spomenak iz mlade dobi", sastavljeno većinom iz pjesama pripjevanih na narodnu, te ponuđeno 1867. Matici, iza ocjene ne bi primljeno.[4]

Odbor je nastojao, da Matica uz promicanje narodne prosvjete krči put i jeziku hrvatskom u javne urede i sudove, stoga odluči ponajprije izdati pučku ručnu knjigu za općinske uredovne posle. Na toj je knjizi radio isprva Stjepan Ivičević, te je za trud dobio 60 for., a njegov je rad uz jednak honorar popunio i sve za tisak spremio pop Kažimir Ljubić iz Makarske. „Ručna knjiga za obćinare, za obćinske upravitelje i perovodje" bi štampana 1868. godine. Knjiga je

---

[1] Pismo u spisima „Matice" za godinu 1867. br. 480.

[2] Pismo u spisima „Matice" za godinu 1868. br. 498.

[3] Spisi „Matice" za godinu 1868. br. 552 ; Zapisnik odborske sjednice u spisima „Matice" za godinu 1868. br. 557.

[4] Spisi „Matice" za godinu 1867. br. 460. ; Zapisnik odborske sjednice 6. prosinca 1867. br. 494.

razdijeljena na četiri odsjeka. U prva dva odsjeka: a) Općinski pravilnik, i b) Izborni pravilnik — nalazi se općinski zakon uz tumač svake nejasne riječi i s jezičnog i sa stvarnog gledišta. U druga su dva odsjeka: c) Dodaci, gdje su razne odluke starije oblasti o poslima općinskim, pa šumarski zakon, zakon o mjerama, pravilnik za služinčad, zakon o konaku vojnika, o davanju priprega, o novačenju, obrtni zakon itd., d) Obraznice, koje sadržavaju općinske oglase svake vrsti, te kako se ima udesiti zapisnik općinskog vijeća, seoskog zbora, pa mnogo raznih spisa i dopisa za općinske potrebe.[1] U istu svrhu bijaše izdan 1869. „Hrvatski Perovođa", što ga je po predlogu odbora izradio pop Kažimir Ljubić, koji je knjigu razdijelio na pet „Perovođa": društveni, trgovački, pravnički, općinski i crkovnjački, te dodao dva kazala, jedno po redu predmeta, drugo po slovu predmeta, a na kraju: „Riečnik" za lakše razumijevanje neobičnijih riječi.[2] Knjiga obuhvata 506 stranica.

Uz obični „Koledar" izdala je Matica 1868. godine i „Gorski Vijenac" slavnoga crnogorskog vladike Petra Petrovića Njegoša u 1500 istisaka, što ga je latinicom za štampu priredio Stjepan Ljubiša. Ljubiša je dodao i opaske, koje razjašnjuju historičke zgode i neke jezične osobine crnogorske.[3] Ma da je to izdanje dosta slabo, jer Ljubiša na više mjesta nije što točno s ćirilice na latinicu prenio, jezik je samovoljno ispravljao, a poteže stihove posve

[1] Zapisnik odborske sjednice u spisima „Matice" za godinu 1867. br. 454.; Zapisnik sjednice književnog odsjeka štampan u „Nar. L." 1867. br. 68.; „Nar. L." 1868. br. 67.

[2] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." 1869. br. 1.; „Nar. L." 1869. br. 80.

[3] Zapisnik glavne skupštine (24. II. 1867.) u spisima „Matice" br. 433; Zapisnik glavne skupštine (1. III. 1868.) štampan u „Nar. L." 1868. br. 20.

rijetko dobro protumačio,[1] ipak je ovim izdanjem Matica, budući da mu je i cijena (50 novč.) bila niska, mnogo pridonijela rasprostranjenju i čitanju u Dalmaciji najboljega vladičina djela.

U prvom deceniju svoga opstanka Matica je prilično povećala svoju glavnicu. Od znatnijih darova spomenuti je, da je obično zemaljski sabor Matici gotovo godimice davao po 400 for.; Matija Kovačević s Pelješca, veletržac i vicekonsul sjeveronjemačkog saveza u Marianopolu darova Matici 500 for., te bi u odborskoj sjednici 9. prosinca 1867. proglašen drugim poglavitim članom Matice dalmatinske.[2] Najobilatiji dar dobi Matica od narodnog dobrotvora Matije Debeljaka, rodom Slovenca, koji je 70.000 for. ostavio u prosvjetne svrhe, i to jednu petinu Matici dalmatinskoj, po jednu petinu Matici slovenskoj u Ljubljani te Društvu sv. Mohora u Celovcu, pak dvije petine jugoslavenskom sveučilištu, kad se ustanovi u Zagrebu. Ostavinska se rasprava vodila od 1867., a konačno 1870. Matica dalmatinska primi svotu od 11.000 forinti.[3] Matičina je imovina stoga koncem god. 1870. iznosila 26.281 for. 58.8 novč.[4]

Matija Debeljak rodio se 1807. u selu Visokom u Gornjoj Kranjskoj od oca Ignacija i majke Helene (Lenke) rođene Kos. Bijaše najmlađi između četvero braće i triju sestara, a za mlada kao tvrde glave, te je čuvao očevo blago i ljubio samoću. Najstariji njegov brat Franjo, koji je bio profesorom u Ljubljani, poslije u Kopru, zapazi ipak pri

---

[1] Isp. M. Rešetar: „Gorski Vijenac". Zadar, 1905. s. XIII.

[2] „Narodni Koledar", god. 1869. str. 60.

[3] Spisi „Matice Dalmatinske" za godinu 1867. br. 494.; Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." 1870. br. 72.

[4] Zapisnik glavne skupštine štampan u „Nar. L." 1871. br. 17.

svom bratu lijepe duševne sposobnosti i veselje za školu, te ga 1822. godine upisa u prvi gimnazijski razred u Ljubljani. Pet je razreda gimnazije — izuzevši treći, koga svrši u Kopru — izučio u Ljubljani gotovo uvijek s izvrsnim uspjehom. Poslije je privatno u Mlecima nastavio škole, dok nije položio i profesorski ispit. Kao profesor njemačkoga jezika i literature služio je ponajviše u Mlecima, Milanu i Udinama, a usve je službovao blizu 36 godina. Stupivši u mirovinu živio je u Gorici, Ljubljani i Kranju, pak opet u Ljubljani, odakle se poradi blažega podneblja mjeseca listopada (1867.) preselio u Trst, gdje ga skoro po dolasku snađe smrt 18. listopada 1867. godine. Napisao je nekoliko priručnih knjiga, da se Talijani uzmognu uvježbati u njemačkom jeziku.[1] Ljubav prema svome narodu i južnim Slavenima, napose braći Hrvatima, zasvjedočio je svojom oporukom.

Budući da odbor „Matice Dalmatinske" nije mogao nikako dobaviti niti podataka za životopis niti slike Debeljakove, to mu je natpis sa pjesmom, što je ispjevao pjesnik i odbornik Matičin Stjepan Buzolić, stavio u okvir i izložio u dvorani Matičinoj. Taj se okvir sa slijedećim natpisom i pjesmom i danas čuva u prostorijama Matičinim :

Matiji Debeljaku — Slovencu Javnomu Učitelju U Trstu — Koji Štedeći Na Svom Zalogaju — Ostavi Pri Smrti — Zakladu Od 70,000 Stotinjaka — Raznim Jugoslavenskim Književnim — Društvom Na Dar — Matica Dalmatinska — Kojoj Dopade U Dio — 11000 Stotinjaka U Znak Vječite — Harnosti.

Izmedj inih dičnih lika
Štono rese ove stiene
Kamo, kamo tvoja slika
Oj, čestiti moj Slovene ?
Kô ljubica u šikari,
Kô bosiljak u goleti,
Ti na sebe zaboravi,
Rodnim vilam sve posveti !

[1] Isp. A. Lésar : Matija Debeljak, gimnazijski profesor, mecen „Matice Slovenske" (Poročilo in imenik „Matice Slovenske" v Ljubljani za leto 1871.) str. III.—XV.

Al u hramu rodnih vila,
U litici od mramora
Uspomena tvoja mila
Vjekomice sjati mora ;

A vila će dalmatinka
Dok god teče potomaka,
Kô vlastita častit sinka
Svoga Mata Debeljaka.

Matica Dalmatinska.

Trošak Matičin bijaše također postepeno dosta porastao. Isprva je Matica (već početkom 1863.), kao što je spomenuto, besplatno držala svoje sjednice u prostorijama „Narodne Čitaonice", ali kako joj godimice rasla biblioteka, koja je koncem god. 1869. brojila 729 knjiga,[1] a Matica opet imala i nešto drugih stvari, zaključila je ona već 25. kolovoza 1867. godine da unajmi — ne, kao što je Čitaonica predlagala, jednu sobu, nego dvije sobe na drugom podu onog stana, što ga je Čitaonica preko sebe imala, jer joj to bijaše Čitaonica također u dopisu od 23. kol. 1867. u izgled stavila. Uz to je Čitaonica istakla, da će, kao i dosada, ustupat Matici svoju dvoranu u prvome podu za sjednice i skupštine, ali da Matica sa svoje strane ima uz zimske zabave držat otvorene gornje sobe za potrebu Čitaonice. Matica je uz porabu nekih stvari pokućstva za sve mjesečno plaćala 8 for. Kad se je stanje Matičino ostavštinom Debeljakovom povećalo, stade Čitaonica (1. ožujka 1870.) mjesečno 12 for. za najam zahtijevati.[2] Poslužniku se na godinu obično 50 for. davalo.[3]

Koledare za godinu 1865., 1866. i 1867. uredio je kao tajnik Matičin Antun Šimonić, kojemu je 1866. godine bila

---

[1] „Narodni Koledar" 1870. str. 169.

[2] Dopis „Narodne Čitaonice" od 23. VIII. 1867. u spisima Matice za spomenutu godinu br. 470.; Zapisnik odborske sjednice od 25. VIII. 1867. u spisima Matice za spomenutu godinu br. 471.; Dopis „Narodne Čitaonice" od 1. ožujka 1870. u spisima Matice za spomenutu godinu br. 16; „Nar. L." 1870. br. 20.

[3] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." 1866.; br. 101.; Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." 1867. br. 104.

određena nagrada od 110 for.[1] Koledari su ti znatno okićeni vještim perom Mihovila Pavlinovića, od koga je u prvom (1865.) članak: „Primorje i Primorci", gdje je također i kratak članak popa Petra Franasovića o Ivanu Tanclingeru; u drugom: „Poljica i Poljičani", a u trećem „Crtice iz Trogirske povijesti". Nešto bijaše u tim Koledarima zemljopisnih i putopisnih članaka, pak pouke o gospodarstvu, te pjesama umjetnih i narodnih, napokon po koja poslovica i zagonetka.

Kad se je Šimonić tajništva odrekao, bilo je uređenje „Koledara" za godinu 1868. povjereno Matičinu odborniku, književniku i upravitelju preparandije Stjepanu Buzoliću,[2]

[1] Isp. zapisnik odborske sjednice od 29. XI. 1866. štampan u „Nar. L." 1866. br. 101.

[2] Stjepan Buzolić rodio se 5. listopada 1830. u Obrovcu od oca Antuna, koji bijaše rodom iz Milne na Braču, a majka mu bijaše Antica Belan Obrovčanka. Pučku je školu svršio u Obrovcu, a gimnaziju 1851. u Zadru za ravnateljevanja umnoga i karakternog dra Pulića. Na to se dade na učenje teologije u Zadru, te bijaše dne 2. prosinca 1855. u crkvi sv. Marije zaređen za svećenika. Zaželi i više bogoslovne nauke svršiti u bečkome Augustineumu, ali ga nadbiskup poradi oskudice svećenika ne htjede pustiti, nego ga u kolovozu 1856. posla za kapelana u selo Pridragu, što leži među Obrovcem i Novigradom. U Pridrazi ostade sve do 1863. godine, kad bijaše na radost svojih mješćana imenovan župnikom i učiteljem u Obrovcu. Uvelike se dojmio njegova vatrena i poletna duha već pokret 1848., te oduševljeno od tad pristajaše uz ideju sjedinjenja s prekovelebitskom braćom, a za prvih borba između pristaša i protivnika sjedinjenja napisa 1861. na obranu aneksije djelce: „Ancora della nazionalità nella question dell' unione" kao odjek u povodu djela čestitog dra K. Vojnovića „Un voto per l' unione." Kad 1866. bijaše u Arbanasima osnovana preparandija, namjesnik ga barun Filipović imenova ravnateljem i učiteljem toga zavoda. Pučke škole nažalost do te godine bijahu većim dijelom isključivo na talijanskom jeziku, ali s jedne strane oskudica tih škola, a s druge

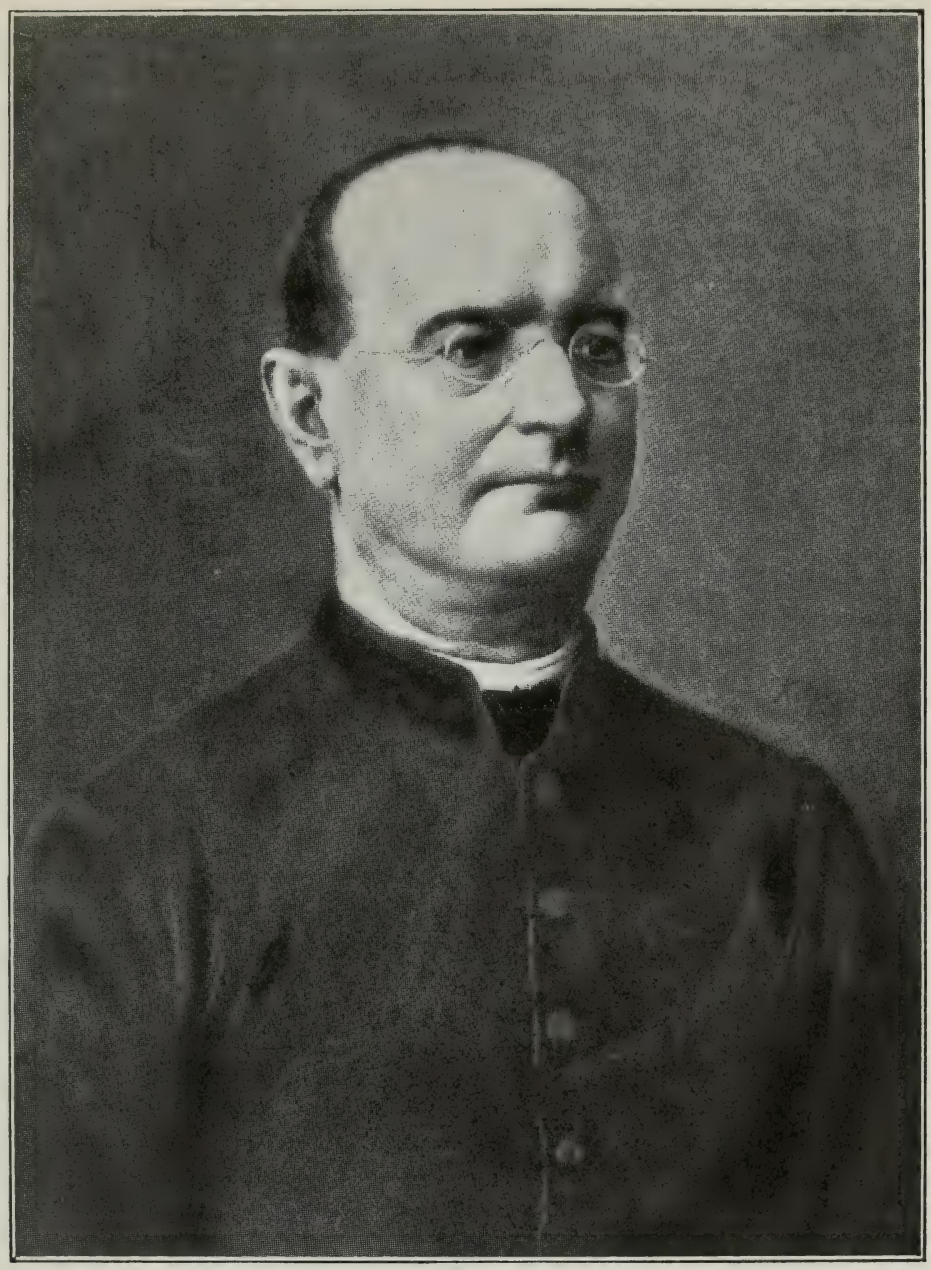

Stjepan Bugolić

koji je uredio „Koledare" za godinu 1868. i 1869., a nagrada mu je za to bila doznačena po 60 fo-

---

opet nepolazak u njih seljačke djece spasi, može se reći, Dalmaciju od znatnog raznorođenja. Kad je narodna stranka iza duge i uporne borbe u većini prodrla u sabor (1870.), a talijanska zadarska preparandija bila ukinuta (1871.), prestade u pučkim školama utrakvistički pravac, pak i Buzolić tad istom (1872.) zadobi stalnost. Ukinuće utrakvizma i pohrvaćenje pučkih škola veliki je plod desetgodišnje narodne borbe, kome znatno pripomože i preparandija u Arbanasima, odakle je izašlo preko 300 učitelja, zadojenih rodoljubnim duhom Stjepana Buzolića. Buzolić je učestvovao i u općim hrvatskim učiteljskim skupštinama u Zagrebu 1871., u Petrinji 1874. i u Osijeku 1878., gdje je uvijek bio biran potpredsjednikom, te je svojom rječitošću i bratskom ljubavlju umio zanijeti hrvatsko učiteljstvo. Za njegove zasluge imenova ga „Hrvatski pedagogičko književni zbor" 1872. pravim svojim članom. U ovim se učiteljskim skupštinama u Dalmaciji osobito odlikovao, a na prvoj pokrajinskoj učiteljskoj skupštini, držanoj u Zadru 1875., bijaše predsjednikom. Poslije dvadeset godina uzvišene, plemenite i neumorne radinosti ne samo da ne bijaše ničim odlikovan, za čim u ostalom nije ni težio, nego bi iznenada 1887. godine na silu umirovljen. Od tada stanovaše u Zadru, te još većma prigrli svoje pero. Narod, priznavajuć njegove zasluge na kulturnom i političkom polju, izabra ga godine 1889. zastupnikom Brača, Hvara i Visa, te se u dalmatinskom saboru istače neustrašivošću rodoljuba i savjesna branitelja narodnih svetinja. Zarana se pjesmom zanosila Buzolićeva pjesnička duša, te on ponajprije propjeva talijanskim jezikom, ali doskora se svim žarom dade na hrvatsku pjesmu, te bi kao geslo njegovu radu, kojemu vjeran ostade kroz čitav život, mogli navesti njegove stihove:

Naroda moga presveta prava,
Dika, sloboda, jedinstvo, slava . . .
To su amanet za Bogom prvi,
Što ću ga branit do kaplje krvi.

Zbirka njegovih pjesama, što je godine 1871. izdade pod naslovom „Bog, Rod i Sviet", odaje iskrenost njegove duše i ple-

rinti.[1] Ta su dva „Koledara" ponajviše ukrašena radnjama samoga urednika bilo u vezanom ili nevezanom slogu. U prozi su od njega članci u „Koledaru" 1868.: „Zadarski Arbanasi i prabiskup „Zmajević", te iz uzgojnog nauka „Izgledi i primjeri", pa iz prirodoslovlja uopće „Razgovor prvi, i uvodni, izmedju Djaka i Seljaka" u obliku dijaloga, koji se nastavlja i u „Koledaru" 1869. „Razgovor drugi izmedju Djaka i Seljaka". U drugom je ovom „Koledaru" pod naslovom „Listovi Djaka Seljaka" u obliku pisama ukratko razložio, kako postaje vino. Tu se govori o trganju, maščenju i pripopravljanju vina, te o otakanju, pretakanju i bistrenju vina. Od pjesama je njegovih istaći „Viška bitka", što je prvi put izašla u zagrebačkom „Bosiljku", pak ju je po nagovoru

menitost rodoljubnog srca, gdje lakim i lijepim stihovima pjeva: Bogu, domovini, prijateljima, rodoljubima, majci, ocu, ljudskim krepostima itd. Ta zbirka popunjena lijepim nizom pjesama, što ih je poslije spjevao, bijaše pod istim naslovom poslije Buzolićeve smrti izdana od posebnog odbora 1896. godine. Gotovo je polovica u toj zbirci prigodnih pjesama, što ih je plemeniti pjesnik, poštenjak i rodoljub Buzolić spjevao u raznim bilo veselim ili žalosnim momentima naroda hrvatskoga, bilo opet odličnim i zaslužnim muževima hrvatskog i slavenskog roda. Buzolić je dosta i prevađao, ponajviše iz talijanskoga n. pr. Alfierijevu tragediju „Oreste", trinaest pjevanja Ariostova „Orlanda", Uga Foscola „Grobove" i dr., a u rukopisu ostavi prijevod Danteova „Pakla", koji bijaše izdan poslije njegove smrti. Nešto prijevoda ima iz jezika ruskoga (Lermontova), francuskog (Lemartina) i njemačkog (Schillera). Smrt ga još krepka i jaka snađe iznenada dne 8. lipnja 1894. (Isp. Životopis pjesnikov, što ga pred Buzolićevim pjesmama „Bog, Rod i Sviet", izdanim 1896. u Zagrebu, napisao Petar Kuničić s. V-XXIX; R. S.: Stjepan Buzolić. „Iskra" 1894. br. 9. s. 66-67.; V. V. V.: Stjepan Buzolić (Slovinac 1879.) str. 299.-301.; Jubilarni broj „Narodnog Lista" Zadar. 1912).

[1] „Nar. L." 1868. br. 90.

prijatelja Buzolić u „Koledaru" 1868. preštampao, jer „Bosiljak" ne bijaše mnogo po Dalmaciji raširen. U „Koledaru" 1868. godine spomenuti je crticu iz domaće povijesti „Brač" od M(ihovila) P(avlinovića), a u onom od 1869. članak „Pogled na djelovanje manastira Zaostrog od godine 1468.—1868." napisao A. K. M.

Budući, da je Buzolić bio odveć zaposlen svojim poslovima, to je na glavnoj skupštini Matičinoj dne 20. rujna 1868. na predlog Pavlinovićev bio imenovan tajnikom pop Kažimir Ljubić[1] iz Makarske i doznačena mu go-

[1] Kažimir Ljubić rodio se 1833. u Makarskoj. Svršivši sredndje škole, dade se na učenje teologije, koju svrši u Zadru, te je bio kapelanom u Makri i Kotošini. Zarana se bavio politikom, te je u doba narodne borbe u Dalmaciji od 1860. godine unaprijed bio desnom rukom dičnom Mihovilu Pavlinoviću, kome bijaše sličan po strogim crtama svoga lica i munjevitom pogledu, a osobito po prirodnom čuvstvu i zanosu za pravice hrvatskog naroda. Prijateljem bijaše i rodoljuba dra. Eugena Kvaternika, te je duboko imao u duši usađena načela stranke prava, kojima je do smrti ostao vjeran. Poradi svoga rodoljubnog političkog rada bijaše u doba svemoći Rosnera i Lapenne, kad progonstva narodnih ljudi bijahu na dnevnom redu, ostao i bez dušobrižničke službe. To ga međutim ništa ne smete, već on s Pavlinovićem osvješćivaše i podizaše potištenu hrvatsku raju i vođaše do pobjede u Vrgorcu, Neretvi i Makarskoj. Zahvalni ga narod tih krajeva godine 1870. izabra zastupnikom na dalmatinskom saboru, gdje se istakao neumornom djelatnošću, kojom se odlikovao i kao privremeni urednik „Narodnog Lista" (1870.). Kad se je godine 1875. otvorila u Makarskoj građanska škola, Ljubić je bio imenovan prvim njezinim ravnateljem. Zastupnički mandat zadrža sve do 1895. godine, samo godine 1883. bijaše pod pritiskom vlasti u Makarskoj mjesto njega izabran makarski biskup Stjepan Pavlović-Lučić, ali sabor dne 7. srpnja pod utjecajem vatrenog gavora Pavlinovićeva uništi biskupov izbor, te u naknadnim izborima održa pobjedu Ljubić. Poradi rijetke marljivosti i umnih sposobnosti bijaše izabran prisjednikom, pak tajnikom zemaljskog odbora, gdje se je odlikovao u upravnoj, općinskoj i školskoj

dišnja plaća od 200 for. Na raspolaganje je mogao imati i dvije sobe Matičine.[1] On je tek bio uredio „Koledar" za godinu 1870.,[2] pak je već početkom te godine podnio bio ostavku.[3] Na to ga je odbor ponovno dne 3. rujna 1870. imenovao tajnikom, povisivši mu plaću na 300 for. godišnjih,[4] jer se je i glavnica Matičina, kako čusmo, bila povećala.

Na glavnoj skupštini dne 26. veljače 1871. potuži se Matičin tajnik na oskudan Matičin rad na književnom polju kroz god. 1870., jer bijaše izdan samo Koledar, ali ujedno pravom istače, da se te godine u političko-narodnom životu naš narod u Dalmaciji našao na teškom raskršću,

---

struci. Kao govornik volio je uvijek logičan govor, nego kičenu frazu, te je njegova riječ uvjeravala. Kad je 1893. nastao razdor u narodnoj stranci, Ljubić bijaše među onima, koji, nezadovoljni radom i pravcem narodne stranke, osnovaše hrvatski klub, što se je kasnije s pravašima spojio u stranku prava, u kojoj ponovno bijaše Ljubić biran predsjednikom središnjeg odbora. Kad se 1894. godine, jer mu s naporna dnevnog rada uzmakao bijaše vid, morade odreći tajništva na zemaljskom odboru, ni kao slijepac ne prestade raditi, već mu u rodnom mjestu, kamo se bijaše sklonio, drugi neprestano čitali novine i knjige, te pisali članke za novine, što im ih on u pero kazivao. Usred toga neumornog rada zateče ga i smrt 30. kolovoza 1897. (Isp. „Nar. L." 1897. br. 69 ; Jubilarni broj „Nar. L." 1912. s. 9.)

[1] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice za godinu 1868. br. 595., a štampan u „Nar. L." 1868. br. 83.

[2] Godine 1870. bijaše Matici ponudio O. Petar Bakula Hercegovac svoje pjesničko djelo: „Četiri dila godine: Zima, Pramalitje, Lito, Jesen", ali ne bi primljeno, jer da mu manjka pjesničkog poleta, a i jezik da nije kako treba uglađen i istrijebljen. (Isp. Spise Matice Dalm. za godinu 1870. br. 33., 44 i 47.)

[3] Zapisnik odborske sjednice (25. siječnja 1870.) štampan u „Nar. L." 1870. br. 11.

[4] Zapisnik odborske sjednice (3. IX. 1870.) štampan u „Nar. List" 1870. br. 72.

Kažimir Ljubić.

te da je svim silama trebalo uprijeti, da ne ostane vječitom rajom i da već jednom slobodnije stane svoj na svom zemljištu.[1] Novi se naime izbori spomenute godine dne 4., 7. i 9. srpnja imali obaviti, a u to se pronosio i glas, da će doskora general Gab. bar. Rodić biti imenovan namjesnikom Dalmacije. Prestrašena tim autonomaška stranka dade se na kojekakve denuncijacije u bečkoj „Neue Freie Presse", dapače stade tobože prijetiti i bečkoj vladi, da pazi što radi, jer da bi autonomaška stranka mogla postati talijanskom, te se uz Ugarsku (!) prisloniti. „Nazionale" donese na to članak, u kome karakteriše Lapennu, poglavicu autonom. stranke, veleći: „Dr. Lapenna, koji vrijedi toliko, koliko mu milosti pružaju ministarski tajnici i izvjestitelji ne može u svoje ime da prijeti." Zatim nastavlja: „ . . . Ne može da prijeti tko nema uvjerenja, tko ne zna za načela, tko u puku nema nikakova uporišta, ne može da prieti, komu je politički program isplatni list!"[2] „Narodni list" zatim dne 11. lipnja na prvom mjestu donese izborni proglas, što ga „Središnji narodni odbor" od četrnaest rodoljuba, na čelu im dr. Miho Klaić, upravi narodnim biračima, u kome stoji: „Zastupnicim birajte ljude, koji su zasvjedočili bez ikakove sumnje svoju narodnu vjeru; ljude, kojim je duboko u duši zasađeno slovjenstvo Dalmacije; ljude, koji narod ljube, koji mu nevolje poznaju i čvrsto vjeruju u njegovu budućnost; ljude napokon, koji znadu neustrašivo braniti narodno pravo, ne obziruć se ni na laskanja, ni na prietnje."[3] Zaredaše u to razni proglasi biračima pojedinih kotara, a „Narodni izbornički odbor" kotara spljetskoga sa tri-

---

[1] Zapisnik glav. skupštine (26. II. 1871.) štampan u „N. L." 1871. br. 17., a u „Koledaru" za g. 1871. str. 181.

[2] Jubilarni broj „Nar. L." Zadar 1912. str. 103.

[3] „Nar. L." 1870. br. 47.

naest potpisa, među kojima se nalazi dr. Iv. Manđer, Vid Morpurgo, dr. S. Karaman, dr. P. Kamber i dr., među ostalim (dne 22. lipnja) reče svojim biračima: „Toliko klobuk, koliko kapa imadu se jednako štovati: njihovo pobratimstvo oslobodiće domovinu našu od onih, koji trguju, da se uz raskol njihov obogate. — Vami su i puku ista vira, krv, hrvatsko ime, hrvatski jezik, interesi i pravice Vaše. — Branite svi ova dragocjena dobra, branite svoja hrvatska prava . . .“[1] Narod se na biralištu zaista dolično ponio, te uza sve zapreke održao pobjedu, izabravši 25 narodnjaka, dok protivnici dobiše tek 16, pak tako hrvatska većina dođe u dalmatinski sabor, što radosno odjeknu gdjegod je bilo svjesnog naroda našega. „Što mi ne doživismo u Dalmaciji ? — piše Pavlinović 1872. god. — od palježa izbornih listina, i od višegodišnjih zatvora, dodjosmo do pucanja na mirne birače, i do buntovničkih vješala kod najvjernijih kraljevskih podanika.“[2] Što teža to veličajnija bijaše narodna pobjeda, a časniji politički preporod narodni. Rasprave se sad saborske, zapisnici i izvješća počinju voditi u jeziku hrvatskom, a u zemaljski odbor bijahu izabrani narodni ljudi. General G. Rodić bijaše odmah po obavljenim izborima imenovan namjesnikom Dalmacije, ali mu ujedno na opće začuđenje i nezadovoljstvo našega naroda bijaše kao prvi savjetnik i potpredsjednik namjesništva dodijeljen Jerko Alesani, prisni prijatelj Lapennin. Prva saborska sjednica bijaše 25. kolovoza, a u petoj sjednici dne 3. rujna 1870. obrazloži dr. M. Klaić nacrt adrese, odnosno „Poslanicu na svietlu Krunu“ jednim od najljepših govora — ističući kontinuitet hrvatskog državnog prava i dokazujući, da Dalmacija pripada Hrvatskoj, te da bi trebalo opet za-

[1] „Nar. L.“ 1870. br. 50.

[2] M. Pavlinović: „Različiti Spisi“ Zadar 1875., str. 324.

metnuti dogovore „kako da se nadoveže pretrgnuti vez njihove državopravne zajednice."[1]

Rad se Matičin polako pomicao naprijed, te kad se nešto i zaključilo dosta se dugo izvodilo. Na predlog člana utemeljitelja i poslanika na dalmatinskom saboru dra Koste Vojnovića bijaše već na glavnoj skupštini dne 20. svibnja 1868. zaključeno, da Matica svotom od 400 for., što joj je sabor opredijelio, izda pučku knjigu nalik na onu englesku Samuela Smilesa: „Self-Help", koja je prevedena i na talijanski pod naslovom „Chi si aiuta Dio l' aiuta". Bijaše odmah i raspisan natječaj uz uvjet, da nova knjiga ne smije biti puki prijevod rečene engleske, nego da pisac treba i preraditi pojedina joj poglavlja, u koliko se mogu udesiti prema okolnostima našega naroda. Primjeri, što se budu navađali, da se po mogućnosti crpe iz povijesti naše i srodnih nam naroda, a gdje tih ne bi dotjecalo, nek se uzmu iz povijesti ma koga naroda.[2] Rok bijaše od šest mjeseci za taj posao određen, ali se izdanje i izradba te knjige koju godinu otegla. Knjigu je pod naslovom „Radišu Bog Pomaže" izradio Mihovil Pavlinović[3]

[1] „Nar. L." 1870. br. 69., 70. i 72.; Jubilarni broj „Nar. L." Zadar 1912. str. 104.

[2] Isp. zapisnik glavne skupštine (20. IX. 1868.) štampan u „Nar. L." 1868. br. 83.; te „Književni natječaj", štampan u „Nar. L." 1868. br. 84.

[3] Mihovil Pavlinović rodio se 28. siječnja 1831. u Podgori, selu primorja makarskoga. Pučku je školu svršio u Makarskoj, srednje nauke u spljetskom sjemeništu, a bogosloviju u Zadru. Zaređen bijaše 1854. godine za svećenika, te dobi ponajprije župu Drašnicu, a slijedeće već godine dospije u rodno svoje mjesto Podgoru. Tu je župnikovao sve do 1870. Već godine 1849. bio je na čelu čete nadobudnih mladića, koja se u Spljetu bila osnovala pod imenom „Ne boj se" uz geslo: „Bog i narod". Prožet ljepotom narodnoga jezika, koga je osobito učio, i prošlošću narodnom — mislio je on i osjećao samo hrvatski još prije

ustavne ere, te ga za prvih saborskih izbora 1860. vidimo na izbornom poprištu. Kršni ga Vrgorac posla tad u sabor dalmatinski, gdje ostade zastupnikom sve do svoje smrti. Pri prvom zasjedanju saborskom prvi on progovori hrvatski uz talijansku buku u saboru i na galerijima. S njim se uopće nije smjelo nego samo hrvatski govoriti. Jedan jedini put govorio je u saboru talijanski, kad se 1867. oborio na izbor Lapenne, u kome je vidio narodnog zlotvora, ali mu je tad talijanaška većina digla riječ, a sutradan uništila izbor. Cijela je Dalmacija čestitala tad Pavlinoviću, govor je njegov štampan letio od ruke do ruke, a u naknadnim ga izborima njegov kotar opet izabrao. Kad se 1861. godine dalmatinski rodoljubi vraćali iz Beča, gdje ih je grof Niko Pucić predveo bio pred kralja, da mole za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom, te se na povratku navratili u Zagreb i pojavili na galeriji saborskoj, bijaše im na predlog biskupa Strossmayera i R. Zlatarovića jednoglasnim zaključkom sabora dano časno mjesto blizu predsjedništva u samoj sabornici. Tad prvi od dalmatinskih Hrvata iza toliko vijekova žalosnog rastanka pozdravi u hrvatskom saboru 22. svibnja prekovelebitsku braću M. Pavlinović, razlažuć, kako su hrvatski zastupnici u Dalmaciji u manjini jedino s nepravednosti izbornog reda i djelatnosti protuhrvatske birokracije, a sav naš narod da čezne za sjedinjenjem. Četiri godine poslije (1865.) izabra Đakovo Pavlinovića zastupnikom u hrvatski sabor, kamo bijahu od Dalmatinaca još izabrani : dr. M. Klaić, Vicko Milić i Niko Pucić, pak i tad za rasprave o adresi uze riječ Pavlinović, da brani hrvatsko pravo i hrvatski ustav obzirom na Dalmaciju. Nikada nije propustio zgode, da ne ustane na obranu : prava hrvatskoga jezika, hrvatskog državnog prava, slobode izbora i vjere. Mnogo je surađivao od prvoga početka u „Narodnom Listu", onda još prilogu „Nazionala", koga je Pavlinović nazivao „mulcem" i nastojao da iščezne. Godine 1871. preseli se iz Podgore u Zadar, gdje ostade dvije godine i bijaše dušom „Narodnoga Lista", koga učvrsti s financijalne strane. Poslanikom na carevinskom vijeću bijaše 1873. izabran, a 1879. odreče se svoga mandata, da ga ustupi dru. Mihi Klaiću. U carevinskom je vijeću također govorio Pavlinović samo hrvatski, stojeći uvijek na hrvatskom stanovištu, pak su ga već poradi vanjskih njegovih govorničkih svojstva slušali više nego mnoge njemačke govor-

Mihovil Pavlinović

uz honorar od 500 for.,[1] a štampana je tek 1871. godine. Knjigu je „Matica Dalmatinska" posvetila : „Uspomeni — Matija Debeljaka — Slovenca — Radiše Šte-

---

nike. Iza njegova govora 1873. prigodom rasprave o međuvjerskim zakonima imenova ga uz znak priznanja i zahvalnosti biskup Strossmayer prisjednikom duhovnoga stola u Đakovu, a već prije bijaše imenovan kanonikom sv. Jerolima. Pavlinović je uvijek vršio službu Božju staroslovenskim jezikom. Kako je i u tome bio dosljedan, najbolje nam dokazuje slučaj, kad je kao zastupnik stanovao kod baruna Metela Ožegovića, koji ga je uvelike cijenio i štovao, u Hitzingu blizu Beča, a na Tijelovo se razbolio tamošnji župnik, pak Pavlinović zamoljen, da ga zamijeni, misio je i tad i sve obrede vršio staroslavenski. Toga se dana rado sjećao za cijelog svog života. Godine 1884. bijaše opet biran u carevinsko vijeće, ali se nažalost tad u Beču razboli, te ne ozdravi više, nego umrije u Podgori dne 18. svibnja g. 1887.

Pavlinović je poznavao latinski, talijanski, francuski i njemački jezik, a služio se njima samo praktički t. j. da pročita najveće i najbolje njihove spisatelje. Hrvatski je jezik učio ne samo iz knjiga, nego iz žive riječi sa usta narodnih, pak je u tu svrhu proputovao : Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu. Na svom putu posabrao je oko 4000 do onda nezabilježenih riječi, koje je predao Jugoslavenskoj akademiji, a „Matici Hrvatskoj" dade 1500 narodnih pjesama. Na književnom se polju odlikovao kao jedan od ponajboljih naših stilista i prozatora. Stil njegov bijaše jedar, jezgrovit, plastičan, te podsjeća na Tacita, kadšto tvrd, a često i slikovit. Po svome književnom radu bijaše književnik, pjesnik i govornik. Književni njegov rad bijaše obilan, što nam najbolje dokazuju izdana djela : „Pjesme i besjede", „Različiti spisi", „Pučki spisi", „Hrvatski razgovori", „Hrvatski razmišljaji", „Puti", „O vjeri i politici", „Misao hrvatska i misao srpska u Dalmaciji od god. 1848. do god. 1882.", „Poslanice", „Kotari i župnikovanje" i „Ognjištar".

(Isp. D. Politeo : Izabrani članci. I. Dio. Životopisne Crte. — U D. Tuzli (Mihovio Pavlinovič) str. 169—251. ; Jubilarni broj „Nar. Lista". Zadar 1912. str. 3.).

[1] Zapisnik odborske sjednice u spisima Matice za godinu 1870. br. 24.

*

diše — Dobrotvora Svoga."[1] Opširan prikaz o toj knjizi napisa dr. K. Vojnović, koji među inim reče, da nam se u ovaj odlučni čas narodnoga preporađanja u Dalmaciji upravo htjela ova knjiga za naše potrebe, jer Radiša nas uči, što sve može umnim i ustrajnim trudom učiniti pojedinac. Radiša da bi imao biti ne samo u rukama svakoga izobraženog mladića, nego da bi ga i učitelji srednjih zavoda mogli upotrijebiti za čitanje i poučanje jezika u gornjim razredima. Čudorednost, rodoljublje, um, srce, slog i jezik, da će naći tu obilate hrane.[2]

Prilikom novoga porezovanja u Dalmaciji 1871. godine, kad se ponavljao i popravljao popis i procjena zemalja, zgodan posla predlog Matici Stjepan Ivičević[3] iz Makarske: neka Matica zamoli zemaljski odbor, da u svakom od 12 dalmatinskih političkih kotara uz stanovitu nagradu odabere jednu osobu, ako je moguće iz samog povjerenstva, koja je vješta hrvatskom jeziku, poimence pravopisu i pravom izgovoru s naglasom, da u propisanom roku sastavi imenik mjestâ, predjelâ, ulica, planina, bregova, ratâ, te obiteljskih i osobnih prezimena i imena dotičnog kotara, jer da se u svemu tome uzdrži korjen jezika narodnoga i dokaz posjeda narodnoga u zemlji, a da je upravo žalosno pogledati na zemljovid dalmatinski i u porezničke knjige, kako su sva ta imena upisana nazad dvadeset godina, kad je prva poreznjača u Dalmaciji sa-

[1] Isp. M. Pavlinović: „Radišu Bog pomaže". Zadar 1871. str. 3.

[2] „Nar. List" god. 1872. br. 24.

[3] Stjepan Ivičević rodio se u Drveniku, seocu makarskog primorja, dne 24. siječ. 1801., a umro je 16. prosinca 1871. Mnogo je pjesmom i prozom učinio za buđenje narodne svijesti u Dalmaciji, a vrlo je zaslužan, što je hrvatskom jeziku utirao put u javni život. Popis svega njegovog književnog rada štampao je dr. J. Čuka u „Glasniku Matice Dalmatinske", gdje je uopće progovorio o njegovom radu i djelovanju (Glasnik 1901. str. 26.—35. i 135.—156.).

the Institute of Mediaeval Studie

stavljena od zemljo-mjerača i pisara nevještih jeziku našem. Kad budu svršeni imenici svih 12 kotara, da Matica odredi jednoga plaćena vještaka, koji da sabere, pregleda, ispravi sve te imenike i sastavi ih u jedan rječnik sa pravopisom čisto književno-hrvatskim, gdje će svaka riječ imati svoj naglasak. Odbornik i izvjestitelj o toj stvari S. Buzolić predloži na odborskoj sjednici (21. svibnja 1871.), da bi se zamolilo, da sakupljače posebnih imenika nagradi zemaljski odbor, a sastavitelja rječnika Stjepana Ivičevića neka nagradi Matica. Za tim da Matica zamoli Jugoslavensku akademiju, neka ona o svom trošku dade tiskati rječnik, a kad to ova ne bi htjela ili mogla, da trošak za tiskanje namiri djelomice zemaljski odbor, a djelomice Matica. Na to po predlogu dra. Mihe Klaića bi zaključeno, da se umoli zemaljski odbor, da porezovnim povjerenstvima naloži, neka točno isprave i napišu imena na mapama i u popisnicima porezovnim, jer da se i vlada mora brinuti, da ta imena budu točno napisana, a tad da će biti lako jednome pobiratelju iscrpiti naumljeni rječnik.[1] Do tog rječnika nažalost nikad nije ni došlo.

Budući se opažala potreba, da se pripomogne uvedenje hrvatskog jezika i u političko-upravne urede, odluči Matica da izda mali rječnik, u koji bi se imale uvrstiti po mogućnosti svekolike riječi, izreke i obraznice, što zasjecaju u političko-upravnu struku. Posao taj bi povjeren bivšem Matičinom tajniku A. Šimoniću, koji je „pomnjivo i vješto" izveo radnju, koju ipak još poseban odbor: Iv. Danilov, Iv. Vranković i Kaž. Ljubić popuni i dotjera. Tako 1872. troškom Matičinim ugleda svijet „Tumač za činovnike", koga izdanje sam namjesnik bar. Gabrijel Rodić znatno poduprije, darovavši Matici u tu svrhu 150 for. Knjiga opseže deset i pol araka male osmine, a ima po prilici

[1] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." 1871. br. 41.

2.400 riječi.[1] Iste godine izdade Matica, osim redovitog svog „Koledara", kao posebnu knjigu i „Pučkog Mudraca", što ga s francuskoga preveo umni Juraj Biankini i štampao u podliscima „Narodnog Lista".[2] Knjiga je zaista zgodna, da mudrim naucima i savjetima i naš puk uputi na bolje, kreposnije i uljudnije življenje.

Za poljodjelsku knjigu na pouku puka raspisa Matica polovicom prosinca 1872. natječaj uz nagradu od 600 for. za onoga pisca, koji bi knjigu do ugovorenog roka 1873. godine svršio. Knjiga bi imala iznosit 15 tiskanih araka. Način pisanja imao bi biti mješovit: opisujući, pripovijedajući i razgovorni, po prilici kao što je napisan: „Pučki Mudrac", a poglavlja kratka i u sustavnom savezu. Kod sadržaja se opća strana i teoretična imala na što kraće stegnuti, a opširno prikazati strana praktična o onim granama poljodjelstva, koje se poglavito u Dalmaciji rade; poučit se imalo, kako da se pometnu poljodjelstvu škodljivi običaji, a uvedu korisni.[3] Kroz dvije godine bila je odboru Matičinu za tu knjigu stigla tek jedna ponuda, ali mu se činilo, da ne odgovara svim potrebama, te je nije prihvatio. Naročiti je tad pododbor sastavio opširnu osnovu za knjigu, koju je na to cijeli odbor proučio i konačno razveo tako, da bi bilo moguće i mnogima na toj knjizi raditi.[4] Osnova je ta bila štampana u „Narodnom Listu"

---

[1] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." 1871. br. 51.; Zapisnik glavne kupštine štampan u „Nar. L." 1872. br. 18.; Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." 1872. br. 34.; „Nar. L." 1872. br. 104.

[2] Zapisnik glavne skupštine štampan u „Nar. L." 1872. br. 18.; Zapisnik glavne skupštine (16. II. 1873.) štampan u „Nar. L." 1873. br. 15., a u „Koledaru" za g. 1874. str. 165.

[3] Isp. natječajni oglas štampan u „Nar. L." 1872. br. 102.

[4] Zapisnik glavne skupštine (22. II. 1874.) štampan u „Nar. L." 1874. br. 16., a u „Koledaru" za god. 1875. str. 164.

1875. godine (br. 54), te je bio raspisan natječaj na pojedina poglavlja uz honorar od 30 for. po štampanom arku veličine i oblika Matičinih „Koledara", ali se do glavne skupštine Matičine dne 2. travnja 1876. nije nitko „niti ciglim listom prikazao".[1] Trud odbora za tu toli željnu, poučnu i narodu korisnu knjigu ostade nažalost uzaludan.

Ponovno je izbijala želja, da Matica izda „Pučki zemljopis i kratku povjesnicu Dalmacije". Po predlogu Pavlinovićevu bijaše o izvedenju toga i zaključeno na vanrednoj glavnoj skupštini dne 17. listopada 1869., i to tako, da se u „Zemljopis" umetne podataka statističkih, prirodoslovnih i povjesničkih. Knjiga bi imala iznositi 12 do 15 tiskanih araka. Sa Kažimirom Ljubićem bijaše i ugovoreno, da tu knjigu kroz 1870. godinu za 300 for. napiše.[2] Ljubić se dao na posao, ali kad se stvar odveć otegla, zapita na glavnoj skupštini 22. veljače 1874. predsjednik dr. B. Petranović, što je sa zemljopisom Dalmacije. Na to Ljubić reče, da je on kratki zemljopis Dalmacije sa povjesničkim viestima pod glavnijim mjestima bio izradio, a izvadak iz toga da je štampao u zadnjem Koledaru.[3] Svršivši posao, da je opazio, kako je jadna stvar zemljopis jedne obale morske male zemlje dalmatinske, a još dobro neproučene. Razumio je, da cijepati povjesnicu narodnu na općine i gradove škodi svrsi te povjesnice, koja prikazujuć prošlost narodnu u cjelini budi i samosvijest narodnu. Ponajviše da bi to škodilo samosvijesti našega naroda u Damaciji, jer su ga davno odsjekli od matice njegove, otuđivali ga rodu svome, raz-

[1] Zapisnik glavne skupštine štampan u „Nar. L." 1876. br. 28.

[2] Zapisnik vanredne glavne skupštine štampan u „Nar. L." 1869. br. 86.

[3] Izvadak taj nosi naslov: „Pogled po slovjenskom jugu", a seže od 44—80. stranice.

vađali i amo i tamo, ne bi li zaboravio svoj korjen, te se razvio raznolično i neprirodnim pravcem. Toj rani da samo povijest može donijeti lijeka, ali ne povijest municipija, nego povijest naroda. Stoga da je on začeo drugačiju radnju, opisujuć naime zemlju sa svim njezinim svojstvima i plodovima, a narod u zemlji sa današnjim njegovim življenjem i radom.[1] No ni takove knjige nikad ne izda Matica.

Silan u to udarac zadesi Maticu dalmatinsku smrću njenog plemenitog i zaslužnog predsjednika dra. Božidara Petranovića, koja ga snađe u Mlecima 31. kolovoza 1874., gdje je htio lijeka potražiti svojoj bolesti. Tužna ta vijest okupi odmah Matičin odbor, te potpredsjednik dr. M. Klaić reče: „Tužan je današnji sastanak: sakupio se na crni glas nenadne smrti, u Mlecih, Matičina predsjednika dra. B. Petranovića! Žaliti će narod u njem izgubljeno zlatno pero u svojoj knjizi, hrabra zatočnika svoga slova kod višjeg suda zemaljskoga, pravog zasnovatelja Matice, ovog zavoda određena da knjigom poboljšava i izobražuje zapušteni narod, odbor će Matičin žaliti uza to sve mudra dvanaestgodišnjega predsjednika i prijatelja mila". Odbor na to na suprugu pokojnikovu u Mletke upravi brzojav: „Odbor Matice vašim mieša svoje suze na grobu nezaboravnog svog predsjednika, komu poglavito narod je dužan, što se zasnovao u Dalmaciji prvi i jedini književni zavod narodni. Budi vam u tuzi utjehom uspomena, što je o sebi ostavlja". Načelnik mletački umoljen zastupaše pri sprovodu Matičin odbor, koji svečanim zadušnicama u Zadru odade poštu velikom pokojniku, kome u počast lijepo izreče slovo arhimandrit Jerotej Kovačević.[2]

---

[1] Isp. Zapisnik glavne skupštine štampan u „Nar. L." 1874. br. 16.

[2] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." 1874. br. 74.; — Posmrtno slovo štampano je u „Nar. L." 1874. br. 83.

Pod dvanaestgodišnjim upravljanjem dra. B. Petranovića Matica je izdala 12 „Koledara" i sedam drugih knjiga;[1] njezina je glavnica koncem 1874. iznosila 27.943 for. 90 novč., a koncem 1875. godine 30,140 for. 51 novč. Osobite zasluge dra. B. Petranovića na književnom polju bjehu priznate u domovini i u stranom svijetu. On bijaše pravi član Jugoslavenske akademije u Zagrebu, imenovan u prvoj skupštini akademije 25. srpnja 1867., te dopisni član srpskog učenog društva u Beogradu. Odlikovan bijaše od ruskoga cara ponajprije briljantnim prstenom, za tim redom komandera sv. Ane II. stepena. Bijaše član društva za historiju i starine u Mecklenburgu; član društva dobročinstva i uzajamne slavenske pomoći u Carigradu, te član književnog društva „El Chark" u Carigradu" i t. d.[2] Odbor Matičin, da u Matici ovjekovječi uspomenu zasnivača njezinog i prvoga predsjednika, zaključi, da se iz Matičinih dohodaka pod nazivom „Zaklada Božidara Petranovića" ustanovi godišnja zaklada od 60 for. Tom svotom da se godimice nagradi najbolja radnja, što u Koledaru izađe bila izvorna, ili preradba i prijevod, bilo latinicom ili ćirilicom napisana.[3] Prvu nagradu iz „Petranovićeve zaklade" dobio je dr. Josip Derenčin sa svojom zdravoslovnom raspravom o zubima, što je u „Koledaru" godine 1876. (str. 105.—136.) bila štampana.[4]

---

[1] Ne dakle „devet poučnih knjižica", kako Rački u nekrologu dra. B. Petranovića (R. 30. s. 191) piše.

[2] Isp. Slovo pri svečanim zadušnicama B. dra. Petranovića, štampano u „Nar. L." 1874. br. 83.; Dr. F. Rački: Dr. Božidar Petranović (nekrolog). Rad. 30. s. 192.

[3] Zapisnik odborske sjednice (3. travnja 1875.) štampan u „Nar. L." 1875. br. 28.; Zapisnik glavne skupštine (8. travnja 1875.) štampan u „Nar. L." 1875. br. 43. i 44.

[4] Zapisnik glavne skupštine štampan u „Nar. L." 1876. br. 28.

Kad je godine 1874. bilo otvoreno hrvatsko sveučilište u Zagrebu, upravi Matica na sveučilište zanosan brzojav: „Današnjim danom Trojednica sjede u hramu prosvjete uz prve stolice; slavi se veseli dojedan njeni član pa i Matica dalmatinska".[1] Odličan k tome i višegodišnji odbornik „Matice Dalmatinske" prof. Natko Nodilo, jedan od začetnika hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji uz program sjedinjenja s Hrvatskom, te pohrvaćenja svega javnog života kao i škola, uprave i sudstva, glasovit iz borbe s učenjakom i državnikom Šibenčaninom Nikolom Tommaseom protiv posebne narodnosti dalmatinske, bijaše na sveučilište pozvan od dra. Franje Račkoga i od kralja imenovan (20. rujna 1874.) javnim redovitim profesorom iz opće povijesti.[2] Poletnu rodoljubnu pjesmu „Za otvor hrvatskog sveučilišta u Zagrebu" ispjeva tad odbornik Matičin pop Stjepan Buzolić, u kojoj čitamo:

Ljubimac tvoj ne snivao
Da ćeš ga jošte mlada,
Ogromnim plodom zablenut
Znanstvenog svoga rada;
Da će ti, pre neg posiedi,
U stolnom tvomu gradu,
Divnu doživjet zgradu,
Vasionom znanstvu hram

. . . . . .

A sad? Svi svieta narodi
Što im je svjetlo milo,
Svoje prvake šiljaju
Tebi na poklon, Vilo!
Komu god ponos prosvjeta,
Komu god znanost sveta,
Pozdravom mi te sreta,
Daje ti cjelov svoj.

Dantovi sviesni potomci
Iz Italije ravne
Predsude stare smetnuli
Osvade svrgli davne;
s Rajnom se Seina sestrimi,
Da čestitaju Savi;
Neva s Tamižem slavi
Hrvatski narod moj.

. . . . . .

Čim tvoji srećni susjedi,
U blagom krilu mira,
Budili slatke začinke
Iz ljuveznieh lira,
Dizali divne hramove,
Risali rajske slike,
Znanosti raznolike
Gajali cviet uz cviet.

[1] Sastavak brzojava u spisima Matice za godinu 1874. br. 13.

[2] Dr. F. pl. Šišić: Natko Nodilo. „Hrvatsko Kolo" izdala „Matica Hrvatska" godine 1912. str. 288.—299.

A nam se još dovezati
Do žuđenoga kraja !
Nama još stenje u gvožđu
Izmrcvarena raja ! . . .
Nama još rane vidati
S kojih nam narod strada,
Što nam ih davno zada
Susjedni harni sviet !

Al će naš vapaj odjeknut
U srcu novog vieka,
Otkud će ipak štrknuti
I našim ranam lieka.
Novomu vieku topovi :
Umjetnost, krjepost, znanje,
Narodno vaspitanje,
Dičan u svijetu glas.

Osobita radost uopće odjeknu kod našega naroda u Dalmaciji nad otvorenjem sveučilišta u Zagrebu, te mnogi rodoljubi iz Dalmacije prisustvovahu tom svečanom činu, a zgodan članak pod naslovom „Hrvatsko Sveučilište" nalazimo tom prigodom napisan u „Narodnom Listu" (br. 84.) : „Dalmatinska mladeži, ne ćeš se više tucati od nemila de nedraga, od Padove do Bolonje, od Gradca do Beča, da se nakadiš nad tudjim mislima i nad tudjim jezicim, te se rodu vratiš prečinjena, patvorena, sakata. Ne ćeš odlaziti iz zavičaja, da se otudjena vratiš, nesposobna na koristan rad u svom narodu.

Dalmacijo, jedne ti velike muke nestaje ! Pošto si cvijet svoga žitka potrošila i svoje najbolje sinove u svijet opremila, ne ćeš više jadikovati nad izrodima, koji se sa knjige tudje vraćaju, da mržnju proti tebi, proti tvom jeziku i proti tvojim navičajim unose i pire, da braću zavadjaju, da zemlju dijele, da se majčina imena i majčina mlijeka odriču.

Hrvatski narode, ti danas stupaš u kolo prosvjetljenih naroda ! U svom domu, na zemlji svojoj, već se i tebi nadjoše živi izvori, od kojih će tvoji sinovi crpati znanost, umjetnost, prosvjetu narodne ruke i narodne duše.

Nenavidnici naši kušat će da zasiplju nam te izvore. Zlotvori naši podmetat će nam nogu na polazak put Zagreba, ali će naša ljubav i to trunje opuhati, naša će dobra volja i te zapreke rastrijebiti.

U Zagreb dakle na sveučilište, da odgojimo novi naraštaj sudaca, odvjetnika, svećenika, liečnika, umnika! U Zagreb na sveučilište, da svi jednom mišlju segnemo, ko što jednom dušom dišemo. U Zagreb, u Zagreb, da na znanstvenom polju lovor vijence beremo, ko što ih se naši otci nabraše na bojnom polju". Gorućoj i pravednoj narodnoj želji Dalmacije, da zagrebački ispiti cvijeta narodnog, sveučilišne omladine naše, posve budu i za Dalmaciju priznati, do danas nažalost još nije udovoljeno, ma da je znanstvena osnova (odnosno akademički propisi) zagrebačke universe posve udešena prema akademičkim propisima universa austrijskih, ma da k tome i u jednoj monarhiji živemo, te ma da uz to zagrebačko sveučilište nosi samo svijetlo ime današnjeg vladara.

II.

„Matica Dalmatinska“ u doba predsjednikovanja dra M. Klaića (1875.—1896.).

Izbor dra M. Klaića predsjednikom „Matice“. — Životopis dra. M. Klaića. — Predlog Ljubićev za izdavanje „Pučkog Poučnika“. — Nova ručna knjiga. — Koledari, što ih je uredio K. Ljubić. — Tajnik Matičin M. Nekić; raspis natječaja za književne radnje. — Drugo izdanje „Narodne Pjesmarice“. — Učestvovanje Matičino pri prenosu smrtnih ostanaka pjesnika P. Preradovića. — Proslava tisućnice uzakonjenja slavenskog jezika u liturgiji. — Saučešće Matičino pri smrti A. Šenoe. — Koledari, što ih je uredio M. Nekić. — Tajnik Matičin N. Šimić. — Životopis Šimićev. — Predlog Bulićev o združenju „Mat. Dal.“ s „Mat. Hrvatskom“. — Rasprava o tom predlogu i neuspjeh njegov. — Nastojanje, da se pokreone življi Matičin rad i pogodba u tu svrhu s tajnikom Šimićem. — Izdanje „Značaja“ i „Higijene“. — Izdanje „Štednje“. — Tajnik Šimić pokreće književno-poučni list „Iskru“. — Treće izdanje „Narodne Pjesmarice“. — Nezadovoljstvo poradi oskudnoga Matičinog rada. — Osnova kako da se pokrene življi Matičin rad i rasprava o toj osnovi; predlog K. Ljubića o združenju „Mat. Dalmatinske“ s „Mat. Hrvatskom“. — Izdanje „Pučke Prosvjete“. — Šimić ponovno pokreće „Iskru“. — Četvrto izdanje „Narodne Pjesmarice“. — Smrt predsjednika Matičina dra. Mihe Klaića.

Na glavnoj godišnjoj skupštini Matice Dalmatinske dne 8. travnja 1875. bijaše nasljednikom Petranovićevim t. j. predsjednikom Matice izabran narodni zastupnik i član zemaljskog odbora dr. Miho Klaić,[1] koji je, kako

[1] Dr. Miho Klaić rodio se 1830. u Dubrovniku od oca pomorskog kapetana. Pučku je školu i nižu gimnaziju svršio u Dubrovniku, a višu nastavio u Livornu, kamo se njegov otac sa

čusmo, od početka Matičina života bio njezinim odbornikom, a od 1863. godine potpredsjednikom novčanog odsjeka. Novi predsjednik odmah i naglasi svoje načelo, da će nastojati, da se književni rad Matičin pokrene, a dobro

obitelju bio preselio. Na sveučilište pode 1850. u Padovu, gdje je slušao matematičke nauke, a kad je ovo sveučilište iste godine bilo zatvoreno, ode u Mletke da sluša privatni profesorski tečaj. Sveučilište padovansko bi 1851. opet otvoreno, gdje Klaić 1853. postade doktor „negli studii d'ingegnere architetto", a zatim u Beču položi profesorski ispit iz metamatike i fizike. Klaić bijaše izvrstan učenik, te su ga i sveučilišni profesori radi njegove darovitosti i oštroumlja uvelike cijenili, a prijatelji mu i sudrugovi proricali sjajnu karieru, ako isključivo ostane vjeran fizičko-matematičkoj struci. Burno ga doba talijanske borbe vrlo zanašalo, te je ne samo dobro poznavao povijest talijanske revolucije, nego je neke znatnije ličnosti iz te borbe i sam vidio, a s nekima i razgovarao. Tamo je i naučio, kako sve tuđinsko treba trijebiti, a po tim načelima ni talijanštini nije bilo mjesta u Dalmaciji, jer talijanstvo je u Dalmaciji bilo tuđe, stoga mu on nije praštao. Duboki talenat, osobita učenost i čelični karakter Klaićev bijaše u Dalmaciji dobro poznat, pak ga već 1861. g. izabra rodni grad zastupnikom, što ostade sve do svoje smrti. Narodni ga pokret u Dalmaciji iza pada apsolutizma zateče profesorom na zadarskoj gimnaziji, ali, jer odlučno prigrli narodnu stvar u ono za to pogibeljno doba, bijaše 1863. riješen službe. Iza pada namjesnika Mamule, namjesnik ga Filipović godine 1865. opet pozva u službu, imenovavši ga nadzornikom za pučke škole. Iste ga godine izabra severinski kotar zastupnikom u hrvatski sabor, a ovaj ga 1866. odabra u regnikolarnu deputaciju, koja je imala ugovarati, s Ugarskom. Po padu Filipovićevu, Wagner ga premjesti u Kopar, htijući tim zadati udarac narodnoj stranci, ali Klaić se na to odreče službe i dade se posve na politički život. Kad je narodna stranka 1870. došla u većinu, Klaić bi izabran članom zemaljskog odbora, pak uvijek bi se taj izbor i poslije u početku zakonodavne periode obnovio. Kao vanredan stručnjak u financijalnim stvarima za 26 godina vodio je on financijalnu upravu zemlje, te je zasnovao tolike zemaljske zaklade, a učinio da se sagrade bolnice u Zadru, Šibeniku i Du-

Dr. M. Klaić

ekonomičko stanje uzdrži.[1] Stoga na glavnoj skupštini početkom travnja 1876. godine i potače pitanje, da li koji član ima kakov predlog za bolji napredak društva, pak u tu svrhu bijaše i posebna odborska sjednica dne 3. svibnja 1876. držana. Na toj sjednici tajnik K. Ljubić predloži: 1. da Matica ugovori sa tri ili četri spisatelja, da svakog mjeseca napišu po jedan arak rasprave znanstvene ili

---

brovniku uz takav 25 godišnji zajam, da zemlja za kamate i otplatu manje plaća, negoli bi plaćala za samu stanarinu za bolnice. Od godine 1873. bijaše uvijek zastupnikom i na carevinskom vijeću, jedino 1879. na biralištu pade, ali se na to Pavlinović odreče svoga mandata i ustupi mu svoj kotar. Prvi put bijaše u delegacije 1877. izabran, pak i svake godine poslije do konca svoga života. Poradi svoje osobite učenosti mogao je biti profesorom na sveučilištu u Padovi, a za banovanja Mažuranićeva profesorom na sveučilištu u Zagrebu, te za Ristićeva ministarstva poslanikom Srbije u Rimu, ali ne htjede, jer je volio služiti domovini svojoj kao zastupnik naroda. Parlamentarni govornik bijaše prvoga reda, a njegovo razlaganje bijaše strogo i bistro, te zaodjeveno nekom umjetničkom i biranom elegancijom. Kao odlučni zatočnik svih narodnih prava branio je osobito ideju sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, prikazujući u velikim crtama kontinuitet hrvatskog državnog prava, a pogotovo je 1868. tu ideju obranio, pobijajući autonomašku adresu, te kad je 1870. i 1871. podnio adresu hrvatske narodne većine, pak u osnovi adrese 1877. godine. Neustrašivo je branio pravo našega jezika u školi i uredima, te glavno njegovo načelo bijaše, da se sve škole i svi uredi u Dalmaciji moraju pohrvatiti. U carevinskom je vijeću uzimao riječ o raznim predmetima, pogotovo o proračunu, o uvedenju narodnog jezika u srednje škole i urede u Dalmaciji o željezničkom pitanju, o potrebama naših luka, o porezu itd., te uvijek pokazivaše vanrednu financijalnu vještinu. (Isp. D. Politeo: Izabrani Članci I. Dio. Životopisne Crte. — U D. Tuzli (Dr. Miho Klaić,) str. 73.—168.; Dr. Miho Klaić (Spomen-knjiga). Spljet 1897. str. 1.—48.).

[1] Zapisnik glavne godišnje skupštine (8 IV. 1875.) štampan u „Nar. L." 1875. br. 28.

kakova znanja puku korisna, a to da može biti radnja izvorna, ili preradba, ili prijevod ; svaka radnja mora da bude do svršetka godine dovršena i da sačinjava napose sveščić. 2. Ta tri ili četiri arka da Matica izdaje mjesečno u 1000 primjeraka pod općim naslovom „Pučki Poučnik" uz posebni naslov predmeta pod posebnom koricom, oblika kao što je „Pučka knjižnica" od Svrzogna. 3. Predbrojnicima da se „Poučnik" rasprodaje po 1 for. 20 ili 1 for. 50 novč. na godinu, a članovima Matice da se daje za po cijene. 4. Književni odsjek da upravlja izdanjem, a tajnik da uređuje. Arak izvorne radnje imao se nagrađivati sa 40 for., a preradba ili prijevod sa 30 for., pak je tajnik bio učinio i proračun, prema komu bi se s običajnim Matičinim dohocima sav trošak bio mogao pokriti. Na to zaredali u sjednici razni predlozi, među kojima bijaše jedan, da se izdaje poučni dnevnik, a konačno se svi predlozi imali izručiti pododboru od trojice,[1] pak tako i dosta zgodni tajnikov predlog propade.

Budući da je „Ručna knjiga", što ju je Matica 1868. godine, kako je već prikazano, štampala, jer je odgovarala potrebi naroda i zemlje, bila posve rasprodana, bijaše nužno, da se za općinske uredovne posle uredi „Nova ručna knjiga". Stara se preštampati nije mogla, jer se i sam općinski pravilnik kroz to doba bijaše donekle promijenio, budući da je bio popunjen mnogim saborskim novicama, pa i zakonima, kojima se uređivala stvar općila, vođa, učiona, općinskog liječništva i posredništva, što je sve zasijecalo u djelokrug općina ili mu potpadalo. U „Ručnoj knjizi" bilo se uz to, teško i snaći, budući da nije imala nikakovog kazala. Svim tim nedostacima doskočio je Kažimir Ljubić uredivši „Novu ručnu knjigu", koju je Ma-

[1] Zapisnik odborske sjednice (3. V. 1876.) štampan u „Nar. L." 1875. br. 36.

tica 1878. izdala. Knjiga obuhvata 804 stranice obične osmine, a Ljubić joj je dodao dvostruko kazalo, po predmetima naime i po slovima. Knjiga je to bolje i potpunije ispala, što ju je Ante Brčić, savjetnik kod prizivnog suda u Zadru, prije štampe „savjesno i vješto" pretresao.[1] Ljubić je za ovaj trud dobio 350 forinti.[2]

Kažimir Ljubić kao tajnik uredio je za Maticu osam „Koledara", naime „Koledare" od godine 1870. do 1877. „Koledari" su ti ponajvećma urešeni perom Ljubićevim i Buzolićevim, a donekle i Pavlinovićevim. Ljubić je u tim „Koledarima" pisao izvorne i prevedene poučne članke raznoga sadržaja. Tako u „Koledaru" od 1870. spomena su vrijedni Ljubićevi članci „Neretva i Nonkovići", pak prevedeni s talijanskog članak „Zdrastvo kuće". U tom „Koledaru" nastavlja Stj. Buzolić svoje poučne članke iz prirodoslovlja „Razgovor treći izmedju Djaka i Seljaka", koje pod naslovom „Četvrti dvogovor . . ." i „Peti dvogovor . ." te „Šesti dvogovor izmedju Djaka i Seljaka" nastavlja i u „Koledarima" 1871., 1872. i 1873. godine. Pavlinović u prva dva „Koledara" (1870. i 1871.) piše o „Juri Kaštriotiću", a Ivan Danilov u „Koledaru" 1870. o „Obitelji zadarskog de Fanfogna" počinjući od najstarijeg doba pa ukratko idući do u doba najnovije. O „Francusko-pruskom ratu — godine 1870." piše Ljubić u „Koledaru" 1871., što nastavlja kao „Prusko-francuski rat" u „Koledaru" slijedeće godine, u kom se od njega nalazi i članak „O gojitbi voćaka". U „Koledaru" 1874. piše on o Dalmaciji: I. Zemljopis. II. Povjesnicu, koja ide tek u prijegledu od narodne dinastije do konca mletačkog vladanja (1797.), a sve skupa od 105. do 123. strane.

[1] „Nova ručna knjiga" Zadar 1878. s. III.—VI.

[2] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." 1877. br. 13.

Pod naslovom „Nešto naše statistike" izlaže on u „Koledaru" 1875. razne statističke podatke o žiteljstvu u Dalmaciji, a ima od njega i još nekoliko drugih što izvornih što prevedenih članaka. Grgur Urlić Ivanović piše u „Koledarima" 1875., 1876. i 1877. „Uspomene iz kninske prošlosti", a Ivan Prodan razlaže u „Koledaru" 1876. „Mnenje Laplace-ovo o postanku svieta", za tim u „Koledaru" 1877. piše „Iz zviezdarstva". „Nacrt čovječjega tiela" napisa u „Koledaru" 1876. kan. Josip Mrkica „za učitelje pučkih učiona, da im je lakše uputiti djecu zornom obukom u poznavanje čovječjega tiela", a ovaj je članak važan i za gojitelje narodnog jezika, jer tu se navode nazivlja za česti čovječjega tijela, kojima se narod služi. Pripovijedaka je u ovim „Koledarima" bilo uopće malo, a istaći ćemo dvije, što ih je „Matica" nagradila, od kojih je prvu „Vrzi-kapa i mladomisnik" napisao (1872.) pop Josip Grčetić, a drugu „Skočidjevojka" (1873.) Stj. Ljubiša. U nekim od ovih „Koledara" ima po koja narodna pjesma i po koja pjesma umjetna. Umjetne pjesme potječu većinom iz pera pjesnika Buzolića.

Na odborskoj se sjednici 7. ožujka 1877. Kažimir Ljubić bio odrekao časti društvenog tajnika, a njegovo mjesto privremeno zapremi, jer se u vrijeme natječajnog roka od 15 dana nije bio nitko prijavio, pop Mate Nekić, te očitova, da bi on, ako se uopće ne bude nitko drugi natjecao, primio to mjesto uz pripravnost, da ga ustupi sposobnijem, kad se takav nađe.[1] Odbor je nastojao na rad potaknuti spisatelje naše, pogotovo omladinu našu, te je obećavao i omašne nagrade, tako n. pr. za poučni sastavak bio preradba ili prijevod 60 for., a za dobru pripovijetku, pisanu u duhu narodnom, 70 for., ali se kroz dvije godine

[1] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." 1877. br. 20.; Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." 1877. br. 26.

nažalost ne odazvao nitko. Uza sve to čulo se i prigovora, da Matica dalmatinska malo radi stoga što nema stalno označena programa, ali tajnik na glavnoj skupštini dne 5. svibnja 1878. reče : „Mi imademo toliku množinu lijepih programa . . . . al koja vajde, kad nemamo, tko bi programe svađao u djelo. Dajte vi meni narodne škole, dajte mi ljudi u takome položaju, da se mogu isključivo knjigom baviti, ja ću vama i bez programa svake godine naramak knjiga Matičinih i na pouku i na zabavu".[1] To je dakako lijepo rečeno, ali stalan program ne škodi književnom društvu, dapače je upravo nuždan.

Odavno se osjećala potreba, da se ponovno izda „Narodna Pjesmarica", budući da izdanje od 1865. godine bijaše posve rasprodano. Odbor je dobro uvidio, da i ako je Matica onim prvim izdanjem predusrela želje i pogodila potrebe naroda, koji živom zanesenošću čita i pjeva svoje pjesme, da ipak nije u tom pogledu svestranim željama i potrebama narodnim posve udovoljila. Stoga već na odborskoj sjednici dne 17. svibnja 1873. u ime pododbora, koji je imao stvar proučiti reče pop Stjepan Buzolić, da Matičin rad treba samo dograditi, jer što se god pjesama iz naroda iscrpilo i u prvo izdanje uvrstilo, to da je sam biser i drago kamenje darovitog našeg naroda, pak da bi bila grjehota, kad bi se išto od toga narodu prikratilo. Popuniti da se može krug „Narodnih Pjesama" junačkim pjesmama iz „Kačićeva Vienca", iz „Bosanskih pjesama, „Srbskoga Ogledala" i iz „Bosanskih pjesama Petranovićevih", a neka se u novu zbirku uplete i nekoliko ljepših i zgodnijih ženskih pjesama. Budući da je u doba našeg narodnog preporoda niknuo lijep niz umjetnih pjesama, koje su znatno pridonijele, da se naš narodni život, pogotovo u gradovima i varošima prenuo od onog političkog

[1] Zapisnik glavne skupštine, štampan u „Nar. L." 1878. br. 36.

mrtvila, u koje su ga tuđinski življi i tuđinska vlast od vajkada bili uljuljali i upravo oborili, to neka se u novu Pjesmaricu unesu i najobičnije umjetne pjesme, koje je narod usvojio, jer da dandanas nema prijateljskoga vesela sastanka, goda, zabave, ni domaće svečanosti, gdje se ne bi na sva grla orilo: „Oj Hrvati jošte žive"; „Mi smo braćo Slavjanskog"; „Tko je rodjen Slavjan"; „Gdje ptičice miloglasnim" i t. d. U kratku predgovoru da bi trebalo označiti poglavitija doba, u koja se mogu narodne pjesme prema njihovom duhu i postanku porazdijeliti, pak gdje ustreba ima se dodati po koja povjesna i mjestopisna primjedba, a na kraju „Riečnik" kao tumač nepoznatijih riječi ili izreka.[1] Sva ta radnja bijaše uz nagradu od 200 for. povjerena čestitom Mihovilu Pavlinoviću, koji je popratio izdanje kratkim uvodom i mnogim bilješkama, da se tekst što bolje i lakše razumije, a pjesme je rasporedio po sustavu Vukovu. Drugo ovo znatno umnoženo izdanje, koje opseže 350 stranica oveće osmine, ugleda svijet 1879. godine, te mu bijaše dodana i kita umjetnih pjesama, koje završuje nedostiživi junački epos „Smrt Smail-age Čengijića". Poradi dozvole za preštampanje toga eposa Matica se bijaše dopisom od 18. prosinca 1878. obratila na neumrlog našeg pjesnika bana Ivana Mažuranića. Sam ban Mažuranić odgovori na to Matici pismom od 28. prosinca 1878.: „Dozvoljujem drage volje, da se moj Epos „Smrt Smailage Čengića" u „Narodnoj Pjesmarici" . . . preštampati smije, ter želim tomu poduzetju najbolji uspjeh."[2] Želja se pjesnika i bana pučanina doista i ispunila.

Kad se u Zagreb na Mirogoj mjeseca srpnja 1879. prenosili smrtni ostanci diva na našem Parnasu Petra Prerado-

[1] Zapisnik odborske sjednice, (17. V. 1873.) štampan u „Nar. L." 1873.

[2] Pismo banovo u spisima Matice dalmatinske za g. 1887. br. 36.

vića, koji podleže smrti 18. kolovoza 1872. u Fahrafeldu kod Veslave i bi sahranjen u Beču, Maticu dalmatinsku zastupaše pri tom činu harnosti i pieteta narodnog predsjednik njezin dr. Miho Klaić, koji u ime Matice postavi na grob proslavljenog pjesnika krasan vijenac s natpisom: „Matica Dalmatinska neumrlomu pjesniku hrvatskomu Petru Preradoviću".[1] U ime Matice ispjeva tad prigodnu pjesmu „Prahu Petra Preradovića" odbornik Matičin S. Buzolić, u kojoj kliče:

Šutite, vječni zloguci
Kuđenje naše dobi !
Hrvatske majke sinovi
Niesu svi ipak robi ;
Niti im kumir zlata
Očinjeg opsja vida ;
Niti im časnog stida
Izumro zadnji plam.

Robovi liže potplate,
Što no im plešu duše ;
Niti su vikli lješine
Iz grobne vadit tmuše,
E da im u znak harnosti
S prošlih im slavnih čina
I duševnih vrlina
Podižu slave hram.

Tvoje će kosti mezimče
Miloga roda tvoga
Velebnim čuvstvom uzigrat
Raskošja beskrajnoga,
Zrijući zanos čudesni,
Kojim tvoj narod vrli
Ostanke tvoje grli,
Uznosi genij tvoj.

. . . . . .

I gle ! Dok zemlja hrvatska,
Što ju tvoj piev uzbudi
Besmrtnom tvomu pepelu
Raskriva svoje grudi :
Dok mila majka Hrvatska,
U kraljičinoj sviti,
Viencem ti grobak kiti
(Divnoga dlieta trud.)[2]

S valova Drave ponosne
Do naših sinjih vala
Posvuda jekti gromorni
Urnebes tvojih hvala ;
Trobojni stieg se razvija ;
Ter kamogod Hrvata,
Pristaje brat uz brata,
Prestaje stari blud.

Kao što nekoć Amphion
Romonom ciglim lire
Uz kamen kam pripojio,
Tebranske sazdo mire ;
Tako je tvoja čarobna
Pjevanka i začinka
Nesložna, troma sinka
Privela k rodu svom.

[1] Zapisnik vanredne sjednice u spisima „Mat. Dalm." za godinu 1879. br. 13., štampan također u „Nar. L." 1879. br. 54.

[2] Kip, koji se u Zagrebu otkrio na Mirogoju.

Pjesniku odbor iz Zagreba posla spomen-knjižicu ,,u znak dubokoga štovanja prama takovomu rodoljubu i blagodarnosti radi krasne pjesme, kojom je u ime ,,Matice" ukrasio sjaj zajedničke svečanosti".[1]

Kad se mjeseca lipnja 1880. po raznim krajevima slavenskog svijeta slavila tisućnica uzakonjenja jezika slavenskoga u liturgiji zapadne crkve prema poslanici papa Ivana VIII. lipnja mjeseca 880. Svatopluku, u kojoj veli: ,,Pristoji se, da hvalimo slavenska slova, Konstantinom filozofom izumljena, kojima neka se ore dostojne pohvale Bogu; te zapovijedamo, da se tim jezikom propovijedaju djela i slave našega gospodina Hrista . ." — proslavi i ,,Matica Dalmatinska" taj znameniti god, kojim su posvećeni počeci slavenske knjige i priznata slavenskom jeziku velika znamenitost uz dotadanje kulturne jezike grčki i latinski. U crkvi sv. Mihovila bijaše 17. lipnja staroslavenski pjevana služba Božja, kojoj su imali prisustvovati ne samo svi odbornici Matičini, nego i svi članovi, koji su se nalazili u Zadru. Po želji uprave bijaše za tu zgodu odbornik Matičin savjetnik Brčić priredio, a Matica (1880.) izdala knjižicu: ,,Tisućnica uvedbe staroslavenskoga jezika u crkvenu službu kod zapadnih i jugozapadnih Slavena",[2] u kojoj je u kratkim crtama prikazao rad i djelovanje sv. braće Ćirila i Metodija kao i historijat glagolice u crkvenoj službi. Na kraju knjižice nalazi se ,,Pjesma"[3] od S. Buzolića, prožeta žarkim slavenskim rodoljubnim čuvstvom, u kojoj zanosno pjeva:

[1] Isp. S. Buzolić: ,,Bog, Rod i Svijet." Zagreb 1896. s. XV., 78. i 79.

[2] Zapisnik odborske sjednice od 11. i 15. lipnja 1880., štampan u ,,Nar. L." 1880. br. 58.; Zapisnik glavne skupštine (6. III. 1881.) štampan u ,,Koledaru" god. 1882., str. 208.

[3] U citiranoj zbirci Buzolićevih pjesama ova pjesma (na s. 11.) ima naslov: Slavenskim sv. apoštolima Ćirilu i Metodu. (Tisućnim godom uredbe staroslavenske liturgije).

Nauzgar listom, sinovi,
Štono vam majkom slava
S uralskih ćak do sudeskih
Sokolorodnih glavâ ;
S valova mrzlog sjevera
Maslinskih ćak do gora,
Štono ih sinjeg mora
Miluje ljupki val !

Nauzgor ! k rujnom istoku
Svrnite danas zjene ;
Tu vam se naših Djoskurâ
Podigle s groba sjene;
Tû nakon deset stoljeća
Divnih na prizor licâ,
S radosti ďiplje, klica
Solunski srodni žal
. . . . . .

Kroz žile njima mlazovi
Ključali naše krvi ;
Slavensku oni zastavu
Rastrli svietom prvi;
Za mili rod pregorjeli
Plemićkog sjaja časti,
Kneževske ugled vlasti
Premili očev stan
. . . . . .

. . . . . .
Blaženo sjeme usuto
Njihovim znojnim trudom,
Proniklo sprva dojednom
Slavenske zemlje grudom.
Ele nam s vihra zapadnog
Nekoja biljka strada
Maćehin krik nam svlada
Rođene majke glas.

Nego je u svoj zapisnik
Dragijeh iz kamenâ
Bog svojim prstom utesô
Slavenskih kob plemenâ
Utaman ludi napori
Slavenstva svih vragovâ ;
Božjeg ne zbrisa slova
Nijedan ljudski mlat.

Vi nas međutim bodrite
U našem sviesnom radu ;
Pred nama staze krčite
Put'te nas k bratskom skladu
Besmrtni naši Djoskuri !
Mi ćemo, naše dike,
Vaše cjelivat slike,
Sve dok će sunce sjat !

Prigodom prerane smrti slavnog našeg romanopisca, noveliste i pjesnika Augusta Šenoe dne 13. prosinca 1881. upravi „Matica Dalmatinska" brzojav „Matici Hrvatskoj" u Zagrebu: „Ovo književno društvo duboko žaleć u Šenoi veliki gubitak za hrvatsku knjigu najuljudnije moli zastupat ga pri sprovodu, i na ime Matice položiti vienac na pokojnikov lies".[1] Na trideseti dan preminuća besmrtnog

[1] Brzojav u spisima „Matice Hrvatske" u Zagrebu za godinu 1881.

književnika odjeknu s lire Matičina odbornika, pjesnika Buzolića, tužaljka (o. c. p. 83.) „Nad grobom Augusta Šenoe":

. . . . . .
Ta ti si nam kroz sve žile
Milog roda hrvatskoga
Živim žarom duše čile,
Duhom čistim svježeg duha svoga
Novi život udjenuo,
Narod cigli iza sna prenuo!

Na zvek gromki tvojih žica
Miljenici naših vila
Vinuli se iz grobnicâ,
Gdje ih korov i kopriva krila,
Da na prizor divnih sjena
Unučad nam plane potištena.

Jeka tvoje davorije,
Ko tutnjava silna groma,
Užas, trepet u grud lije
Krvopijom miloga nam doma;
Raspaljuje duh sinova
Žarom svetim veljih pradjedova
. . . . . .

. . . . . .
Omladina darovita
Pod zastorom tvojih krila
Našla njege našla štita;
Tvoja duša starosna lebdila
Nad sinovim našeg roda,
Kô duh božji vrh zemaljskih voda.

„Vienac" krasni, mirisavi,
Što ga ruka tvoja vila,
Hrvatskoj će na zastavi,
Dok hrvatskih bude teklo vila,
Blistati se bez prestanka
Ko što sunce pramaljetna danka.

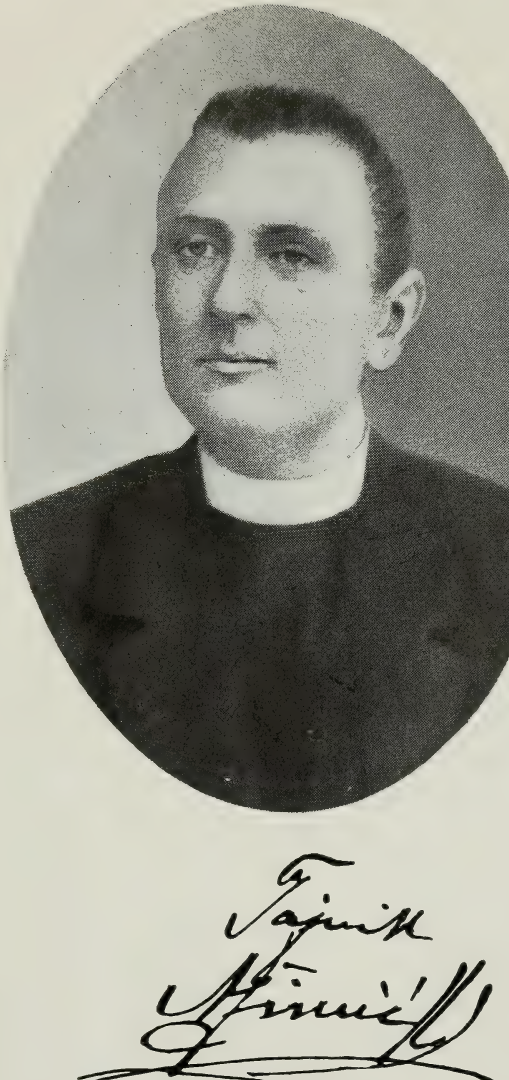

Zahman smrtna kosirica
Prestigla te pre vremena!
Rodoljublja sveta klica,
Po tebi nam u grud zasađena,
Cvatjeti će, dogkod zora
Bude sjala s hrvatskog obzora.

Početkom godine 1881. zahvalio se don Mate Nekić na časti Matičina tajnika i zamolio, da mu se nađe zamjenik.[1] Don Mate Nekić uredio je kao tajnik za Maticu četiri „Narodna Koledara" i to za godinu 1878., 1879., 1880. i 1881., u kojima je i sam pisao lijepim jezikom obično u obliku dijaloga poučne članke za narod n. pr. Don Luka i Mihat. Preradio je s talijanskog po Pavlu Giacometti-u „Tri zadružna stališa", igrokaz u četiri čina, i štampao u „Koledaru" 1880., pa i „Hrvatski uljudnik", što ga je po Galenginu preudesio za puk, štampao je također u „Koledaru" godine 1878. i 1879.

Tajnikom društva bude na to u odborskoj sjednici dne 24. veljače 1881. jednoglasno imenovan don Nikola Šimić,[2] koji je tad boravio u Igranima. Predsjednik mu

[1] Zahvala u spisima Matice za godinu 1881. br. 1.

[2] Don Nikola Šimić rodio se 1854. godine u Igranima, selu primorja makarskoga, od seljačkih roditelja. U Makarskoj je izučio pučku školu, a prva dva razreda gimnazije u Preku kod Omiša. Ostalih šest razreda svrši na gimnaziji spljetskoj, a bogosloviju u Zadru. Zaređen bijaše za svećenika 1878. godine i određen isprva za nadstojnika u sjemeništu spljetskom, ali 1879. bijaše imenovan upraviteljem župe u Brelima, a 1880. premješten kao kapelan u Srednje selo na Šolti. Međuto bijaše svojim „Slikama i crtama iz seoskog života", punim realizma i plastike, pisanim čistim narodnim jezikom, izišao na glas dobra pisca, što ga je i dovelo 1881. godine u Zadar za tajnika „Matice Dalmatinske". U isto doba bijaše i suradnikom „Narodnog Lista", kod koga je surađivao u dvije periode: od 1. travnja 1881. do svršetka 1882. godine, pak poslije od 1. svibnja 1888. do konca mjeseca studenoga 1900. Za modernog novinara prema današnjem

to odmah javi pismom, u kome mu reče, da je tajniku određena godišnja plaća od 300 for., koju da će u mjesečnim obrocima unaprijed primati. Tajnik da ima pravo na sobu u Matičinom stanu uz uvjet, da je u vrijeme pokladnih zabava svake godine isprazni i stavi na raspoloženje „Narodne Čitaonice". Tajnikova da je dužnost uređivati svakogodišnji „Koledar", popravljati tiskanice djelâ, što ih društvo tiska i voditi obično dopisivanje u ime Matice.[1]

Šimić se bijaše poprimio tajništva u dosta nezgodno doba, budući da je nezadovoljstvo, koje je godimice većma

---

shvaćanju nije imao osobita zanosa, jer se nije mogao za svaku dnevnu novost zagrijati, nego bi najvolio mir i snatrenje. Njegov se rad i smjer u seoskoj noveli najbolje ogledava u „Slikama i crtama iz seoskog života", gdje se držao one: opisuj onàko, kako jest, stoga je tu sve upravo onako ocrtano, kako se na selu nalazi. Bogatstvom jezika natkriljuje mnoge naše pripovjedače, ali mu pretjerani provincializam u jeziku i izrazima dosta priječi, da postane pristupačan širim slojevima. „N. A." ga u „Narodnom Listu" (1906. br. 91.) opisuje ovako: „Visok, plećat, košćunast tip primorca, pronicavih, udubljenih očiju, omašna nosa, u nošnji zapušten, lijen do skrajnosti — ovaj čovjek, koji se u razgovoru iz početka teško snalazi, odsječe kadkada sa dvije riječi više nego li drugi, da dva sata govori. On mučaljiv i bezbrižan, postaje veseo i razgovoran . . . . malo (mu) stalo, što drugi o njemu misle, zna često planuti na nepodobštine nevjerojatnom žestinom . . ." Šimić uz to bijaše značajan rodoljub i pravi poštenjak. Kad je pod konac 1900. godine počeo pobolijevati, morade po savjetu liječnika napustiti svaki naporniji umni rad, pak se povuče u rodno mjesto Igrane, da živi osamljen uz svoje knjige. Na neprestano poticanje prijatelja kadšto bi se prvih godina i javio kojim člankom, ali sve to bivalo rjeđe, dok posve ne prestade. Smrt ga snađe dne 18. kolovoza 1913. od kapi. (Isp. Jubilarni broj „Nar. Lista". Zadar. 1912. str. 12; A. Petravić: Nikola Šimić „Svačić" 1907. s. 44.—47., „Nar. L." 1913. br. 67.)

[1] Sastavak dopisa u spisima Matice za godinu 1881. bez oznake broja.

raslo, jer se od Matice ipak više očekivalo, stalo sad osobito izbijati na javu. Sam tajnik na glavnoj skupštini dne 4. lipnja 1882. godine izjavi, da mora udariti u stare jadikovke i obične tužbe, jer doista da nije u redu, da se cijeli rad Matičin vrti oko samog „Koledara". Matica doduše da nije ovoj jalovosti sama kriva kao ni težak, koji se oznojio orući i sijući, pa ga ipak ljetina izdala, jer odbor Matičin da je u više navrata poticao i nukao na rad, ali nažalost ne našao odaziva. On doduše priznaje, da u nas ima malica ljudi, koji su kadri što valjana napisati i da književnost mučno kod nas isplaćuje trud radiocu, ali mu se ipak ne da vjerovati, da Matica godimice ne bi mogla izdati još koju knjigu osim običnog „Koledara". Matica da bi, kad bi bolje odgovarala svome cilju, zaista našla i odaziva u narodu, što nam svjedoče „Pjesmarice", „Radiše", „Pučki Mudraci", pa i posvemašnja rasprodaja „Koledara". Stoga da bi trebalo tražiti način, po kojem bi Matica mogla svake godine izdati barem jednu knjigu preko „Koledara".[1]

Kad je pop Ivan Danilov stao prigovarati tajniku, što nije predložio i kakvu preinaku, eda Matica bolje postigne svoj cilj, a ovaj izjavio, da je to stvar skupštine, ustade na to Bulić dični naš učenjak i rodoljub, koji tad bijaše i odbornik Matičin, pak reče: Pošto je ekonomično stanje društva dobro, dočim književno loše, i pošto je moralno nemoguće, da bi Matica mogla i unaprijed odgovarati u § 1. pravilnika označenoj svrsi, to da predlaže, da članovi dadu nalog predsjedništvu, da se metne u do-

[1] Isp. Zapisnik glavne skupštine (4. VI. 1882.) štampan u „Koledaru" godine 1883. s. 167. i 168.; Dr. P. Karlić: Prvi pokušaj sjedinjenja „Matice Dalmatinske" s „Maticom Hrvatskom" — „Strossmayerov Koledar" za godinu 1912. str. LXXXIII.

govaranje s predsjedništvom „Matice Hrvatske", kako bi se dohoci naše Matice dali bolje upotrijebiti u svrhu širenja hrvatske knjige. On drži, da bi se dohoci „Matice Dalmatinske" imali prepustiti na određeno vrijeme od 5—10 godina „Matici Hrvatskoj" u Zagrebu, koja bi uz svoje knjige po mogućnosti izdavala i knjige iz dohodaka „Matice Dalmatinske", pridržav na dotičnim knjigama ime „Matice Dalmatinske". To združenje da on predlaže u interesu narodnog probitka, jer „Matica Hrvatska" godimice tura u narod 5000 primjeraka svake svoje knjige, dočim da „Matica Dalmatinska", ako što i izda, ne može raspačat preko hiljade. Na taj bi način „Matica Dalmatinska" ne samo mogla svake godine izdati kakovu knjigu, nego bi se te knjige i u većem broju rasprodavale i u narod širile, a odatle bi upravo narodu i bila velika korist.[1]

Predsjednik dr. M. Klaić na to reče, da ne može predlog Bulićev staviti na glasovanje, jer da se tu radi o radikalnoj preinaci, koja bi mogla dovesti do konačnog raspusta Matice. Predlog taj da bi najprije imao pretresti Matičin upravni odbor, pak ako ga ovaj uvaži i dođe do kakvog zaključka, tad da bi se imala sazvat opća skupština, da o tome odluči.[2] Sjednica odborska bijaše u tu svrhu dne 19. lipnja sazvana, na kojoj Bulić na poziv predsjednikov temeljito obrazloži svoj predlog. Ponajprije naglasi, da se po njegovu predlogu ne radi o raspustu „Matice Dalmatinske", nego o načinu, kako da se novac ležeće glavnice Matičine što korisnije upotrijebi, jer narodu našem da treba duševne hrane, a Matica da mu je uz ove okolnosti ne može da poda. Njemu da je glavno pred očima, da se narodna

---

[1] Zapisnik glavne skupštine štampan u „Koledaru" godine 1883. s. 169. i 170. ; Dr. P. Karlić : o. c. p. LXXXIII.

[2] Zapisnik glavne skupštine štampan u „Koledaru" god. 1883. s. 170. ; Dr. P. Karlić : o. c. p. LXXXIV.

knjiga u puk širi, a dolazila ona iz Zadra, Zagreba, Newyorka, ili odakle mu drago, to da je za njega svejedno. No da ne bi ipak tko pomislio, da bi se na ovaj način konačno uništila „Matica Dalmatinska", to on, pošto je dobio od „Matice Hrvatske" neke podatke i uvjete razjašnjuje svoj predlog ovako:

1. „Matica Dalmatinska" bi i po sjedinjenju postojala u Zadru kao i do sada. Njezinim bi imetkom kao i do sada upravljao odbor besplatno. Financijalni bi odbor pridržao svoj dosadašnji djelokrug, da naime upravlja imetkom, meće glavnice na bolje kamate, uopće da nadzire u financijalnom pogledu interese Matice, a čisti bi dohodak jedan ili dva puta na godinu šiljao „Matici Hrvatskoj" u Zagreb za tiskanje knjiga. Književni bi odbor prosuđivao i nagrađivao knjige, koje bi se imale tiskati iz „Zaklade Petranovićeve", dočim za ostale knjige trebalo bi da se dogovore oba odbora, kako bi se imale prosuđivati.

2. Za opredjeljeno vrijeme (od 5 ili 10 godina) ili za osam godina t. j. do svršetka ovog decenija „Matica Dalmatinska" prepušta čisti svoj godišnji dohodak „Matici Hrvatskoj".

3. Članovi „Matice Dalmatinske" za dotično vrijeme postaju članovima „Matice Hrvatske", te uživaju sva prava onih članova.

4. Zaklada za nagradu knjiga „Matice Dalmatinske" kao n. pr. Petranovićeva, ostaje kao i dosad za stanovitu svrhu.

5. Članovi utemeljitelji „Matice Dalmatinske", ako su ujedno i članovi „Matice Hrvatske" mogu dobivati knjige u dva eksemplara.

6. „Matica Hrvatska" izdavat će dohocima „Matice Dalmatinske" svake godine osim svojih suviše jednu knjigu, koja će po prilici obuhvatati 15 ili više araka.

7. Knjiga bi se imala baviti o Dalmaciji, a pri opredjeljivanju nagrade Dalmatinac će imati prednost, ako mu radnja bude vrijedna da se tiska.

8. Ako li je „Koledar" „Matici Dalmatinskoj" potrebit, t. j. ako se je tako uvriježio među narodom, da bi mu ga bilo teško pregorjeti, „Matica Hrvatska" ne će njegov izlazak obustaviti.

9. Knjige „Matice Hrvatske", koje su ovih dana izišle, dobit će i članovi „Matice Dalmatinske", ako se ugovor sretno kraju privede.

10. Na knjigama, izdanim dohocima „Matice Dalmatinske", bit će tiskano: troškom „Matice Dalmatinske". „Matica Hrvatska" dijelit će ove knjige i svim svojim članovima.[1]

Matematički uz to dokazivao Bulić, da bi se na taj način pet do šest hiljada knjiga godimice više rasturilo što među članove „Matice Hrvatske", a što opet među članove „Matice Dalmatinske". Ako li njegov predlog ne bi bio primljen, to da bi za osam godina „Matica Dalmatinska" mogla izdati i rasprodati, računajuć po 800 „Koledara" na godinu, usve 6400 „Koledara". Uzme li se, da bi svake druge godine Matica mogla izdati još po jednu knjigu u 800 primjeraka, to bi u osam godina ukupno svega bilo 9600 knjiga, a ne izdavajuć druge knjige osim „Koledara", da bi u osam godina mogla uštediti po prilici 4000 for., ali narodu u Dalmaciji da se ne će novaca uglavničenih u Matici, nego boljeg hljeba: knjiga. U slučaju združenja „Matice Dalmatinske" s „Maticom Hrvatskom", da bi ona bar po jednu knjigu godimice na račun „Matice Dalmatinske" izdajući za sada u šest, a do koju godinu u sedam i više hiljada primjeraka, u osam godina

[1] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." god. 1882. br. 48.; Dr. P. Karlić: o. c. p. LXXXIV.

48 do 56 hiljada knjiga rasturila u naš svijet, te ponovno naglašuje, da se ne bi njegovu predlogu podmetnula koja druga svrha, jer da je predlogu tome jedina svrha širenje korisnih knjiga u narod bez obzira, otkud te knjige došle.[1]

Žestoka se i duga na to razvi debata, te predsjednik morade za sutra veče (dne 20. lipnja) u po devet sati sazvati sjednicu, pak se i ova puna dva sata otegla. Ne mogući pojedinci stvarno pobijati očito korisne predloge Bulićeve, stali su motati ovamo i onamo. Tako Brčić isticao, da Bulićev predlog nema juridičkog temelja i da smjera na konačan raspust Matice ; pa ni s političkih uzroka, da on ne pristaje uz Bulićev predlog, kao ni za to, što „Matica Hrvatska" ne bi tiskala knjige fonetikom, već etimologičkim pravopisom, rabeći one kusaste padeže, kojima da naš puk nije vješt i teško da ih razumije. Milaš je htio Bulićeve predloge svesti sasvim na političko i dračavo polje, ali njegove tendencijozne tvrdnje oprovrgoše : Buzolić, Šimić, Brčić, Nekić i dr. M. Klaić. Danilo Vicko je spomenuo, da Matica dalmatinska ne odgovara svome cilju s dva uzroka, od kojih je prvi, što se povjerenici u Dalmaciji više zauzimlju i staraju za „Maticu Hrvatsku", nego za „Maticu Dalmatinsku", a drugi da je lijenost uopće, koju bi pogotovo zasvjedočili, kad bi se stavili pod tutorstvo „Matice Hrvatske". — Danilo pop Ivan traži od predsjednika, da napose stavi na glasovanje dva dijela Bulićeva predloga, te za prvi dio, koji glasi, da predsjedništvo u sporazumku sa „Maticom Hrvatskom" potraži način, kako da se što bolje ulože prihodi „Matice Dalmatinske", da će on glasovati, a za drugi dio predlaže ispravak: da treba upitati „Maticu Hrvatsku" kako ona postupa

[1] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." god. 1882. br. 48. ; Dr. P. Karlić : o. c. p. LXXXIV.

pri nabavljanju knjiga, koje tiska, bilo putem natječaja i nagrade, bilo putem naručivanja pod stanovitu cijenu, bilo primanjem ponuda i pogodbom. Bude li ovaj ispravak primljen, da će on predložiti čitav niz predloga, koji će dovesti do onoga uspjeha, za kojim ide drugi dio Bulićeva predloga. Kratko tad i odlučno odgovori svima, koji su na kojekakav način nastojali omesti njegov predlog, čestiti borac za kulturno jedinstvo naroda hrvatskoga — Bulić. Brčiću reče, da sjedinjenje „Matice Dalmatinske" s „Maticom Hrvatskom", kako on to predlaže, ne znači ni u juridičkom pogledu raspust društva, jer ostaje odbor, koji Maticom upravlja i nagrađuje knjige, a „Matici Hrvatskoj" da se samo prepuštaju dohoci, da ih ona bolje upotrijebi, nego to čini „Matica Dalmatinska". Što Brčić kaže, da naš narod ne razumije kusaste padeže, to da nije istina, jer da su knjige „Matice Hrvatske" dobrano raširene po Dalmaciji, a to da upravo dokazuje, da ih naš narod odveć dobro razumije i rado čita. Milašu kaza, da on odbija od sebe svako sumnjičenje, da bi njegov predlog imao kakav politički smjer, a odgovarati mu uopće ne će, jer da su to prije njega već drugi učinili. — Što se Vicko Danilo tuži, da se povjerenici u Dalmaciji više brinu za „Maticu Hrvatsku", to da je sasvim naravna stvar, jer „Matica Dalmatinska" izdaje redovito samo „Koledar", kojemu je i cijena donekle poskupa, dočim se za tri for. može od „Matice Hrvatske" dobiti pet ili šest knjiga. O tutorstvu kakvu „Matice Hrvatske" prema njegovu predlogu govoriti, da uopće nema smisla. Konačno ponovno upozoruje odbor na veliku korist od širenja knjiga u narod, što se njegovim predlogom postizava, jer to je upravo i cilj Matice, pak bi svakomu poglavito to imalo biti pred očima, a ne kojekakvi drugi subjektivni razlozi. Predsjednik bijaše mišljenja, da bi trebalo proučiti sredstva,

koja bi mogla pomoći, da Matica bolje odgovara svome cilju. Bulićev predlog ne htjede prema želji popa Ivana Danilova rastaviti u dva dijela, niti Danilova ispravka staviti na glasovanje, jer da se je sjednica skupila samo da pretresa Bulićev predlog i o njemu da glasuje. Na glasovanje stoga stavi: ima li se „Matica Dalmatinska" uz opredijeljene uvjete, koji bi se dalje imali utanačiti, pridružiti „Matici Hrvatskoj" u Zagrebu. Proti predlogu glasovaše: Klaić, Brčić, Vicko Danilov, Vranković, Borelli, Milaš i Cabrić; za predlog: Bulić, Buzolić, Nekić i Zanella, a Danilo Ivan ne htjede glasovati, pak tako za tri glasa većine nažalost propade Bulićev predlog.[1]

Predsjednik je i odbor na to uvelike nastojao, da temeljito prouče sredstva, kojima bi se imao pokrenuti Matičin književni rad. Tri odborske sjednice bijahu u tu svrhu početkom 1883. godine držane i to dne 12., 17. i 20. siječnja, na kojima se o življem radu Matičinu mnogo raspravljalo. Odbornik J. Biankini bijaše mišljenja, da bi se Matica dala oživjeti, kad bi se poboljšala plaća tajniku i kad bi ga se obvezalo na primjereni rad, koji bi sam po sebi već Matici zajamčio priličan samostalan život. On da je u tu svrhu izradio već i nacrt osnove.[2] Osnova ta bijaše posebnom odboru od tri lica povjerena, te nakon dugog pretresanja na dvije odborske sjednice bijaše zaključeno, kako da Matica u spomenutu svrhu s tajnikom Matičinim popom Nikolom Šimićem sklopi posebnu pogodbu.[3] Pogodba ta glasi:

---

[1] Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." god. 1882. br. 48. i 49.; Zapisnik odborske sjednice štampan u „Nar. L." br. 50.; Dr. P. Karlić: o. c. p. LXXXIV. i LXXXV.

[2] Zapisnik odborske sjednice (12. I. 1883.) štampan u „Nar. L." god. 1883. br. 5.

[3] Zapisnik odborske sjednice (17. i 20. I. 1883.) štampan u „Nar. L." god. 1883. br. 9.

1. Don N. Šimić obvezuje se kao tajnik „Matice Dalmatinske" do 15. prosinca svake godine u dogovoru sa književnim odborom Matičinim prirediti jednu knjigu najmanje od 10 araka, izvornu, ili prevedenu, ili prerađenu. 2. Priređivati kao dosada „Koledar" Matičin i ostala njezina izdavanja, te popravljati tiskopise i nadgledati tisak. 3. Oglašivati osobitom dopisnicom sve nove knjige pojedinim članovima društva i otpremati ih po narudžbama. 4. Urediti i čuvati knjižnicu „Matice" i dotično kazalo. 5. Držati otvorene društvene prostorije svaki dan od 11 sati prije podne do 1 sat poslije podne, pa od 5—7 sati u večer. 6. Priređivati točan popis svih raznih matičinih knjiga, koje se nalaze u skladištu i kod povjerenika i prikazivati ga svake godine do 15. prosinca upravljajućem odboru uz opasku, koliko se je knjiga kroz godinu prodalo i koliko ih od svake vrsti ostaje raspoloživo. 7. Objaviti sve stare knjige jugoslavenskim novinama kroz ovu godinu, pa tako svake godine i nove i stare. 8. Nabavljati nove povjerenike društvu i upravljati dotične pozive viđenijim osobama po zemlji. 9. Voditi točno predatnik društva. 10. Urediti točno sve službene spise i čuvat ih pod ključem. 11. Matičinu odboru od tri lica podavati sva potrebita razjašnjenja na temelju službenih podataka, da bude mogao nadgledati i prosuđivati tajnikov rad. 12. „Matica Dalmatinska" preko svoga predsjednika dra M. Klaića (na temelju uoblašćenja primljena u sjednici od 17. tek.) obvezuje se točno svakog mjeseca isplaćivati tajniku Šimiću 50 for. u ime nagrade. 13. Podavati mu stan u naravi i dva mjeseca dopusta svake godine u kolovozu i rujnu. 14. Obe stranke obvezuju se, da će tri mjeseca prije jedna drugoj navijestiti otkaz ove pogodbe.[1]

[1] Original pogodbe sklopljene 20. I. 1883. u spisima „Matičinim" za god. 1883. bez posenog broja.

Pogodba ova bijaše za Maticu doduše dobra, ali je sve do toga stajalo, da bude i izvršivana. Neki se od članova uprave (n. pr. Brčić) već unaprijed bojali, da ova osnova ne će biti kadra da pokrene književni rad Matičin, jer i ako je tajniku pod dužnost naređeno, da svake godine zgotovi za tisak jednu knjigu, to da ipak nije za Maticu dovoljno jamstvo, da će ta knjiga zaista biti i zgotovljena.[1] Matičin rad međutim 1883. godine bijaše dosta plodan, jer je osim „Koledara" o svom trošku izdala dvije knjige: „Značaj" i „Higijenu", koje zgodno odgovarahu potrebama našega naroda. Prvu je po Samuelu Smilesu, umnom engleskom piscu, zgodno i lijepo preveo pjesnik žive mašte i poletna duha fra Ivan Despot, a drugu je s talijanskog preveo prof. Josip Riboli. Prikaz o „Značaju" napisa „B. L." u „Viencu" 1883. godine, gdje kaže: „Ovaj spis prozva Smiles „Značaj" (Character). Jednakim pravom mogao bi se nazvati riznicom mudrosti svakdanjega života, jer se u njem pokazuje, kako da svatko svoj život i rad skladno upriliči za najvišimi ciljevi života". Pri koncu preporučuje ovu Matičinu knjigu to većoj pažnji, što plemenitih karaktera više trebamo nego ičega drugoga, pak želi, da se ta knjiga nađe u svakoj kući u rukama obrtnika, trgovca, činovnika i vlastelina, jer da je svatko može s nasladom i korišću čitati.[2]

Tajnik je za godinu 1884. nastojao za tisak prirediti prijevod knjige glasovitog engleskog filozofa Herberta Spencera: „O umnom, moralnom i fizičnom uzgoju",[3] koja je gotovo na sve evropske jezike prevedena. Do toga

---

[1] Zapisnik odborske sjednice (17. I. 1883.) štampan u „Nar. L." god. 1883. br. 9.

[2] „Vienac" godine 1883. str. 362. i 363.

[3] Zapisnik glavne skupštine štampan u „Koledaru" 1884. str. 150. i 151.

*

ipak ne dođe moguće toga radi, što je „Hrvatski pedagoški zbor" u Zagrebu već godine 1883. prijevod te knjige štampao. Tako za godinu 1884. ne izdade Matica uza svu s tajnikom „Pogodbu" niti jedne druge knjige osim „Koledara". „Nikad ovakova mrtvila — reče tajnik na glavnoj skupštini 1884. godine — nikad gorih godina za književno polje. Moli, kumi, zaklinji, bodri, raspisuj prilične nagrade, sve u zalud. Kad Matica koje godine nema koga da nagradi ni za dvie radje Koledara, za koje godimice raspisuje natječaj, promislite si u kojim smo okolnostim !"[1]

Zgodna bijaše Matičina namisao, da uz „Radišu" i „Značaj" čuvenog engleskog pisca Smilesa poda našem narodu i treću njegovu knjigu „Štedljivost", koja također obiluje vrlo lijepom poukom, te kao popunjuje spomenute dvije njegove knjige. Tu je knjigu za štampu priredio tajnik Matičin N. Šimić, a Matica je pod imenom „Štednja" 1885. izdala.[2] Knjiga je razdijeljena na petnaest glava, a obiluje mnogim i lijepim primjerima, koji potkrepljuju pouku. Kao primjer navodim samo onaj, što se u odsjeku „Izgledi Štednje" uz razne druge primjere spominje: „Franklin na dugo živio o svom zanatu, kô slagar. Bio čovjek trudnik, štediša, uredan: radio koliko da si istuče kruh, toliko da si natjera značaj ; a postade čestit, kad steče povjerenja kod svakoga. Napokon izađe na glas velika državoslovca, i bi priznat kô jedan od najučenijih ljudi svoga vremena".[3] Kad bi župnici na selu i učitelji tumačili puku ovu lijepu knjigu, mogla bi imati znatan upravo utjecaj na napredak u mnogom pogledu.

---

[1] Zapisnik glavne skupštine štampan u „Koledaru" 1885. str. 160.

[2] Zapisnik glavne skupštine štampan u „Koledaru" 1886. str. 143. i 144.

[3] Isp. Štednja S. Smilesa, sveo N. Šimić. Zadar. 1885. str. 49.

U to Matičin tajnik Šimić godine 1884. pokrenu, kako sam kaže, na nagovor nekih prijatelja književno-poučni list „Iskru". Iskra je izlazila u Zadru na osam stranica u obliku kvarta dva puta na mjesec, a prema svom imenu nosila je na čelu svakoga broja dva stiha iz „Gorskog Vienca" kao motto: „Udar nadje iskru u kamenu — Bez njega bi u kam očajala". Pretplata je na „Iskru" za cijelu godinu iznosila 3 for., a za pučke učitelje i đake iznimno 2 for. Pjesmama nije obilovala iskra, što urednik sam priznaje i obrazlaže ovako: „Iskra nije dosad obilovala pjesmom, a ne će ni odsad... Lirični proizvodi naše mladeži, kad i ne bi bili prosta imitacija, nemadu zrelosti, čustva, misli; našoj mladeži još nije pred očima puklo vedro pjesničko obzorje, vrti se u nekoj neizvjesnosti, sliepa u magli raznih pjesničkih pravaca, luta u tmini, gdje se stari i novi pjesnički elementi nuraju; bez stanovita je pravca i opredjeljena cilja".[1] Od pjesnika se u „Iskri" javljaju: Stjepan Buzolić, Ivan Despot, Jovan Sundečić (Nad grobom fra Ivana Despota[2]), Grga Martić (Putovanje u Makarsku godine 1884.; Na pir mladoženji

---

[1] „Iskra" 1886. br. 1. str. 7.

[2] U toj pjesmi čestiti J. Sundečić među ostalim kliče:

Fra Ivane, siv-sokole
Čista naša koreniko!
Naša krvi vatrenita
Sunce sjajno, zlatna diko!...

U istom je broju (1886. br. 5.) i pod istim naslovom štampao pjesmu i Stj. Buzolić, koji zanosno rano preminulom pjesniku pjeva:

Tebe, Ivo, miljenikom obrô
Dobri genij roda Hrvatskoga;
Svoje tajne odkrio ti, pobrô,
Sego s tobom vrh Vitera tvoga,
Upro prstom s čistog tog vidika
U sve rane roda zlopatnika...

gosp. Tomi Didoliću), M. Sabić, A. Kriletić, Vicko Mihaljević, Kažimir Ostojić, te nekoliko ih pod pseudonimom. Daleko je više „Iskra" gojila novelu, crticu, opis i t. d., pogotovo novelu iz narodnog života. U tom se odsjeku javljaju N. Šimić, M. Pavlinović (Po Bosni godine 1874. ; Puti godine 1867.—75.) ; fra Iv. Despot ; Jakša Čedomil (dr. J. Čuka) (Tko joj je kriv? Jednoj smrti sto uzroka), J. Kapić i drugi, kojih ima i pod pseudonimom ili samo početnim slovima označenih. Prilično se dosta u „Iskri i prevađalo, ponajviše s talijanskog i francuskog, a tu je V. Perić prevodio i „Theokritova Eidylija" i posvetio Jovanu Sundečiću. Književno poučnih članaka bijaše u „Iskri" lijep broj, u kojima se govorilo o hrvatskoj i slavenskoj književnosti, pa i o književnosti drugih naroda. Znatni su u tom pogledu članci pod naslovom „Slavjanski sviet", te Šimićevi članci „Sielo", „Smrt Smail-age Čengijića — Čiji je spiev?", „Pedeset godišnjica književnog preporoda" ; „Pedeset godišnjica hrvatske prosvjete" (Ive Krčanin) ; P. Kasandrić: „Fra Andrija Kačić, kritične bilješke", „Kačić i njegovi kritičari" ; Minka Pjerotić (učiteljica) : „Kratki osvrt na staru i novu bugarsku literaturu" i t. d. O Matici dalmatinskoj u „Iskri" se malo govorilo, tek se ukratko svake godine „Koledar" popratio, a i kadšto se spomenulo, koje knjige ima Matica na prodaju. „Iskra" bijaše izišla na lijep glas, te se rado čitala, što nam najbolje svjedoči pismo dičnog biskupa Štrossmayera na urednika N. Šimića, u kome naš Mecena kaže : „Mogu reći, da „Iskru" vrlo dobro uređujete i da ju svatko sa veseljem čita. Ona je dojako u svakom redku svome bila pravi odsjev narodnoga našega života u Dalmaciji, a toga nam treba".[1] Na stil se i jezik u „Iskri" osobito pazilo, te je i uredništvo istaklo : „Iskra će svedjer nastojati, da jezik ostane čist i jedar, da mu se

[1] „Iskra" 1885. br. 5. str. 37.

slog i čisto narodni duh ne obnese".[1] Iskra je ovaj put usve četiri godine izlazila, a imala je 600 predbrojnika, od kojih je nažalost jedva 100 do 150 točno plaćalo predbrojbu, pak stoga i „Iskra" koncem godine 1887. morade prestati.[2]

Budući da se drugo izdanje „Narodne Pjesmarice" (od 1879.) bilo posve raspačalo, to je Matičin odbor bio zaključio da se Pjesmarica na novo pretiska, i to prvo koje mu drago druge knjige. To je izdanje Matica bila narodu namijenila za godinu 1886., ali te godine bijaše izdan samo Koledar, jer se izdanje Pjesmarice do 1887. oteglo. Uzrok tomu s jedne strane bijaše, što je pokrajinsko školsko vijeće htjelo s odborom Matičinim ući u dogovore, da novo izdanje Pjesmarice bude tako priređeno, da se uzmogne u srednje škole uvesti kao pripomoćni tekst, ali odbor odlučio, da se svaki dogovor prekine, kad mu se dalo razumjeti, da bi se Pjesmarica imala u mnogočem okrnjiti, a s druge strane uzrokom zakašnjenja bijaše, što je bilo odlučeno, da se trećemu izdanju pridoda opširan uvod o narodnom pjesništvu.[3] Taj je uvod napisao tajnik Matičin N. Šimić, a u njemu se govori o prvim tragovima, starini, razdiobi, obilježju i metru narodne poezije. Pri ovom se izdanju inače u svemu držalo drugoga po Pavlinoviću priređenog izdanja, samo se pridodalo nekoliko narodnih pjesama, kao i „Asanaginica", „Zidanje Skadra", „Ženitba Maksima Crnojevića", dočim se neke varijante kao suvišne ispustilo. Uz to je ovome izdanju, koje je bilo štampano u 2000 istisaka, bila pridodana i pjesma „Boj pod Visom", što ju je spjevao seljak Šime Šugara, jer je u Dalmaciji već bila postala pučkom.[4]

---

[1] „Iskra" 1886. br. 1. str. 7.

[2] O tom isp. „Iskra" 1887. str. 96.

[3] Zapisnik glavne skupštine štampan u „Koledaru" 1888. str. 163. i 164.

[4] „Narodna Pjesmarica". Zadar 1895. s. IX.—XXIX.

Na glavnoj skupštini dne 7. kolovoza 1886. ponovno se opažalo nezadovoljstvo poradi oskudnog Matičinog rada. Tajnik je to dobro predviđao, pak se stao tužiti na žalosne književne i knjižarske prilike u Dalmaciji, jer da osim Pjesmarice i nekih rijetkih knjiga, obično nabožna sadržaja, koje prosti puk rado kupuje, da se od svake druge knjige, ma bila kako zanimiva, jedva može rasprodati stotinjak istisaka. Izobraženija ruka, koja bi lakše mogla trošiti za nabavljanje knjiga, da se malo bavi našom narodnom knjigom, a mnogi da ne kupuju ni naše ni tuđe. Stoga da je posve opravdan Matičin postupak, što se obzirno drži pri izdavanju svakakovih knjiga, jer da ne bi bila korist izdavati neke knjige, kad ih malo tko kupuje, pak da se time zaista ne bi postigao ni cilj društva. Uza sve to savjetnik Ante Brčić predloži, da se ima pokušati nov način, kako da Matica bude književno plodnija, te da se izabere odbor od tri lica, koji da prouči ovo pitanje.[1]

Odbor je trojice godine 1888. bio i sastavio osnovu, u kojoj se raspravljalo o shodnom načinu, prema komu bi se književni rad Matičin dao unaprijediti. Matica bi prema toj osnovi trebala godimice izdavati najmanje tri knjige bilo izvornog sadržaja, bilo prijevod ili preradbe zgodnih knjiga iz druge koje književnosti. Jednu bi od tih knjiga imao sastaviti Matičin tajnik, a za druge dvije trebalo bi se obratiti sposobnim ljudima u Dalmaciji i izvan nje, moleći ih, da se prihvate koje radnje za Maticu. Rukopisi bi se dotičnih radnja imali gotovi Matici predati najdalje do konca lipnja svake godine, da ih uzmogne još iste godine dotiskati. Odslije bi se Matičine knjige, da se što više članova dobije, članovima utemeljiteljima imale

[1] Zapisnik glavne skupštine (7. VIII. 1886.) štampan u „Koledaru" str. 165. i 166.

davati besplatno, a uvesti bi se imalo i članove prinosnike, koji bi plaćali po 2 for. na godinu. Dosadanjim svojim članovima utemeljiteljima imala bi Matica po dvije omanje knjige („Higijenu" Ribolija i „Štednju" Smilesa) porazdijeliti besplatno, a po jedan istisak tih knjiga trebalo bi poslati općinama, školskim knjižnicama, kotarskim vijećima, pozivljuć ih, da se upišu bilo kao utemeljitelji ili prinosnici u Matičine članove, pak da i druge osobe u svome djelokrugu na to potaknu. Poseban knjižničar trebao bi da popiše sve Matičine knjige, pak da se obrati na razna književna društva, da bi Matici po jedan istisak svojih knjiga besplatno slala. Književni odsjek Matičin imao bi svakoga mjeseca držati po jednu sjednicu. K tome se predlagalo, da se neki paragrafi Matičina pravilnika preinače, a neki ukinu.[1]

Osnova se ova pretresala na glavnoj skupštini dne 23. veljače, koja se nastavila i dne 25. veljače 1889. godine. Pri tom izbiše razna mišljenja. Savjetnik A. Brčić reče, da će sve te osnove po njegovom mnijenju malo pomoći, da Matičin rad bude uspješniji, jer da se je i prvo što slična pokušalo bez ikakva uspjeha. Ne drži, da bi se išta postiglo članovima prinosnicima, a za knjižnicu kaza, da je i prvo imala na raspolaganje članova u stanovite satove biti otvorena, pa da nitko nije u Maticu dolazio, da što čita. Stoga cijeni, da bi jedino sredstvo, da Matica književno napreduje, bilo, da se raspišu što obilatije nagrade za književne radnje, pak da se u tu svrhu što više stegne i na plaći tajnika i na stanu Matičinu. Uz Brčićevo mišljenje pristadoše i neki odbornici kao Danilo Vicko i Uccellini

[1] Isp. „Memorandum" u spisima Matičinim za godinu 1888. bez posebnog broja ; Zapisnik glavne skupštine štampan u „Koledaru" 1889. s. 85. ; Zapisnik glavne skupštine štampan u „Koledaru" 1890. s. 140. i 145.

prof. Frano. — Kažimir Ljubić držaše također, da neplodnosti Matičinoj nije uzrok ondje, gdje odbor trojice misli. Dalmacija da ne daje na književnom polju mnogog ploda, jer da je zemlja maljušna, malobrojan narod ; još malobrojniji, kad se razabere ruka izobražena od neizobražene, pogotovo, kad se u izobraženoj ruci razabere ono, što se narodu otuđilo od onoga, što mu je ostalo vjerno, pak se promisli, kako se i od ovih ljudi mnogi odličniji moraju dati na politiku, slabu gojiteljicu knjige. Narodni jezik treba da prodre i obuhvati sav javni život, ako se hoće, da narodna knjiga procvate. Prodrao da je doduše u pučke škole i dobrim dijelom u srednje, ali kod viših da nam se mladež otuđuje, jer da u Zagreb ne može s poznatih zapreka ; prodrao da je također u općine, ali po svim ostalim uredima da se jedva trpi. Pa ni tlo za Maticu u Zadru da nije zgodno, jer je raznarođen grad. On misli, da treba okupljati ujedno sile t. j. združiti se s braćom, pak će biti ploda. To da je njegovo staro osvjedočenje, koje je sad još tvrđe, jer vidi, da se svi dosadašnji pokušaji za veću plodovitost Matice izjaloviše. Stoga predlaže „neka se naloži upravljajućemu odboru, da zametne dogovore s Maticom hrvatskom u Zagrebu, kako bi se i uz koje uvjete spojila glavnica Matice dalmatinske s njezinom". Predsjednik dr. M. Klaić na to istaknu, da je na dnevnom redu jedino rasprava o osnovi odbora trojice, te da drugo kakvo pitanje ne bi moglo doći na glasovanje.[1] Ljubić tad na glavnoj skupštini Matičinoj dne 9. kolovoza 1891. ponovno podnese predlog: „Neka odbor prouči pitanje o združenju „Matice Dalmatinske" s „Maticom Hrvatskom" u Zagrebu, zametnuvši s ovom dogovore, te izvjesti i podnese slučajne predloge u prvoj općoj skupštini najdalje do svrhe go-

[1] Zapisnik glavne skupštine štampan u „Koledaru" 1890. str. 145. — 148.

dine". Predlog taj za presjedanja potpredsjednika Ivana vit. Vrankovića bijaše i primljen,[1] ali konačno nažalost od svega toga ne bi ništa, pa ni pravilnik Matičin prema predlogu trojice ne bijaše preinačen.

Zgodnu knjigu za pouku naroda napisa tajnik Matičin N. Šimić pod naslovom „Pučka Prosvjeta", koju je Matica 1889. godine izdala. Sam auktor u predgovoru spominje, da je pri sastavljanju ove knjige imao pri ruci: „La vera civiltà insegnata al popolo" O. Bruni-a, s kojom da se je samo u toliko poslužio, što je iz nje razne naslove predmeta uzeo, dočim da je sadržaj u njegovoj knjizi, jer je imao pred očima osobite okolnosti našega puka, gotovo izvoran.[2] Knjiga je razdijeljena na razne odsjeke, u kojima je govor o temeljnim načelima vjere, duševnosti, te o raznim krepostima, koje se zahtijevaju od čestita čovjeka bilo u obitelji ili društvu. Pretresaju se tu i razne mane i poroci, koje uvelike škode našemu narodu, a osobito se udara na lijenost i rasipnost, što se i zgodnim primjerima, kojih ima uz svako poglavlje, potvrđuje. U odsjeku n. pr. „Domovina — Narodnost" ponajprije se ukratko govori što je domovina, a što narodnost, za tim tko je pravi, a tko lažni rodoljub, pak se lažne rodoljube karakteriše ovako: jezikom su brzi kao lastavice, a djelom tromi kao slonovi; pelivane se tuđim jezikom; zameću se tuđom glavom; ponose se tuđom nošnjom; tuđinstvo im najviše sladi; narodnost najvole u pjevanju i nazdravljanju pri obilatoj trpezi, a od najmanjega troška za narodne potrebe glavu odvraću; nikad na vrijeme ne prispjevaju na zbor, na dogovor, na rad, ako nijesu na koju čast pozvani, a najvole izbore bez njih učinjene; nadaju se, da će im narodnost

[1] Zapisnik glavne skupštine (9. VIII. 1891.) štampan u „Koledaru" 1893. str. 107.

[2] Isp. N. Šimić: „Pučka Prosvjeta" Zadar. 1889. str. 3.

odmah dati slasti i masti i da im ne će biti od potrebe ni oranja, ni kopanja, ni štednje, kad jednom svoju (t. j. svoje stranke) općinu izaberu i svoga zastupnika namjeste i u svakoj narodnoj stvari ciljaju na korist svoju, svoga roda i svoga mjesta ; vole svoj osobni inad, svoj osobni prkos, nego slogu i posluh, a svakomu i svakad, boljemu i najboljemu nalaze zamjerke i nijesu ničim zadovoljni.[1] Knjiga ova među poučnim Matičinim knjigama zauzimlje lijepo mjesto.

Kad se Matičin tajnik N. Šimić našao pri otkriću Kačićeva spomenika u Makarskoj, nagovoriše ga prijatelji i znanci, da opet pokrene „Iskru".[2] Tako početkom 1891. godine počne ponovno izlaziti „Iskra", „list za književnost i umjetnost", u starom obliku svakog 10. i 25. u mjesecu uz prvašnju cijenu. Pjesmama se sad u „Iskri" davalo više prostora nego prije, a od pjesnika su zastupani : Stjepan Buzolić, Ivanov M. V. (Iz tugjine ; U gondoli), Juraj Kapić, Bogdan Krčmarić (Ivan Stipac), A. Kriletić, R. Katalinić Jeretov, Josip Milaković, Jovan Sundečić, Stj. Španić (Na grobu), Ivan Zovko i dr. Pjesama je bilo i prevedenih s talijanskog, francuskog, njemačkog, češkog, ruskog i po koja s drugog kog jezika, a štampala se po koja i narodna pjesma. Pripovijetkama se i crticama u „Iskri" javljaju : Juraj Carić, Nikola Šimić, koji piše novele iz seoskog života (Udala se moma da je nije doma, Čarovnik, Na selu) ili prevodi pripovijetke i crtice s talijanskog i fran-

---

[1] N. Šimić : o. c. p. 179.—183.

[2] O tom sam Šimić pripovijeda ovako: „Jedan mi se primače, strese me, to će gromovito : — a što ti rdjo prestade izdavanjem „Iskre" opet s njom na dvor ! — Bih ja, al se bojim našeg oduševljenja, koje za čas plane, al se ubrzo ugasi. — Ne će, javi ih se. — E pa dobro, ja ću vam želju ispuniti, a vidjet ćemo tko će pogoditi („Iskra" 1891. br. 1, str. 1. i 2.)

cuskog jezika, R. Katalinić Jeretov, J. Bilić (Sličice iz narodnog života: Namjerice po sudariji, Komušajuć kokuruz, U vignju, Po velikoj misi, Što misli Tabo ? Što je zamjerio Grgurica), A. Kriletić (Talina pravda) i dr. Kritika se također lijepo gojila, a najbolji i najplodniji književni kritik „Iskre" bijaše Jakša Čedomil (Dr. Jakov Čuka), koji zgodno razvija program svoje kritike u članku „Naše književne nevolje i kritika".[1] Svojim kritičkim priprikazima u modernom smislu riječi: Zmaj Jovan Jovanović, Eugenij Kumičić, Kšaver Šandor Gjalski, Mato Vodopić, A. Tresić-Pavičić, Nešto o seoskoj noveli, Iz Varmegjinskih dana (Kš. Š. Gjalski), Osvit (Kš. Š. Gjalski), Epske pjesme Fra Grge Martića — dade on uvelike „Iskri" života i privlačivosti, a svojom studijom o „Talijanskom romanu", koja se protegla kroz devet brojeva „Iskre" godine 1892., obdari našu književnost vrlo lijepom radnjom. Uz to „Z. T." ukratko, bibliografski više, u „Iskri" prikaza: Medju svijetlom i tminom (J. Kozarca), Nevenke — A. Harambašića, Grofa Paližnu — S. Miletića, Klaru — V. Novaka, Bošnjakuše — I. Lepušića, Notturno — Ks. Š. Gjalskoga, Kako vam drago ! — M. Šenoe i t. d. Književno poučna strana bijaše i ovaj put u „Iskri" dosta uvažena, a između ostalih pisao je tu P. Kasandrić: Lučićeve „Pisni Ljuvene", Franjo Appendini i njegove književne kragje, Kačićev „Razgovor Ugodni" u drugoj polovini XVIII. vijeka, Zora Dalmatinska 1844.—1848. i t. d.; N. Šimić: Književna ostavština M. Pavlinovića; F. Grgurić: Hrvatstvo naših starih pjesnika, F. Ivan Despot; Jovo Sundečić: Prilog za suvremenu našu povijest u Dalmaciji; S. Ilijić: Ignacij Josip Krászewski; St. Pavlović: O narodnom pozorištu; G. Urlić-Ivanović: Vodopad Manojlovca na Krki, Doli gori Krkom, Iz kninske prošlosti

[1] „Iskra" 1891. br. 3. str. 21.—24.

i dr. „Iskra", kako vidimo, bijaše bogata raznovrsnim književnim gradivom, pak nije čudo, što je bila stekla lijep glas na književnom polju ne samo u domovini, nego i u stranom svijetu. Pohvalno se o nekim radnjama u „Iskri" izrazio u Jagićevom „Archiw für slawische Philologie" sveuč. prof. dr. M. Rešetar, bibliografski spominjuć mnoge radnje, što bijahu u „Iskri" tiskane.[1] Ponajbolji talijanski književni dnevnik „Il Fanfula della Domenica" prenio je u talijanskom prijevodu više kritičnih studija, što ugledaše svijetlo u „Iskri", koju uvelike pohvali i talijanski književni list „Illustrazione Italiana"."[2] Velika je stoga šteta, što je „Iskra" poradi nemarnosti pretplatnika koncem 1894. godine ponovno morala prestati.

U doba izlaska Šimićeve „Iskre" Matičin se rad sastojao u izdavanju samog „Koledara", što je sasvim i razumljivo, jer je tajnik bio posve oko „Iskre" zaposlen. Tek po prestanku „Iskre" dala je Matica 1895. godine preštampati „Narodnu Pjesmaricu" i to točno po izdanju od godine 1887., budući da je ovo izdanje do tad bilo posve raspačano. Veliku bi Matica bila učinila uslugu našoj knjizi, da je već 1887. godine, kako se sa strane i predlagalo, uzela „Iskru" pod svoje okrilje,[3] ili da je bar to učinila, kad je po drugi put „Iskra" nagnula k zapadu, jer bi se na taj način „Iskra" po svoj prilici u životu održala bar do boravka Šimićeva u Zadru. Za to nam je donekle dokazom već to, što Šimić ni prvi ni drugi put nije prestao s „Iskrom" poradi nestašice gradiva. S deficitom bi se

---

[1] Isp. „Archiv" 1893. str. 156. i 621.; 1894. str. 565.; 1896. str. 311.

[2] Isp. „Poziv na pretplatu", štampan iza „Sadržaja Iskre" za god. 1892.

[3] Isp. Jure Kapić: „Iskra" i „Matica" („Nar. List" god. 1886. br. 87.)

poradi nemarnosti pretplatnika doduše i Matica isprva imala boriti, ali bi se list uz Matičinu pripomoć mogao i bolje opremati, jer bi se nagradama pobuđivalo takmenje među književnicima u Dalmaciji, pa bi se list možda i tri puta, kako je to i Šimićeva bila želja, na mjesec mogao izdavati. Tako bi zaista i zanimanje za list poraslo, pak bi valjda i deficit konačno bio prestao. Matičina bi se zasluga za „Iskru" ipak mogla donekle smatrati već u tome, što je Šimiću omogućila boravak u Zadru, plaćajući ga kao tajnika i ako nije mogao udovoljavati obvezama sklopljene pogodbe.

U to dne 3. siječnja 1896. godine golemi udarac zadesi ne samo „Maticu Dalmatinsku" nego i cijeli naš narod u Dalmaciji smrću dičnog Matičina predsjednika dra. Mihe Klaića, novoimenovanog predsjednika dalmatinskog sabora, dvadesetpetgodišnjeg prisjednika zemaljskog odbora i člana pokrajinskog školskog vijeća, te (uz Pavlinovića do 1887.) vođe narodnog pokreta u Dalmaciji od 1860. sve do zadnjih dana života, koji je nesebično i odano služio narodu hrvatskom i domovini svojoj. Žalosna vijest o smrti dra. Mihe Klaića bolno upravo odjeknu i u Matičinu odboru, koji na posebnoj sjednici zaključi, da se u ime Matice položi vijenac na lijes milog pokojnika s natpisom: „Matica Dalmatinska" svome predsjedniku". Matičin je odbor korporativno prisustvovao sprovodu. U dojdućem se „Koledaru" imao štampati životopis predsjednikov,[1] a odmah bijaše sastavljen slijedeći epigraf: „Domovine — Prosvjete Istine Pravice Sloge — Besjedom Perom Djelom — Zatočniku Divnomu — Sa Znanja Vještine Miline Poštenja — Svakog Hrvata Ponosu Ljubljenomu — Svih Slavena Miljeniku Cienjenomu — Narodnih Neprijatelja

[1] Isp. Zapisnik odborske sjednice (3. I: 1896.) u spisima Matice u posebnoj knjizi br. 1. str. 1.

Protivniku Poštovanomu — Uzoru Reda Izgledu Rada — Dru. Mihu Klaiću — Dubrovčaninu — Matica Dalmatinska — Čuvarica Njegovih Misli Zavjeta Nada — Rastuženoj Domovini — Njegova Uma Srca Značaja — Zamjenika Želi — Nezaboravnomu Predsjedniku Svomu — Vječni Pokoj — Vapi". Prigodom tužnog ovog udesa bijaše i više pjesama sastavljneno, od kojih ovdje navodim onu, što je potpisaše „Zadarski Hrvati", a naslov joj je: „Ucviljena Hrvatska nad grobom — Dra. Miha Klaića."

Plakala sam kad mi Svačić pao
Boreći se za slobodu svetu
I kad Marko tvrdi san zaspao
I kad Zrinjski oteo se sv'jetu ;

Kad se orli na timore dali,
Kukavice rodom zakukale ;
Kad mi s mora vrani zagraktali,
A na guslam' žice popucale.

I moj jauk dozva novo doba ;
Najbolji me sinci uslišali,
Trobojnicu dignuli iz groba,
Pa mi njome suze otirali.

Ali sada uz raspre bratinske,
Tko će da me utješi sirotu,
Kad omjerim pohlepe tudjinske,
A Klaića nema u životu ?

Kad već nema moje uzdanice,
Mog junaka, moga mučenika,
Tužnom rodu zv'jezde prehodnice,
Ni Slavenstvu c'jelom miljenika ?

Pamtim kad se vrati s preko mora,
Gdje mu duši ponarasla krila,
Al' gdje kršnih nezamrzi gora,
Niti glasa domorodnih vila,

Već, sin moje besmrtne Atine,
Zanio se veljim pomislima,
Novom luči, kojom Zagreb sine,
I zakle se da će služit njima.

Oh, kako su rasle moje grudi,
Kad junačko zavrgao kolo,
Kad mi sinke počeo da budi,
I okupljat braću naokolo.

Divno li je pogledati bilo,
Kada Jovan uz Ivana stao ;
Kad u borbi sve se bratimilo,
Pa kad dušman na koljena pao.

Gdje su sada oni l'jepi danci,
Gdje zanosi i krilate nade,
Gdje dogovor i bratski sastanci
Za koje se sad ne će da znade ?

Usred magle guste i sumorne,
Duša mu je poput sunca sjala,
Što no siplje zrake blagotvorne
I na pseta, što na nj zalajala.

Protivnici tužnog roda moga
Vesele se njegovu zapadu,
Ali sinci doma hrvatskoga
Tome suncu zapasti ne dadu,

Sjati će nam kao sjajna slika
Što na nebu sjaje zv'jezde bajne,
Premda znamo da nam sa vidika
Davno nesta te zvjezdice sjajne.[1]

Uz silan rad, što ga je dr. M. Klaić bio uložio u korist naroda i domovine, s velikom je ljubavlju i marom nastojao također i oko Matičina napretka. Teško mu zaista bijaše, što se uza sve nastojanje i programe ne mogaše

[1] „Narodni List" 1896. br. 4.

pokrenuti življi Matičin književni rad. Za dvadesetjednogodišnjeg njegova predsjednikovanja Matica je izdala 21 „Koledar" i devet drugih knjiga i knjižica, od kojih je „Narodna Pjesmarica" tri puta bila izdana. Što je pak dr. M. Klaić uopće uradio i postigao za naš narod u Dalmaciji, tek će jedan dio biti napomenut, ako navedem riječi Dinka Politea: „Dalmatinske općine u našim rukama, pučke škole pohrvaćene, pohrvaćene gimnazije u Spljetu, Dubrovniku i Kotoru, pohrvaćene preparandije, pohrvaćen sabor i zemaljski odbor, obećana hrvatska gimnazija u Zadru[1]: to je sve izvedeno pod vodstvom Klaićevim".[2]

---

[1] Ta je gimnazija otvorena školske godine 1897./1898., a sad je najbrojnija od gimnazija u Dalmaciji. Početkom. šk. god. 1913.—14. upisao se u nju 371 učesnik.

[2] D. Politeo: o. c. p. 89.

III.

„Matica Dalmatinska" do sjedinjenja s „Maticom Hrvatskom" (1896.—1912.).

Izbor M. Nekića predsjednikom Matice i nastojanje o življem radu Matičinu. — Životopis M. Nekića. — Predsjednik Matičin M. Kušar ; životopis njegov. — Matičine „Pučke knjige": „Markove Uspomene", „Pučki Uljudnik", „Prvo Predavanje", „Seoske Blagajne", „Domaće Gospodarstvo". — Predsjednikovo mišljenje zbog čega Matica ne uspijeva i odreka njegova. — Koledari od 1882.—1900., što ih je uredio N. Šimić. — Predsjednik Matičin P. Relja Ohmučević. — Tajnik Matičin dr. J. Čuka ; njegov životopis. — „Glasnik Matice Dalmatinske" ; radnje u njemu i njegova karakteristika ; uzroci zbog kojih je „Glasnik" prestao. — Tajnik Matičin I. Vojnović; njegov životopis. — Predsjednik Matičin dr. D. Dominis. — Peto izdanje „Narodne Pjesmarice". — Nastojanje upravnog odbora da za Maticu kupi kuću u Zadru ; dijeljenje Matičinih knjiga pučkim knjižnicama. — Komemoracija u čast biskupa J. J. Strossmayera. — Saučešće Matičino prigodom smrti fra. G. Martića ; sudjelovanje Matičino pri otkriću Botićeva spomenika u Spljetu. — Preselenje Matičino u kuću dra. J. Manzini-a ; pogodba njezina s Čitaonicom. — Predavanje Vojnovićevo i Tresićevo. — Nehajstvo u Matici i među članovima njezinim. — Preinaka starog Matičinog pravilnika ; sadržaj novog Matičinog pravilnika. — Izbor R. Katalinića Jeretova predsjednikom Matice ; životopis njegov. — Vojnovićeva „Smrt Majke Jugovića" i Tresićev putopis „Preko Atlantika do Pacifika". — Šesto izdanje „Narodne Pjesmarice". — Izdanje Kušarevih „Narodnih pripovijesti mitičkih". — Izdanje Karlićeve radnje „Matica Dalmatinska — Dio I." — Matica raspisuje natječaj za razne književne radnje. — Tajnik Matičin dr. M. Perković ; saučešće Matičino u više prigoda. — Doznaka Matičine pripomoći za „Zoranićev Zbornik". — Izdanje Schubertove „Geologije

*

Dalmacije". — Učestvovanje Matičino pri proslavi 90-godišnjice I. Trnskoga ; sudjelovanje Matičino pri proslavi 100-godišnjice rođenja Lj. Gaja. — Predsjednik Matičin dr. P. Klaić ; uglavljenje načina kako da dođe do bližega saobraćaja između „Mat. Dalm." i „Mat. Hrv." — P. Karlić zastupa „Mat. Dalmatinsku" na glavnoj skupštini „Mat. Hrvatske" ; njegov govor. — Izdanje Lupisova predavanja „O iseljivanju našega naroda i o Americi" ; razna predavanja. — Smrt predsjednika Matičina dra. P. Klaića ; saučešće Matičino pri smrti I. Trnskoga ; učestvovanje njezino pri proslavi 100-godišnjice St. Vraza. — Dr. P. Karlić zastupa Maticu pri otkriću Mihanovićeva spomenika ; govor njegov. — Predsjednik „Mat. Hrv." dr. O. Kučera prisustvuje glavnoj skupštini „Mat. Dalmatinske" ; konačni ugovor između „Mat. Hrvatske" i „Mat. Dalmatinske". — Predsjednik Matice dr. M. Perković. — Izdanje Tresićeva „Hiruda" ; izdanje predavanja dra. O. Kučere : „Iz velikog i malog svijeta". — Razna predavanja. — Saučešće Matičino prigodom smrti A. Fijana i Fr. Kuhača. — Izdanje Karlićeva „Kraljskog Dalmatina". — Sedmo izdanje „Narodne Pjesmarice" ; izdanje „Filoksere". — Nazorovi „Hrvatski Kraljevi" kao prva knjiga pod imenom „Mat. Dalmatinske" među izdanjima „Mat. Hrvatske". — Knjige, koje će doskora izići nakladom Matičinom. — Smrt odličnih Matičinih članova N. Nodila, N. vit. Dubokovića i dra. J. Paštrovića. — Učestvovanje Matičino pri proslavi 100-godišnjice biskupa J. Dobrile. — Razne zamjene za Matičina izdanja. — Glavnica Matičina koncem 1912., te izdanje druge knjige pod imenom „Mat. Dalmatinske" među izdanjima „Mat. Hrvatske" za god. 1913.

Na izvanrednoj glavnoj skupštini koncem veljače godine 1896. bijaše jednoglasno predsjednikom „Matice" izabran prof. Mate Nekić,[1] a na prvoj već odborskoj

[1] Mate Nekić rodio se god. 1834. u Jasenicama od siromašnih roditelja. Pučku je školu svršio u Obrovcu, a gimnaziju i bogosloviju u Zadru. Župnikom je ponajprije bio u Škabrnji, pak u Novigradu i Jasenicama. God. 1870. bijaše pozvan u Zadar k uredništvu „Katoličke Dalmacije", a u isto vrijeme predavaše i hrvatski jezik na talijanskoj gimnaziji. Kad su već bile pučke škole pohrvaćene, Nekić je bio 1873. god. imenovan profesorom za hrvatski jezik i povijest na preparandiji u Arbanasima, pak je svoju

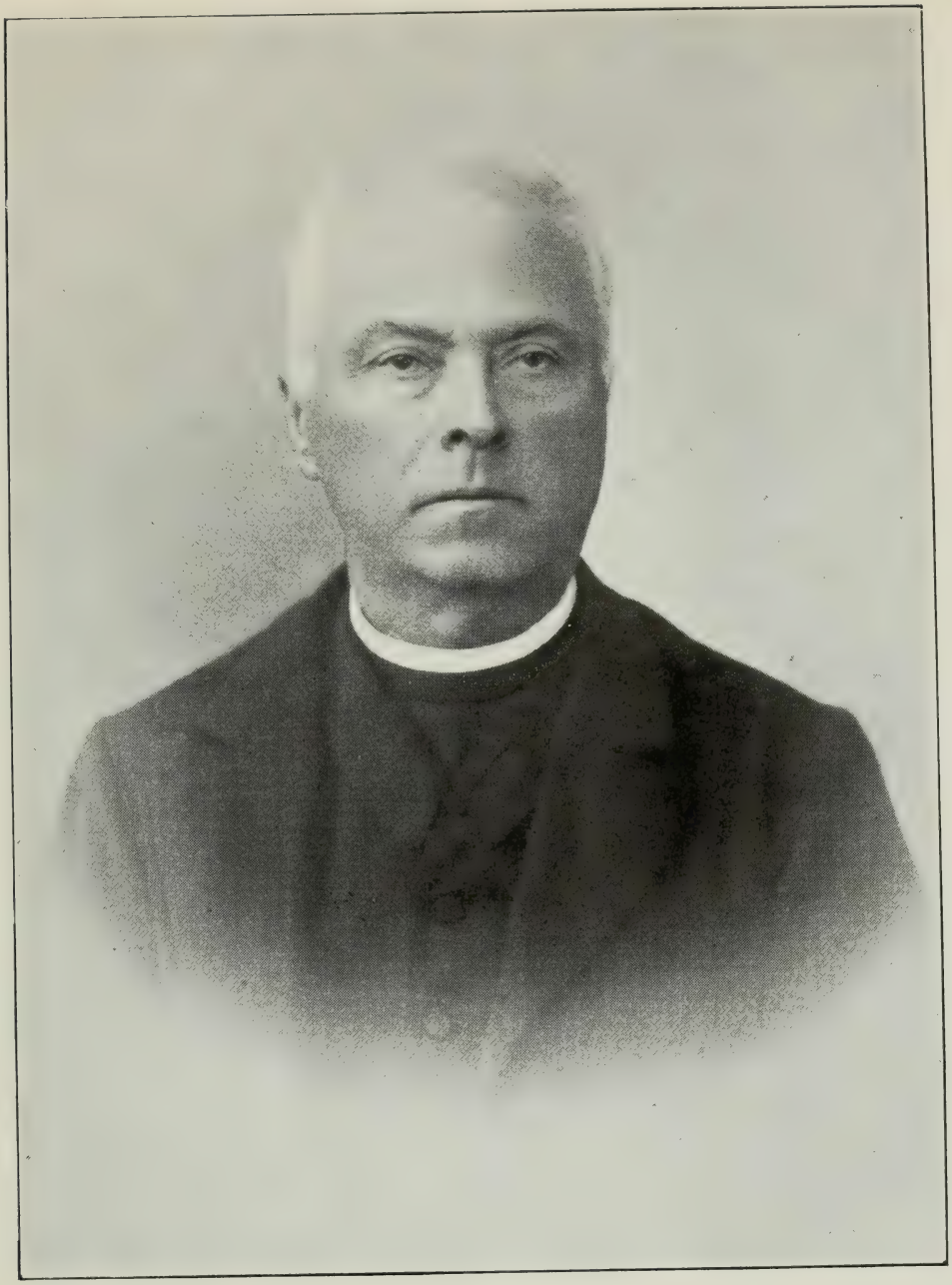

M. Nedié

sjednici (dne 5. ožujka) ponovno se potaklo pitanje, kako da se pokrene življi Matičin rad.[1] Na predlog predsjednikov bijaše poprimljen zaključak, da bi se program Matičina rada prema njezinim novčanim sredstvima imao sastojati u tom, da Matica izda na godinu po jednu ili dvije oveće knjige, te barem četiri manje knjižice za puk.[2] U drugom dijelu ovoga predloga nalazi se zametak Matičine t. zv. „Pučke knjige". Uza sve to ne izdade Matica ipak kroz godinu 1896. osim običnog „Koledara" nikakvog drugog djela. Stoga su nam i razumljive jadikovke u 2. broju „Narodnog Lista" 1897. god., gdje pod naslovom „Naše književne prilike" stoji: „Za prošlih vremena naša Dalmacija prednjačila je svim drugim zemljam na Balkanu u prosvjeti. Ova klasična zemlja, u kojoj su se tekom vjekova razne civilizacije izmjenile, poklanjala je u svako doba po izbor odličnjaka na svakom polju ljudskoga znanja i umijeća. — Danas

---

službu uzorno vršio i slovio kao dobar poznavalac jezika hrvatskoga. U Zadru bijaše punih 25 godina povjerenikom „Matice Hrvatske", prikupivši joj oko 200 članova, pak ga je stoga „Matica Hrvatska" god. 1902. imenovala svojim počasnim članom. Pisao je osim u „Koledare" „Matice Dalmatinske" također i u razne naše novine, a prevađao je i s jezika talijanskoga. Bio je, kako čusmo, od ož. 1877. do početka god. 1881. tajnikom Matičinim, a po smrti dra. Mihe Klaića bi izabran predsjednikom. Priznavajuć njegovo djelovanje na pedagoškom polju „Hrvatski pedagoško-književni zbor u Zagrebu" imenova ga 1881. god. svojim pravim članom. Bijaše također dugo vremena i članom ispitnog povjerenstva za hrvatski jezik kod namjesništva u Zadru. Umro je u Zadru 1904. godine. (Isp. „Nar. L." g. 1904. br. 40.)

[1] Zapisnik izvanredne glavne skupštine (29. II. 1896.) u spisima „Matice" u p(osebnej) k(njizi) br. 1. str. 7.; Zapisnik odborske sjednice u spisima „Matice" u p. k. br. 1. str. 2.

[2] Zapisnik odborske sjednice u spisima „Matice" u p. k. br. 2. str. 3

na žalost ostadosmo po tragu, te možemo kazati, da se naš intelektualni život ne razvija, ni po našim prirodnim sposobnostim, ni po našim slavnim predajam. A što je značajnije, dočim ostala naša braća, koja nas okružuju, osobito prekovelebitski Hrvati, u ovo zadnjih godina prilično napreduju na kulturnom polju, osobito njegovanjem narodne knjige, mi amo u Dalmaciji jedva da dajemo znakove života . . . . . Svi pak pokušaji, koji se u Dalmaciji čine, da se što pokrene na književnom polju, ostanu jalovi pred običm nemarom. Osim političkih novina, mi danas u Dalmaciji nemamo nego dva polodjelska listića, koji predstavljaju vas naš kulturni rad. Pokušalo se bilo izdavati i po koji književni list, pa je za neko doba izlazio i jedan pedagogični, ali je to sve imalo kratka života, jer ne nalazilo harna odaziva u našem občinstvu". Članak završuje riječima „Vrijeme je, da se već probudimo iz ovog ubitačnog mrtvila, te stanemo nešto življe raditi, a manje deklamirati".

Don Matu Nekića zamijeni na predsjedničkoj stolici dne 26. ožujka 1897. prof. Marcel Kušar.[1] Za predsjedni-

[1] Marcel Kušar se rodio u Rabu na istoimenom otoku 16. siječnja 1858. god. Na Rijeci je svršio hrvatsku gimnaziju, gdje mu je prof. Tade Smičiklas ulio ljubav za hrvatski jezik, a sveučilišne nauke (filozofiju) u Beču pod Miklošićem i Mussafiom. Počeo je služiti god. 1881. na gimnaziji u Kotoru, gdje je ostao sedam godina, zatim je prešao u gimnaziju u Dubrovnik, gdje je također sedam godina služio. Tad je bio premješten u Zadar najprije kao profesor na talijansku gimnaziju, a 1909. god. imenovan je upraviteljem gimnazije hrvatske. Pisati je počeo još kao đak. Prvu mu je radnju, prijevod jedne De Amicisove novele, štampao „Vienac" god. 1878. U Beču se mnogo bavio komparativnom filologijom, pak čim je došao u Kotor, odmah je stao pisati u „Slovincu" jezične rasprave, od kojih je „Povijest razvitka jezika hrvatskog ili srpskog" štampana i napose, te je bila od Jagića u „Archivu" pohvaljena.

kovanja Nekićeva bijaše početkom 1897. godine izdan prvi svezak „Pučke knjige — Matice Dalmatinske" u 6000 primjeraka.[1] Svrha tih Matičinih izdanja bijaše, da se ukratko i razumljivo u njima dadu zgodne upute narodu u raznim granama domaćeg gospodarstva: marvogojstva, peradarstva, pčelarstva, gojenja svilenih buba, voćarstva, mlijekarstva, vinarstva, uljarstva, gojenja povrća, duhana i t. d., te da ga se pouči o seoskim blagajnama, poštanskim štedionicama, osiguravanju imanja i t. d., pak kako da se vlada pri općenju sa raznim vlastima, kako opet da pri običnim bolestima pruži pomoć boles-

---

U Duprovniku je razvio najveću svoju književnu djelatnost. Sastavio je jednu knjižicu o pravopisu, koju je Maretić u „Vienc u" povoljno ocijenio, a koja je poslužila i Brozu za njegov školski pravopis. Po prijedlogu Miklošićevu napisao je za ogromno djelo „Österreich in Wort und Bild" raspravu „Die serbisch-kroatische Sprache und Literatur in Dalmatien". Intensivno se bavio dijalektologijom sastavivši „Rapski dijalekat" (štamp. u „Radu"), „Lumbaradski dijalekat", „Lastovski dijalekat" (štamp. u „Nast. Vjes."), „Čakavske osobine u dubrovačkom dijalektu" (štamp. u Programu dubrov. gimnazije). Uredio za „Maticu Hrvatsku" izdanje Vodopićeve „Marije Konavoke" i popratio ga uvodom o životu i radu piščevu. Na prijedlog dra. M. Šrepela imenovala ga Jugoslavenska akademija svojim dopisnim članom. Na obranu hrvatskog karaktera Dubrovnika napisao je na poziv dubrovačkih Hrvata niz članaka u „Crvenoj Hrvatskoj", koji bijahu i napose štampani pod naslovom „Dubrovčani, jesu li Hrvati ?" To je izazvalo dugu polemiku, pogotovo između njega i Rešetara, koja se konačno pomirbeno svršila. Prigodom 400 godišnjice Marulićeve priredio je za „Maticu Hrvatsku" zajedno s Kasandrićem novo izdanje „Judite". Sastavio je nekoliko školskih knjiga, koje se i danas upotrebljavaju. Otkad je postao upraviteljem, ne javlja se više na književnom polju, no nade je, da će se javiti, kad se umirovi.

[1] Isp. Zapisnik glavne skupštine (26. III. 1897.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 17.

niku u nestašici liječnika i t. d. U tim se zabavno-poučnim sastavcima trebalo osobito osvrtati na mane i poroke našega naroda, zbog kojih on moralno, fizično i ekonomski propada. Odabrat se moglo za obradbu osim spomenutog bilo koji mu drago predmet, samo ako je odgovarao pouci prostoga naroda.[1]

Knjižice su to bile maloga oblika, a obuhvatale su obično 31 do 39 stranica. Nagrada je bila za izvornu radnju ili preradbu 40 for., a za prevedenu 20 for.[2] Geslo je tim knjižicama bilo : „Nauk vodi k prosvjeti, a prosvjeta blagostanju naroda". Matica je usve „Pučke knjige" izdala pet sveščića, i to tri sveska godine 1897., a dva godine 1898. Prva je dva sveska „Markove Uspomene" i „Pučki Uljudnik" napisao tajnik Matičin Nikola Šimić. U „Markovim Uspomenama", seoskoj noveli, prikazuje Šimić seljaka Marka kao uzor gospodara, koji je svojim trudom stekao priličan imetak, lijepo uzgojio djecu, doživio unučad, a u svakoj prigodi podavao zgodne preporuke. Svrhu „Pučkog Uljudnika" razlaže u „Uvodu". „U svakoj se prigodi — ističe on — ljucki ponašati, to je dužnost ne samo ljudi pod klobukom, nego i onih pod kapom, pa i najprostijeg težaka i čobana."[3] U tom djelcu piše Šimić o namještaju kućnom, o vladanju za trpezom, na dvoru, u društvu, pred starijim, u gradu, u obitelji, u crkvi, te dodaje neke preporuke. U trećem je svesku Kušarevo „Prvo Predavanje", što ga je držao sin imućne seljačke obitelji Vlatko Misić, došavši na školske praznike kući iz Zagreba, gdje uči za profesora. U tome se „predavanju" posve ukratko govori o narodu hrvatskome, njegovim predima i braći nje-

[1] Isp. „Za pučku prosvjetu" u „Nar. L." 1898. br. 23.

[2] Zapisnik odborske sjednice u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 25.

[3] N. Šimić : „Pučki Uljudnik". Zadar 1807. str. 5.

govoj, o naselju Hrvata i njihovim naseobinama, te o političkoj i kulturnoj prošlosti Hrvata. Četvrti je svezak „Seoske Blagajne"[1] napisao Frano Ivanišević, a u njem govori otkud seoske blagajne, naglašuje veliku potrebu njihovu za Dalmaciju i razlaže im svrhu, koja se sastoji u tom: da pruže težaku u njegovim poljskim potrebama novaca na poduži rok, sa malom kamatom, uz pogodnost isplaćivanja u više obroka, te bez velika potroška za spise i pogodbe. U petom svesku „Domaće Gospodarstvo", udara Marko Vrsalović ponajprije na ljute i teške kućne rane našega težaka, na prekomjerne naime troškove pri svetkovanju krsnih imena, pirovanju, krsnicama, karminama, sajmovima, sijelima i t. d.; a za tim poučava seljaka što je dobro, što opet zlo u gospodarstvu, te čime sve i na koji način da podigne svoje gospodarstvo.[3] Sve su ove knjižice bile korisne i zgodne za narod, ali nažalost i ovo poduzeće, oko koga se Matica, da ga održi, vrlo trudila, te nastojala oko raspačavanja tih knjižica po našem narodu i izvan Dalmacije, uza svu nisku cijenu od 10 novč. petim sveskom zastade.

Budući da se među našim činovnicima osjećala velika potreba hrvatske pravničke terminologije, to je Matica bila preuzela inicijativu za izdavanje rječnika za izraze svih raznih administrativnih struka, ali se stvar morala obustaviti, jer se doznalo, da neki činovnik ima već gotovu takovu knjigu.[3] Na glavnoj skupštini dne 16. travnja 1899. obrazloži predsjednik u svom govoru čega radi Matica ne napreduje i kako bi se po njegovom mišljenju mogao pokrenuti življi Matičin rad. Pred dvije godine, kad se

---

[1] Taj sveščić ima samo 26 stranica.

[3] Isp. spomenute sveske „Pučke knjige".

[3] Zapisnik odborske sjednice (15. VI. 1898.) u spisima Matice u p. k. br. 1. s. 34.; Zapisnik glavne skupštine (16. IV. 1899.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 37. i 38.

je primio časti predsjednika, da se je nadao, da će mu poći za rukom oživjeti društvo, ali se nada njegova izjalovila. Uzroke neuspjeha da nalazi nadasve u nehaju, što vlada u Dalmaciji prema našoj knjizi, i u nestašici pisaca, a za tim u tom, što Zadar, gdje je Matica smještena, nije nikakvo kulturno središte. Pored svega toga drži, da bi ipak moglo bolje ići, ali onaj član društva, od koga se najviše očekuje, da poradi za napredak društva i koga društvo plaća — tajnik, koji je doduše poznat sa svoje vještine kao pučki pisac, da slabo odgovara kao tajnik, jer da mu nedostaje okretnosti i zauzimanja za dobro društva. On misli, da bi se Matica imala primiti izdavanja knjiga za učenike, te da bi u tom pothvatu potpuno uspjela, jer da bi i u školskoj vlasti našla u tom potpore. Hoćemo li pak, da Matica ima radnja za tisak, prvi da je uvjet, da se književnici dobro nagrade, a drugi da im se djelo što prije štampa.[1] Predsjednik je kratko iza toga na odborskoj sjednici dne 2. srpnja 1899. bio iznio predlog, da se u novinama raspiše natječaj za Matičina tajnika uz godišnju plaću od 600 for.,[2] pak se na ponovnoj glavnoj skupštini 16. srpnja 1899. odrekao predsjedništva.[3]

Sasvim je naravno, da je i flegmatični Šimić sad osjetio, da mu više nema stanja u Matici, pak se povukao u svoje Igrane, jer su mu, kako čusmo, i liječnici svjetovali, da se klone svakog napornijeg duševnog rada. Za svoga tajnikovanja uredio je on u Matici i „Koledare" od 1882. do 1900. godine. Sam je tek u prva dva

---

[1] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 37. i 38.

[2] Zapisnik odborske sjednice u spisima Matice u. p. k. br. 1. str. 40.

[3] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 41. i 42.

tri „Koledara" po koju seosku novelu napisao, n. pr. u „Koledaru" 1882. „Stana", god. 1883. „I Hercegovac ljubi", god. 1884. „Župnik", te poučni članak „Obitelj — Žena", a poslije se gotovo u „Koledarima" ni javljao nije. Malo je uopće u tim „Koledarima" bilo pripovijedaka, a spomenuti je „Lihvara" (1883.) od M. Zagorskoga, „Upropastio se" (1885.) od N. Tartarića i „Kći komižkog ribara" (1888.) od J. Marinkovića. Neki su „Koledari", n. pr. onaj od godine 1889. i 1895. posve mršavi. Najmarljivi saradnik u „Koledarima" Šimićevim bijaše učitelj Grgur Urlić Ivanović. Od njega ima tu čitav niz radnja iz hrvatske prošlosti, tako u „Koledaru" godine 1882. i 1883. „Zadnji Šubića od god. 1322.—1358.", godine 1884. „Vladislava, kneginja kninska god. 1334.", 1885. „Osvojenje Zemunika godine 1647.", 1887. „Biograd — Bielograd" i „Samostan svete Marije kod Pakoštanske „Trovode", 1888. „Stara Neretva", 1889. „Nekoje crte iz prošlosti Nina", 1890. „Pag" (zemljopisno-povjesne crte), 1892. „Stolni Bielograd i poglavita zadužbina Petra Krešimira Velikoga", 1893. i 1894. „Iz kninske prošlosti", 1896. „Oporuka kneza Pavla Ostrovičkoga sina pokojnoga bana Pavla Bribirskoga" i 1897. „Paulin Drašković, biskup skradinski god. 1319.—1321". Grguru Urliću Ivanoviću već je netko u podlistku „Narodnog Lista" 1880. (br. 57.) obzirom na povjesne radnje opazio „Možda bi Urlić uspjeo, da sjedne pisati povjestne romane, to bi mu možda za rukom pošlo, tu se hoće predave (predaje), fantazije i poezije, što povjesti malo trebuje, pače je kvari". Spomenute radnje ne bi doduše mogle podnijeti historijske kritike, ali su svakako u doba jačanja narodne svijesti u Dalmaciji podizale narodni ponos, te poticale na ljubav prema prošlosti narodnoj. Članke iz područja gospodarstva pisao je u „Koledarima" P. Biankini: 1882. „O siru",

1883. „O domaćem siru", 1885. „Mane i bolesti vina i kako se liječe", te M. Vrsalović u „Koledaru" 1900. „Prava domaćica". Iz ostavštine M. Pavlinovića štampani su u „Koledaru" 1892. „Pučki lieci", a godine 1893. „Uzgoj poroda". Životopis dra. M. Klaića u „Koledaru" 1897. i M. Pavlinovića u „Koledaru" 1898. napisao je Dinko Politeo. Zadnja dva tri „Koledara" bijahu nastojanjem dra. J. Ćuke[1] obilniji sadržajem, te nam je u „Koledaru" 1898. istaći članak: J. Čedomila „Novi pojavi na književnom obzorju", dra. L. Jelića „Lički sandžakat i postanje mletačke krajine početkom kandijskoga rata 1645. do 1648." i Frane Ivaniševića „Poljica", u „Koledaru" 1899. „Mlečani u Dalmaciji" od B. Poparića, te pripovijetke „Suvišan" od M. Begovića i „Zabave na selu" iz ostavštine D. J. Gržetića, a u „Koledaru" 1900. „Hrvatski Rodoljub" od Fr. Radića, te putne utiske J. Kapića „Po Hercegovini i Bosni". Poezija je u Šimićevim „Koledarima" bila vrlo slabo zastupana. Ima ih osam, u kojima nema uopće niti jedne pjesme, (u „Koledarima" naime godine 1886., 1889., 1892., 1894., 1895., 1896., 1897. i 1900.), u drugima opet ima tek po koja narodna pjesma, a rjeđe pjesma umjetna. S odlaskom Šimićevim prestade Matica izdavati Koledare. Koledari su Matičini bili kroz trideset i osam godina godišnja knjiga narodna u Dalmaciji, koja je narodu u čistom njegovom jeziku podavala ipak i pouke i zabave, a da ju je i narod bio zavolio, najboljim je dokazom gotovo posvemašnja rasprodaja Matičinih „Koledara".

Izbor predsjednika bijaše odgođen do slijedeće glavne skupštine, koja se obdržavala dne 8. travnja 1901. Predsjednikom Matice bijaše tad izabran Pavao Relja pl. Ohmu-

[1] Isp. Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 38.

čević,[1] koji se već 12. srpnja 1901. zahvali na časti, a predsjedništvo do prve glavne skupštine preuze dr. Dragomir pl. Dominis kao stariji potpredsjednik. Tajnikom „Matice" bijaše jednoglasno izabran dr. Jakov Čuka.[2] Skupština

[1] Pavao pl. Relja Ohmučević rodio se u Dubrovniku 1828. godine. Svršivši gimnaziju u rodnom gradu, htjede se dati na pomorstvo, ali poradi fizičke slaboće odustade od toga, te preporukom kućnoga prijatelja Vuletića, koji bijaše u austrijskoj konzularnoj službi, bi i on primljen u diplomatsku službu. Ponajprije biješe namješten u Mostaru kao privremeni konzularni kancelir. U isto se doba pripravljao i za pravničke ispite, koje položi u Padovi. Za tim god. 1856. bijaše premješten u Aleksandriju, gdje ostade kratko vrijeme, a 1858. bi poslan u Carigrad, odakle iza dvije godine dođe u Drinopolje. Po tom je služio u Sarajevu, Bihaću, Banjaluci, Beyrutu, Mostaru, te u Albaniji, pak u Port-Saidu i konačno kao generalni konsul u Tangeru. U diplomatskoj je službi stekao i priznanje, te je bio odlikovan viteštvom željezne krune III. st., a posjedovao je i više drugih raznih odlikovanja. U mirovini je živio u Zadru, gdje je više puta bio biran u upravu „Hrvatske Čitaonice", a neko je vrijeme bio i predsjednikom njezinim. Rado je proučavao razne književnosti, te je izdao i nekoliko književnih sastavaka u raznim jezicima. Osobito je volio pjesnike M. Bana, P. Preradovića i S. Vraza, te je gdješto od njih preveo na talijanski jezik. Umro je 28. siječ. 1903., a tijelo mu je bilo preneseno u Dubrovnik i sahranjeno u grobnicu Relja-Kaznačić. (Župnički arhiv sv. Stošije u Zadru — Knjiga pokojnikâ br. XXII.; „Nar. L." 1903. br. 9.)

[2] Jakov Čuka rodio se u Zaglavi na Dugom otoku kod Zadra dne 15. srpnja 1868. Pučku je školu i gimnaziju izučio na tal. jeziku u Zadru, gdje je i bogosloviju u dvadesetoj godini svršio. Zatim se dao na učenje crkvenoga prava u Rimu, gdje je kao pitomac zavoda sv. Jerolima nakon dvije godine postigao i doktorat. Svećenikom bijaše zaređen dne 16. stud. 1890. god. Isprva je dvije godine služio kao župn. pomoćnik kod zborne crkve sv. Šime u Zadru, te je poučavao i hrvatski jezik u diecez. sjemeništu. Čim je nadbiskupom postao Rajčević, imenovao ga je kancelarom nadb. kurije, koju je čast obnašao sve do Rajčevićeve smrti. Uz to je bio imenovan župn. pomoćnikom i koralnim vi-

je također jednoglasno usvojila predlog prof. Kušara, da bi književni odbor pokrenuo u ime i na trošak Matice književno-znanstveni časopis pod naslovom „Glasnik Matice Dalmatinske", koji bi izlazio četiri puta na godinu u obliku revije, a u opsegu od 100 stranica za svaki broj. Zapadat je imao „Glasnik" na godinu za nečlanove 6 kruna, za učitelje i učenike četiri krune, a članovi su ga imali

---

karom kod prvostolne crkve sv. Stošije, a zatim 8. listop. 1894. katehetom tal. gimnazije u Zadru. Službu je tu vršio sve do 1. ož. 1904. god., a mjeseca veljače iste godine postade kanonikom. U tom je svojstvu za nadbiskupa M. D. Dvornika obnašao službu direktora nadb. kurije od 11. ož. 1904. sve do 1. kol. 1908., kad se je zahvalio na toj časti. Prva književna radnja njegova bijaše crtica „Tko joj je kriv ?" napisana god. 1885., a izdana u „Iskri" 1886. br. 20. i 21. Kritikom se počeo baviti god. 1886., te „Narodni List" 1887. br. 13., 14. i 15. donese njegovu kritiku „Hrvatska mladež i Zvonimir". Tadašnji urednik Sabić pohvali vrlo radnju i osokoli ga, da nastavi na tom polju. Stoga spomenute godine u „Narodnom Listu" izidoše njegove kritike o Šimićevim „Crtama i slikama", o Draženovićevim „Iskricama", te o I. Vojnoviću kao pripovjedaču. U „Viencu" 1889. izdade veliku i lijepu studiju „Talijansko pjesništvo u drugoj polovini XIX. vijeka", te članak o Kovačićevu romanu „U registraturi". Nastojeći da vanjski svijet upozna sa slikama iz našega kulturnog života napisa 1890. u „Rassegna della letteratura italiana e straniera (br. 8.) studiju „Un poeta serbo" prikazujuć srp. pjesnika Zmaja Jov. Jovanovića, o kome je pisao i u uglednoj rimskoj „Fanfulla della domenica", gdje je orisao i Đalskog kao romanopisca „Un romanziere croato." Vrlo je zanimivo, što god. 1893. naš kritik piše u raznim tal. književnim listovima studije o tal. književnim pojavama. Njegovi su se radovi u tal. književnim listovima u Italiji rado čitali, te mu pribavili priznanje i poštovanje najuglednijih tal. književnika. U „Viencu" 1894. objelodani članak „Važno književno pitanje", a 1895. prikaz o Đalskovom romanu „Radmiloviću". Njegov rad u Šimićevoj „Iskri" i u „Glasniku Matice Dalmatinske" spomenut je drugdje. Sarajevska „Nada" 1896.

primati mukte.[1] Doduše, bilo bi bolje, da se moglo odlučiti na izdavanje „Glasnika" kao mjesečnika, ma bilo i u manjem opsegu, jer tim bi i daleko veću pozornost na se svraćao. Ali je dobro trebalo paziti i na trošak, jer se nije moglo znati, kako će se općinstvo predbrojdbom na „Glasnik" odazvati. Imovina je Matičina koncem godine 1900. iznašala 74.773 Kr. 21 paru, pak se držalo, da tromjesečnoj Matičinoj smotri ne će biti financijalnih poteškoća. Novom se Matičinom poduzeću obveseli „Narodni List" i zaželi mu sreću veleć: „Eto na pragu novog vijeka Matica Dalmatinska pokazala je volje za rad na prosvjetnom polju. Bilo bi želiti, da naidje i u občinstvu na pomoć i na odziv kao što bi bilo i dobro, da se naši ljudi upišu u članove toga društva".[2]

---

donese njegovu krasnu studiju „Književna djela Lava Tolstoja" a 1897. „Vjerska, filozofska i moralna djela L. Tolstoja", te „Gabriele d' Annunzio" i „Sa mletačke izložbe". U „Katoličkoj Dalmaciji" 1897. ugleda svijetlo važna njegova studija o „Hrvatskoj narodnoj književnosti", gdje govori o najnovijim književnim izdanjima (pogotovo o Badaliću, Leskovaru i Novaku). Kad je Tresić 1897. pokrenuo „Novi vijek", doskora se javlja u njem sa svojim književnim pismima i kritikama i Jakša Čedomil, prikazujući „Kritični rad Marka Cara", „Mladji naraštaj u književnosti", te romanopisca Vladimira Borothu i pripovjedača Osmana-Asiza. Kroz šesnaest se godina dr. Čuka bavio kritičarskim radom, te je kao vrlo obrazovani i umni moderni kritik, koji temeljito poznaje sve struje moderne književnosti, pokazao osobito razumjevanje i izvrstan sud u književnim stvarima i stupio u red prvih naših kritičara. Nažalost od 1903. prestaje on baviti se hrvatskom književnošću i pisati na hrvatskom jeziku. Odabrani njegovi radovi, skupljeni u jednu knjigu, bili bi vrlo lijep dar našemu narodu. (Đalski Š. Ks.: Jakša Čedomil, — „Vienac" 1898. str. 650—652.; A. Petravić: „Čedomil Jakša — „Jug" 1911. str. 19—24.).

[1] Isp. Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 45. i 46.

[2] „Narodni List" 1901. br. 29.

„Glasnik Matice Dalmatinske" bijaše lijepa književno-znanstvena revija, nešto manjega oblika nego „Savremenik". Prvi je broj „Glasnika" izišao mjeseca svibnja 1901., a zadnji koncem travnja 1904. Prema tomu je Matica tri godine izdavala „Glasnik". Urednikom „Glasnika" bijaše sve do 15. travnja 1903. tajnik Matičin, književnik i kritik dr. Jakov Čuka, koji se tad na glavnoj spukštini zahvalio na tajništvu i uredništvu. Na to je tajnikom[1] Matice bio izabran poznati novelista i dramatik Ivo conte Vojnović,[2] koji je nastavio s uređivanjem „Glasnika",

[1] Tajnici su Matičini tad imali 600 Kr. godišnje nagrade. (Spisi Matice za god. 1903. br. 336.)

[2] Ivo Vojnović se rodio u Dubrovniku 9. list. 1857. god. Gimnaziju je do 7. razreda, još onda na tal. jeziku, svršio u Spljetu, a ispit je zrelosti položio 1875. u Zagrebu, gdje je također izučio pravo, te 1879. stupio u sudačku službu. U Hrvatskoj ostade deset godina u službi, ponajvećma služeć u Križevcima, a tad prijeđe kao perovođa k namjesništvu u Zadru. Prva mu je pripovijetka „Geranium" štampana u „Viencu" 1880. pod pseudonimom Sergija P-a. Pod tim je pseudonimom izdao u „Matici Hrvatskoj" 1884. i svoje crtice „Perom i olovkom", koje su se mnogo sviđale poradi krasnih opisa, fine analize i vještoga prikazivanja. Pod svojim imenom napisa 1887. za „Maticu Hrvatsku" pripovijest iz savremenog građanskog života dubrovačkog „Ksantu", punu lijepih i finih psiholoških momenata. Rano se poče buditi u njemu i volja za dramu, te je kao prvi dramatski pokus „Pad dubrovačke republike" napisao još prije dvadesete godine. Ime mu dramatika osobitog dara i ukusa pronese već njegova drama „Psyche", a još više dubrovačka pučanska tragedija „Ekvinocij", pa „Dubrovačka trilogija", koja ide među najbolje proizvode naše moderne drame. Osim veličajne „Smrti majke Jugovića" i „Gospodje sa suncokretom" u najnovije je doba Vojnović napisao „Lazarevo Vaskresenje". Tu je pjesnik dramatski u četiri čina prikazao smrt ustaše Lazara Kujundžića, učitelja, koga Arnauti ubiše, te junačko držanje njegove majke Stane, koja dovedena nad mrtvo tijelo sinovljevo poriče, da je to njezin sin, samo da bi njegovu djecu spasila od arnautske

dok nije bio premješten u Supetar na Braču, pak se toga radi dne 26. rujna 1903. pismeno zahvalio na tajničkoj časti, koju je, kako reče, „s ponosom vršio".[1] Zadnja je dva broja „Glasnika" uredio književnik Petar Kasandrić. Glasnik je donosio dobre znanstvene i poučne članke o književnim, povjesnim i uopće prosvjetnim prilikama, koji zasjecaju u starije i novije doba. Budući da je prvi broj upravo izišao u doba četiristogodišnjice, otkad je Marulić sačinio svoju Juditu, to je na prvom mjestu radnja P. Kasandrića : O „Juditi" Marka Marulića, a u istom je broju i studija M. Kušara : „O Marulićevu jeziku". Za tim je istaći radnje dra. J. Čuke : „Za stogodišnjicu Stjepana Ivičevića", „Nakon 400 godina", pak kritičke njegove prikaze „Prijegled hrvatske književnosti", gdje je govor o savremenoj hrvatskoj književnosti, „Nove pripovijesti" (Borotha, Novak, Draženović), „Finis Reipublicae", gdje za pjesnika Tresića kaže, da je napisao „dramu, kakve još naša književnost nije imala do dana današnjega, dramu, koja je i njemu i našoj književnosti na čast", te „Novija hrvatska lirika" (Harambašić, Tresić, Kranjčević, Begović). Obrađivala se u „Glasniku" ponajviše i kritički pretresala književnost u Dalmaciji ili radnje, što o Dalmaciji govore. Na tom nam je polju spomenuti „Pisni ljuvene Hanibala Lucića" i „Kačićev Razgovor ugodni u drugoj polovici XVIII. vijeka" od P. Kasandrića, dra. T. Matića : Dvije znanstvene publikacije o prošlosti Dalmacije (prikaz djela Rusa N. Petrovskoga o Petru Hektoroviću i češkog učenjaka

---

krvne osvete. Na koncu Lazar uskršava, a narod ustaje na osvetu i boj za slobodu. (Isp. Ivo Vojnović — „Vienac" 1892. str. 47. i 48. ; Ivi Vojnoviću o dvadesetpetgodišnjici — „Savremenik" 1911. str. 11.—28. ; Лазарево Васкресење — „Српски Књижевни Гласник" br. od 1. VI. 1913. str. 863.—868.)

[1] Pismo Vojnovićevo u spisima „Matice" za god. 1903. br. 403.

K. Jiričeka o Romanima u gradovima Dalmacije u doba srednjega vijeka), te prikaz Medinijeve „Poviesti hrvatske književnosti u Dubrovniku i Dalmaciji" pod naslovom: „Bibliografske crtice", pak od Šegvića „Dalmatinska umjetnica u tuđini" (Ida Verona) i „Dalmatinski pripovjedači" (Ljubiša, Matavulj, V. V. Vukasović, Vodopić, N. Šimić, I. Vojnović, I. Cippico), Petravićeve radnje: „Pjesnik Ante Zoričić", „Evolucija poezije u Dalmaciji od početka XIX. vijeka do smrti Pavlinovića i Despota", za tim „Antun Kazali" i „Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje" od dra. M. Medina, napokon „Nešto o jeziku M. Pavlinovića" od Š. Urlića. I domaća historija bijaše u „Glasniku" prilično zastupana. Amo idu radnje dra. L. Jelića: „Vranjanin Jusuf Mašković", „Uskoci i urote o preotmi Klisa za druge polovine XVI. vijeka", „Zadarska raka sv. Šimuna Bogoprimaoca", te „Dalmatinske šume u historiji" od B. Poparića, pak u prvom broju zadnjeg godišta „Pad Solina" iz vrsnog pera Nodilova. Pod naslovom „Predistorijski odnošaji Istrije i Dalmacije prema Italiji i Grčkoj" napisao je Josip Bersa prikaz radnje dra. H. Gulscher-a „Vor- und frühgeschichtliche Beziehungen Istriens und Dalmatiens zu Italien und Griechenland". O kritici uopće, raščinjajuć je sa svakog gledišta, raspravlja M. Marjanović u članku „Historijska i aktuelna kritika". O socijalnim i gospodarskm pitanjima piše dr. Ante Miličević: „O izseljivanju, osobitim obzirom na prilike u Dalmaciji", „O vjeresijskim prilikama težaka i manjih posjednika u Dalmaciji" i „Gospodarsko-ekonomska pitanja".

Pripovjedači se nijesu baš u velikom broju javljali u „Glasniku", a ipak se nastojalo, da u svakom broju „Glasnika" bude djelomice i pripovijetka zastupana, pak bi mogli spomenuti Pierra Luckoga[1] „Od milosrdja", pripovijetku

[1] Pseudonim Kerubina Šegvića.

iz dalmatinskog života, „Vilotine jasle" i „Benedicite" od Ilije Ujevića, „Braću" od Ive Cippica, „Stranicu iz života", nacrt novele od R. Katalinića Jeretova, „U mraku" od Viktora Cara Emina, od Ante Petravića „Propast Kralja Salamuna" t. j. trabakula parona Nikole, što je nosio to ime, „Lastovci se osvetiše knezu dubrovačkom" od V. Vuletić-Vukasovića, „Primorske trenutslike" od Marka Cara i kao zadnju novelu, štampanu u posljednjem broju „Glasnika", „Vlahinju" od Vjenceslava Novaka. Poezija je također bila u svakome broju „Glasnika" zastupana, ma da pjesmama nije obilovao „Glasnik". Od pjesnika se u „Glasniku" javljaju: dr. A. Tresić-Pavičić (Siriju, Iz „Sutonskih Soneta" vienčić ljubica na grob Marici), Marin Sabić (Lazurno nebo), ponajvećma Vladimir Nazor (Svantovit, i Soneti posvećeni Xeresu de la Maraja), kojega je životinjski ep „Brundijada" izlazio kroz čitavo drugo godište, za tim Xeres de la Maraja (Milan Begović: Hrvatska pjesma, kantata za proslavu 400. god:šnjice hrvatske umjetne poezije), Rikard Katalinić Jeretov (Suton — Noć — Jutro, Po valovlju, Majka udovica), Ante Petravić (Rapsodija o seljačkoj buni) i J. V. Perić (Sv. Luka, Poslanica prof. Nikoli Ivanoviću). „Glasnik" je prve dvije godine donosio lijepa i zanimljiva književna izvješća obično iz hrvatske, srpske, ruske, češke, poljske, talijanske i francuske knjige, prema kojima je čitatelj mogao stvoriti dosta jasan pojam o razvitku i napretku spomenutih književnosti. Treće godine „Glasnika" ne bijahu ta književna pisma ni iz daleka tako brojna. Vrijedno je uz to spomenuti i „Glasnikovu" t. zv. znanstvenu smotru, u kojoj je Josip Buzolić lakim i razumljivim načinom pisao o važnijim izumima 19. vijeka.

Osobita je zasluga prvoga urednika, što je „Glasnik" bio podigao na zamjernu visinu, davši mu doličan smjer

i okupivši vrsne književnike. Uza sve to „Glasnik" ne imađaše velik broj pretplatnika, jer, kako vidjesmo, većma bijaše poučan i učen negoli zabavan, pak prema tome i užem krugu čitatelja namijenjen. Za vrijeme izlaska „Glasnika" potrošila je Matica za tisak, poštarinu i suradnike 10,792 K 91 p., a dobila od pretplatnika usve 4,018 K 38 p. Zemaljski je sabor doduše pritekao u pomoć Matici sa 400 K za izdavanje „Glasnika", a vlada sa 800 K, ali se i na tajnike odnosno urednike potrošilo 1450 K, što bi iznašalo i više, da se Kasandrić nije odrekao svakog honorara, na čemu mu je Matica pismeno zahvalila. Deficit je Matičin ukupno iznašao 7,024 K 53 p.; a predbrojnika je zadnje godine bilo tek 224 uz potpunu pretplatu, te 60 uz sniženu cijenu za đake, pa ipak je odbor većinom glasova bio zaključio, da bi se „Glasnik" još jednu godinu izdavao. Glavna skupština dne 26. lipnja 1904. ne primi toga zaključka, nego bijaše usvojen predlog, da se „Glasnik" ustupi „Hrvatskoj Knjižarnici" u Zadru, kojoj bi Matica davala godišnju pripomoć od 1600 K, a knjižarnica Matici 150 istisaka „Glasnika" badava, od kojih bi 130 dobivali članovi Matice, dok bi 20 išlo u zalihu Matičinu. Pregovori sa knjižarnicom ne dovedoše ni do kakva rezultata, pak stoga i „Glasnik", kome je u zadnje doba bilo ponestalo i gradiva, nažalost propade.[1]

Predsjednikom Matičinim bijaše već na glavnoj skupštini 23. ožujka 1902. izabran potpredsjednik dr. Dragomir pl. Dominis.[2] Iste je godine preštampala Matica „Narodnu

[1] I. C.: O „Matici Dalmatinskoj" („Nar. L." 1905. br. 95.); Zapisnik odborske sjednice u spisima „Matice" u p. k. br. 1. str. 62. i 63.; Zapisnik glavne skupštine u spisima „Matice" u p. k. br. 1. str. 65.—69.

[2] D. Dominis rodio se u Korčuli na istoimenom otoku dne 3. srpnja 1852., gdje je njegov otac Ivan upravljao preturom. Pučku je školu svršio u rodnom mjestu, nižu gimnaziju u Spljetu,

Pjesmaricu" u 2000 primjeraka, jer četvrto izdanje od 1895. bijaše već posve rasprodano.[1] Pomišljalo se u odboru također još godine 1896., da bi Matica kupila kuću u Zadru od baštinika Benje,[2] ne bi li tako unosnije uložila svoju glavnicu, ali do toga ne dođe.[3] Odbor na to ponovno htjede koncem 1902. godine kupiti kuću, gdje se tad nalazio prizivni sud,[4] jer da bi se u nju mogli smjestiti svi hrvatski zavodi: Čitaonica, Sokol, Matica, Knjižara i pučka škola, pa da bi od najmovine Matica veću dobit imala nego od glavnice uložene u obveznice. Imalo se ponuditi 40,000 K, ali u to već drugi ponudili 45,000, pak i ta namisao odboru propade.[5] Matica je uz to, kad su rodoljubi širom

---

a višu u Zadru. Zatim se dao na učenje prava na bečkom i gradačkom sveučilištu, gdje je u 21. godini života postigao i doktorsku čast. U državnu je službu stupio dne 31. srpnja 1873. kao koncipijent na financijskom odvjetništvu u Zadru. U službi se isticao bistrinom duha, dubokim pravničkim znanjem i strogom objektivnošću. Bio je i članom ispitnog povjerenstva za sudačke ispite, te povjerenstva za disciplinarne postupke. Više je puta bio biran predsjednikom „Hrvatske Čitaonice", a ujedno je bio i višegodišnji član Gospodarskog vijeća u Zadru. U službi je tako napredovao, da je 1907. postao poglavicom financijskog odvjetništva za Dalmaciju, a 1909. dobio je naslov dvorskog savjetnika. Prigodom umirovljenja bio je odlikovan križem Franje Josipa I. (Podaci su crpljeni kod financijskog odvjetništva u Zadru.).

[1] Zapisnik glavne skupštine (23. III. 1902.) u spisima „Matice" u p. k. br. 1. str. 55. i 56.

[2] To je kuća, gdje je danas konvikt Tommaseo, a pripadao joj je i vrt, gdje je danas „Banca Popolare."

[3] Zapisnik odborske sjednice (23. VI. 1896.) u spisima „Matice" u p. k. br. 1. str. 10.

[4] Kuća se ta nalazi uz samostan sv. Mihovila, a kupio ju je djelomično samostan sv. Mihovila, djelomično dr. Vladimir Pappafava.

[5] Zapisnik odborske sjednice (1. XII. 1902. i 28. II. 1903.) u spisima „Matice" u p. k. br. 1. str. 57. i 58.

Dalmacije začeli blagotvornu misao, da osnivaju po selima i drugdje pučke knjižnice, svim onima, koji se na nju obratiše, darovala u tu svrhu knjiga iz svoje zalihe. Pučkim knjižnicama u Spljetu, Starom gradu (za devet sela), Komiži, Prekome i t. d., te svim školskim i kotarskim knjižnicama sinjskog i imotskog kotara (za 33 knjižnice) udijelila je ona do 600 komada svojih izdanja.[1]

Kad je 8. travnja 1905. preminuo biskup Josip Juraj Strossmayer, velikan svjetskoga glasa, naš Mecena, koji narodu hrvatskome ostavi vječni spomen: akademiju, sveučilište, galeriju slika, đakovačku stolnu crkvu, udarivši time za nas pečat svome preporodnom vijeku, „Matica Dalmatinska" izjavi nad golemim gubitkom svoga prvog, poglavitog, počasnog člana i dobrotvora duboko saučešće kaptolu u Đakovu i Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu, a pri sprovodu bijaše zastupana sa dva odlična člana utemeljitelja. Za podignuće spomenika velikom biskupu odredi Matica kao prinos 100 K. U čast velikoga pokojnika priredi Matica dne 8. svibnja 1905. komemoraciju, koja je zaslugom dra. J. Čuke, V. Kisića i R. Katalinića Jeretova dolično ispala. Osobito lijep bijaše govor, što ga u „Spomen biskupa J. Jurja Strossmayera" izreče tom zgodom dr. Jakov Čuka „Na kobnu vijest — reče on — o smrti biskupa Josipa Jurja Strossmayera dubok trzaj ganuća zastruji po svim stranama hrvatske domovine i širom svijeta. Srca se potresoše, kao što se događa, kad nestaje nešto velika i silna, kakova uzvišena pojava, u kojoj se utjelovljuje cijeli skup, ne iluzornih i prolaznih, već realnih i trajnih ideja i aspiracija čovječje duše. Vidjeli smo tad rijedak pojav, za nas utješljiv, nešto, na što nijesmo bili priviknuti, gdje se učene glave u stranom svijetu klanjaju

[1] Zapisnik glavne skupštine u spisima „Matice" u p. k. br. 1. str. 68. i 69.

s počitanjem pred visokom personifikacijom našega hrvatskog naroda. Svi iskazaše svoje udivljenje, prijatelji, neprijatelji i nehajnici. Još nije zamrla jeka slavnih počasti, kojom je cijeli hrvatski narod odpratio do groba biskupa Strossmayera ! Poklonimo se mrtvacu, koji je stupio u neumrlost. Za svoga dugoga života učinio je dosta sebi na slavu, a nami na korist. Ostavio je za sobom trak trajne svjetlosti. Umro je pun godina i pun velikih djela. Ali je ipak duboka tuga, nenaknadiv gubitak vidjeti, gdje se ugasio život, koji nas je rasvjetljivao i uzdizao. U ovaj čas najskoli, rek bi da za Hrvatsku stariji naraštaj narodnih preporoditelja umire u osobi svoga najodličnijega predstavnika. Umro je zadnji velikan svoga vijeka, nakon što je vidio gdje nestaju svi junaci, koji su s njime odnjihani, ili od njega potekli. Svojom smrću zatvara svoje doba, svoj vijek, vijek, kojemu je utisnuo svoje ime . . .''[1]

Prigodom smrti deset godina mlađeg prijatelja Strossmayerova, a našeg na neki način Homera — ,,Ljubimira Hercegovca'' fra Grge Martića, koga također kobna 1905. ugrabi godina, posla Matica kreševskom samostanu sažalnu brzojavku: ,,Matica Dalmatinska dijeleći Vašu žalost pred pustom ćelijom i nad hladnim grobom, tim budućim svetištima vilinih miljenika, kliče velikom pjesniku: pokoj i slava''.[2] Pri otkriću spomenika u Spljetu omiljelom pjesniku: Pobratimstva, Bijedne Mare i Petra Bačića, umnom i značajnom Luki Botiću, bila je Matica zastupana po članu utemeljitelju, učenjaku našem Franu Buliću, a mjesto vijenca poklonila je u počast uspomene pjesnikove 30 K. Dobrotvornom društvu za hrvatske škole u Zadru.[3]

[1] Isp. Dr J. Čuka : ,,Spomen biskupa J. Jurja Strossmayera'' (Hrvatsko Kolo. Zagreb, 1905. s. 200.)

[2] ,,Nar. L.'' 1905. br. 70.

[3] Zapisnik glavne skupštine (12. XI. 1905.) u spisima ,,Matice'' u p. k. br. 1. str. 73.

Kad se je Čitaonica 1905. godine preselila iz Široke ulice na novu obalu u kuću liječnika dra. Josipa Manzini-a, gdje se i sada nalazi, preseli se i Matica s njom. Čitaonica stavi tad Matici predlog, da joj ustupa: a) dvoranu za sve Matičine skupštine, b) drugu sobu za sjednice odborske, c) treću sobu za blagajnu i arhiv, d) konobu za stare predmete, a uz to da joj nuđa podvornika da poslužuje Maticu i kupi članarinu, pak čišćenje i rasvjetu za mjesečni doprinos od 50 kruna. Matica pristade na zahtijevani doprinos uz uvjet, da upravi Čitaonice mjesečno isplaćuje za stan i ostale potrebštine 40 K., a 10 K, da mjesečno izravno plaća poslužniku, koga uprava Čitaonice odredi.[1]

Na poziv Matičin priredili su svaki u svoje doba dva odlična naša dramatika Ivo conte Vojnović i dr. A. Tresić-Pavičić dva lijepa književna predavanja u dvorani „Hrvatske Čitaonice", prvi čitajuć svoju „Smrt Majke Jugovića", a drugi pojedine dijelove iz novih svojih drama „Ciceronova progonstva" i „Kata Uticenskog". Oba su predavača ushitili upravo brojnu i odabranu publiku.[2] Padom inače „Glasnika" bijaše u Matici zavladalo veliko mrtvilo, te kroz dvije slijedeće godine ne izdade „Matica" štampom baš ništa. Nehajstvo bijaše zavladalo i u odboru Matičinu i među članovima društva. Tako n. pr. na str. 81. zapisničke knjige čitamo „Iza kako je u više navrataka bila urečena odborska sjednica, a držana nije bila radi nezakonitog broja prisutnih članova, danas, dne 22./5. o. g. (1906.) vidiv zahtijevani broj članova, predsjednik otvara odborsku sjednicu". Glavne su se skupštine opet

[1] Isp. Zapisnik odborske sjednice (22. V. 1906.) u spisima „Matice" u p. k. br. 1. str. 83. i 84.

[2] Zapisnik glavne skupštine (26. XI. 1906.) u spisima „Matice" u p. k. br. 1. str. 92.

više puta morale odgađat, jer također ne bi bilo dovoljnog, po pravilniku zahtijevanog broja članova. U 49. broju n. pr. „Narodnog Lista" 1905. čitamo „Skupština „Matice Dalmatinske" nije se mogla držati u nedjelju, jer se — po starom običaju — nije odazvao zakonit broj članova. Bit će iznova sazvana." U 85. broju „N. L." 1905. piše „U nedjelju će se obdržavati skupština „Matice Dalmatinske" ; nadamo se naime, da će napokon doći 20 članova, a da zaključci budu pravomoćni. Ima u upravi „Matice" 17 odbornika i 3 zamjenika, pa da ti barem dodju, mogla bi se držati skupština", pa ipak u 86. broju „N. L." iste godine stoji „Skupština „Matice Dalmatinske" . . . nije mogla biti držana, jer je — po davnom običaju — falio zakoniti broj članova".

Odavno je izbijala i želja, da bi se preinačio pravilnik Matičin, a pogotovo se u zadnje doba udaralo na § 46., po kome na glavnoj skupštini mora biti najmanje 20 članova utemeljitelja, da zaključci budu valjani, jer se radi toga, kako čusmo, više puta glavne skupštine morale odgađati. Poseban odbor od pet članova (dr. Dominis, P. Kasandrić, M. Kušar, M. Obuljen i Fr. Rubelli), izabran na glavnoj skupštini 12. studenoga 1905., preradi Matičin pravilnik. U novim se pravilima išlo za tim, da se neke stavke staroga pravilnika bolje razjasne, osobito one, što se odnose na raspolaganje iznosa Matičinih prihoda za izdavanje knjiga i promicanje kulture uopće, pak da se jednostavnijom upravom omoguće češće odborske sjednice i da se ne odgađaju glavne skupštine s nedovoljnoga broja članova utemeljitelja.[1] Stari pravilnik ima 55 paragrafa, a novi usve 22. Novi pravilnik bijaše od

[1] Zapisnik glavne skupštine (12. XI. 1905.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 76.—78 ; Zapisnik glavne skupštine (26. XI. 1906.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 93.

vlade 7. ožujka 1907. potvrđen, a u izvatku glasi : Postoji čisto prosvjetno društvo imenom M. D. u Zadru, a po mjestima izvan Zadra može imati svoje povjerenike (§ 1.). Služi se latinicom i ćirilicom, a društvena je svrha : izdavanje i nagrađivanje poučnih i zabavnih radnja, osobito pučkih, prilagođenih potrebi i razvitku našega naroda ; unapređivanje i pripomaganje pučkih knjižnica ; širenje i preporučivanje pučkih knjiga i ako nijesu od društva izdate ; priređivanje javnih sastanaka po Dalmaciji s poučnim predavanjima (§ 2.). Glavnica je društvena apsolutno nedirljiva, a mora biti uložena na pupilarnu sigurnost (§ 3.). U prirast postojeće Matičine glavnice ide : čist prihod crpljen iz knjiga ; prinosi članova utemeljitelja ; darovi i zadužbine u koliko nijesu određeni u kakvu osobitu svrhu ; blagajnički preostaci koncem upravne godine, ako glavna skupština što inače ne zaključi. Kroz upravnu godinu, koja se mora sudarati sa sunčanom godinom, moći će se trošiti u društvene svrhe : kamate od glavnice ; članarina prinosnika ; čist prihod crpljen iz prodaje knjiga ; dobrovoljni doprinosi ili darovi određeni za godišnje tekuće troškove (§ 5.). Članovi društva mogu biti počasni, koje na glavnoj skupštini društvo imenuje ; utemeljitelji, koji na jedan put uplate 60 K. članarine, ili se pismeno obvežu tu svotu u pet godina uplatiti u polugodišnjim obrocima od 6 K., a sve moralne osobe uplaćuju 120 K. ; prinosnici, koji uplate 2 K kroz sunčanu godinu (§§ 6, 7 i 8). Članovi počasni i utemeljitelji mogu učestvovati u društvenim skupštinama, biti birani u upravni odbor (ako su u Zadru nastanjeni § 11), a primaju besplatno knjige, što ih društvo svojim troškom izda. Članovi prinosnici mogu prisustvovati društvenim sastancima, a dobivaju besplatno Matičine knjige, ako troškovi izdanja ne budu veliki. U protivnom slučaju dobivaju knjige uz

obaljenu cijenu. (§ 9.) Maticom upravlja predsjednik i šest upravitelja, koje svake treće godine bira skupština a osim toga i dva zamjenika. Odbor između sebe bira potpredsjednika, bilježnika i blagajnika, a da se olakoti i pospješi vođenje posala, uprava može uz primjerenu nagradu uzeti tajnika i drugih sila (§ 11). Društvo u javnosti i pred oblasti zastupa predsjednik ili njegov zamjenik; ravna sjednicama uprave i glavnim skupštinama. Zaključci su uprave valjani, ako su prisutni na sjednici uz predsjedatelja barem još četiri člana uprave i ako su prihvaćeni natpolovičnom većinom prisutnih glasova (§ 13.). Glavnu skupštinu mora društvena uprava ili sam predsjednik pozvati svake godine kroz prva dva mjeseca, gdje će se pretresati o stanju, djelovanju i napretku društva, te odobriti račun o gospodarenju s glavnicom, promjena unutrnjeg pravilnika, ili promjena pravila. Društvena uprava ili sam predsjednik može sazvati i izvanredne skupštine, kad je god potreba, a dužni su to učiniti na pismeni zahtjev preglednoga vijeća, ili na pismeni predlog potpisan od 15 članova utemeljitelja (§§ 14 i 15). Za valjanost zaključka i izbora potrebno je, da na određeni sat bude najmanje 25 članova prisutno; ako po sata iza toga ne bude označenog broja članova, tad će se moći (izuzev, kad se radi o promjeni pravilnika i raspustu društva) namah držati skupština sa kojim mu drago brojem članova, a odlučuje natpolovična većina glasova (§ 17.). Kad se radi o preinaci pravilnika, zaključak vrijedi, ako je prisutno, osim uprave, najmanje još 15 članova, a prihvaćen treba da bude od dvije trećine nazočnih članova (§ 18.). O svojevoljnom raspustu društva odlučuje glavna skupština, koja mora biti naročito i jedino u tu svrhu pozvana. Dotični predlog prikazuje ili uprava ili 25 članova. Na skupštini treba da bude prisutno toliko lica, da svi zajedno sa even-

tualnim punomoćnicama budu činili polovinu članova s pravom glasa, a zaključak treba da bude primljen od dvije trećine glasova (§ 21.). Ako li društvo bude raspušteno od državne vlasti, imovina će ostati u rukama zadnjih upravitelja, kojima je dužnost, da kroz 6 mjeseci osnuju novo prosvjetno društvo s jednakom svrhom kao što je Matica Dalmatinska. Kad do toga ne bi došlo, imovina nakon spomenutog roka prelazi u ruke Zemaljskog Odbora, koji će čuvati glavnicu, dok se u Dalmaciji ne osnuje novo prosvjetno društvo u istu svrhu kao što je „Matica Dalmatinska".[1] (§ 22.)

Prema novom pravilniku bijaše na glavnoj skupštini već 28. veljače 1907. izabran predsjednikom Rikard Katalinić Jeretov[2] i nova uprava, u kojoj bijaše potpredsjed-

---

[1] Štampana „Pravila — prosvjetnog društva — Matice Dalmatinske". Zadar. 1907. str. 1—11.

[2] Rikard Katalinić Jeretov rodio se 8. siječnja 1869. u Voloskom u Istri od oca Antuna i majke Karoline Negovetićeve. Pređi njegovi bijahu pred koji vijek iz Trogira došli u Volosko, a prvi se došljak po imenu zvao Jerolim ili Jeret, pak odatle i Rikardu porodični nadimak Jeretov. Otac Kataliničev kao i pređi njegovi bijahu zadahnuti talijanskim duhom, te se potpisivahu : Cattalinich. Smrt mile mu majke, koja ga zadesila već u šestoj godini, ostavila je osobit utisak u njegovoj duši, pak je u zrelo doba ispjevao čitav ciklus pjesama „Mrtvoj majci". Budući da je sestra pokojne mu majke bila udata za Franju Župančića, poreznog nadzornika, što je službovao u Kostajnici u Hrvatskoj, pošalje ga otac k teti, koja nije imala djece. U Kostajnici on uz tetka, vatrenog Hrvata, dobro nauči hrvatski i svrši tri razreda pučke škole, a zaboravi posve talijanski jezik. Kad mu stari tetak pošao u mirovinu, povrati se Katalinić na Rijeku, gdje ga je otac upisao u tal. pučku školu i uzeo mu talijanskog instruktora, te pošao brodom na daleko more. Poslije svršenog četvrtog razreda tal. pučke škole, stari ga Župančić, da ga otme iz ruku talijanštine, upisa u hrvatsku gimnaziju na Rijeci, te, kad mu se otac vratio s mora, bijaše već u trećem razredu. U višim razredima poče već

nikom dr. P. Klaić, bilježnikom P. Karlić, blagajnikom M. Obuljen, a odbornicima dr. A. Katalinić, M. Kušar i P. Biankini. Svi pregosmo, da se pokrene što življi Matičin književni rad i da se Matica prema novom pravilniku, ako je moguće, upravo preporodi. Matičinom potporom izidoše 1907. godine dvije znamenite knjige : Vojnovićeva „Smrt Majke Jugovića" i Tresićev putopis po Americi „Preko Atlantika do Pacifika", svaka nagrađena sa 1600 K uz uvjet, da svaki od auktora pokloni Matici 250 istisaka.[1] „Smrt Majke Jugovića" — piše u Narodnom Listu[2] — je djelo uzvišene poezije, iskrenog nacionalnog nadahnuća, liepih misli i umjetnog oblika. Ako je češće

---

i pjesnikovati, pak jer je poradi toga u učenju zaostajao, prijeđe iz VI. razreda gimnazije u riječku trgovačku akademiju. God. 1888. umro mu otac, a on iza službovanja kao trgovački činovnik u Beču, Rijeci i Trstu, dođe 1891. u Zadar u kuću svoga svaka „Čorak i drug", gdje i sada boravi. Poradi stručne i opće naobrazbe proboravio je tri godine (od 1897. do 1900.) u Parizu i Londonu, te se je po koji put iz tuđine i pjesmom javio. God. 1890. ugleda svijetlo prva zbirka njegovih pjesama „Pozdrav istarskoga Hrvata", a 1894. pjesme „Mrtvoj majci", koje doživješe tri izdanja. Za tim zaredaše „Primorkinje" 1896. pak „Zadnje pjesme" 1900. te „S moje lire", izabrane njegove pjesme, što ih je 1904. izdala „Matica Hrvatska". Pjesme mu se uopće odlikuju lakoćom stiha i čuvstvenošću. Njegove „Crtice iz Istre", što 1896. biše izdane u Zadru, u kojima je iznio sve patnje istarskih Hrvata, bijahu posve zaplijenjene. Kratke njegove crtice „Inje" doživješe tri izdanja, a mnoge su prevedene na više jezika. U Zadru bijaše sa Sirovicom pokrenuo književni list „Lovor", koji je tek po godine izlazio. Lijep broj godina pjeva u „Smilju" za mladež, za koju uređuje i „Mladog Hrvata" zajedno sa književnikom i prijateljem Viktorom Carom Eminom. (Isp. „Veliki Ćiril-Metodski Koledar". za god. 1907. str. 109. i 110.).

[1] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. I str. 91.

[2] 1906. br. 35.

nejednako i kao razbijeno u svome prebogatstvu slika, smjelih i naivnijih kontrasta, kad kad čak desperatnih i neskladnih sa osnovnim tonom, i ako u neravnom ritmu njegovih gdješto kraćih stihova ima odveć izrađenih i traženih fraza, ili u dekorativnim pozama njegovih ličnosti kadkad namještenih sceneričnih efekata — „Smrt Majke Jugovića" ostaje zato djelo istinskog pjesnika, velikog umjetnika i vještog dramatičara". — Tresićevo je djelo, koje plastički prikazuje „Život Hrvata u Sjevernoj Americi", vrlo zanimljivo, a korisno i po same naše iseljenike, jer im podaje naputaka i savjeta, kako bi se imali urediti, da odole raznarođivanju. U tom djelu ima lijepih opisa raznih krajeva i gradova onoga svijeta, zgodnih podataka i podesnih razmatranja o našim zemljacima, njihovim prilikama i neprilikama, zanimanju, težnjama i t. d., te se uopće može reći, da je napisano poletom prirođenim pjesniku dru. A. Tresiću-Pavičiću. Auktor je istakao i sve znamenitije Hrvate u Sjevernoj Americi, ugodno se sjetio mnogih znanaca i prijatelja s kojima se sastao, pogotovo onih, koji su mu ma bilo u čemu bili na ruku, a djelo je posvetio „Prijatelju dru. Ljudevitu Laušu — hrvatskom župniku — u Allegheny, Pa".[1]

Šesto izdanje „Narodne Pjesmarice" izdade Matica 1907. u 6000 istisaka posve nepromjenjeno prema izdanju od 1902. godine,[2] jer 2000 primjeraka ovoga izdanja bijaše već u dvije godine rasprodano. Matičinim troškom bijahu 1907. štampane i „Narodne pripovijesti mitične" od prof. M. Kušara, koji je Matici dao onoliko primjeraka, koliko je bilo članova utemeljitelja. O Kušarevom izdanju „Na-

[1] Dr. A. Tresić Pavičić: „Preko Atlantika do Pacifika". Zagreb 1907. s. 3. — Prikaz o ovom djelu napisao je K. Šegvić u „Glasu Matice Hrvatske" 1907. s. 86. i 87.

[2] Isp. „Narodnu Pjesmaricu". Zadar, 1907. str. XXXIV.

rodnih pripovijesti" reče prof. Josip Pasarić, da je „izdao u ovoj knjizi 23 ponajljepše mitične priče, upravo cvijet naših narodnih mitologijskih gatki, i svakoj dodao opširan komentar mitične sadržine, izvađen s dopustom piščevim većinom sasvim iz poznate učene studije našeg historičara Natka Nodila: „Stara vjera Srba i Hrvata"..... Ispred priča donosi uvod, u kojem s komparativnog gledišta općenito govori o narodnim gatkama, njihovu srodstvu s pričama ostalih Slavena i prvotnom arijskom porijetlu. U tom su uvodu općene značajne crte mitičnih narodnih priča vrlo jasno i izrazito prikazane. Poredak pripovijesti tako je udesio, da se iz sadržaja njihova i dodanih im komentara može lako da uhvati dosta potpuna i jasna slika o neznabožačkoj vjeri naših otaca".[1]

Potkraj godine 1907. izdade Matica i radnju prof. P. Karlića: „Matica Dalmatinska — Dio I. — Osnutak i rad do izdanja — Narodnih pjesama 1865.". O toj radnji bijaše u „Obzoru" dne 19. studenoga 1907. napisano: „Ovo je naslov vrlo zanimive radnje mladog ali vrijednog historičara. U njoj nam je predočen prvi zametak i prvi rad „Matice Dalmatinske", a predani su javnosti i njekoji dosada još neobjelodanjeni dokumenti, koji su dragocjeni prilozi našoj novijoj povjesti. Osobito je važno pismo velikog biskupa Strossmayera, kojim je popratio prvi svoj dar „Matici Dalmatinskoj". Ne treba ni spominjati, da je sa povješću „Matice Dalmatinske" skopčana i povjest narodnoga preporoda u Dalmaciji". — Uprava je želila dostojno se sjetiti i dvadesetgodišnjice neprežaljene smrti Mihovila Pavlinovića, izdavši spomen-knjigu posvećenu njegovoj uspomeni, te je koncem travnja 1907. u tu svrhu bila razaslala štampani poziv na sve viđenije naše književnike i

[1] Isp. „Savremenik" 1907. str. 568. i 569.

naučnjake, ali je odaziv bio tako slab, da se ta spomenknjiga uopće nije mogla izdati.[1]

Na odborskoj sjednici dne 22. ožujka 1908. uprava je, pretresajuć o radu Matičinu, bila zaključila : 1. da bi Matica izdala jednu dobru povijest Dalmacije, ili znatnije partije iz povijesti Dalmacije, dosad dobro neobrađene n. pr. XV., XVI. i XVII. vijek ; 2. da se raspiše natječaj za novele, roman, ili dramu, koja bi obrađivala socijalne, političke ili kulturne prilike u Hrvatskoj, a dala da bi se ipak prednost onim djelima, koja bi se bavila takvim prilikama u Dalmaciji ; 3. knjižicu za puk, u kojoj bi trebalo uputiti našega seljaka o najnužnijem, što bi mu trebalo znati iz prava ili iz medicine. Zaključak je ovaj bio štampan u ,,Narodnom Listu", a zamoljeni bijahu i drugi književni i politički listovi, da ga kao raspis natječaja za spomenute radnje preštampaju,[2] ali nažalost na osnovu ovog natječaja Matici ne prispje niti jedna radnja. Matica se 1908. spomenula četiristogodišnjice rođenja jednoga od najrodoljubivijih pjesnika u starijoj hrvatskoj knjizi — Petra Zoranića, izdavši kritičnu, ako i kratku radnju prof. dra. Tome Matića u počast ,,Budioca hrvatske narodne svijesti o četiristo-godišnjici rodjenja". Prikazujući dr. Br. Drechsler Matićevu radnju u ,,Savremeniku" reče, da je ,,stvorila... lijepu sliku o radu jednoga od najsimpatičnijih hrvatskih pjesnika XVI. stoljeća, a... da

---

[1] Zapisnik glavne skupštine (7. III. 1908.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 107. — Svi izvještaji o književnom radu Matičinom na glavnim skupštinama, počevši od glavne skupštine dne 7. ožujka 1908. do danas, potekli su iz moga pera, stoga se s njima kao sa svojima posve i služim.

[2] Zapisnik odborske sjednice u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 109. ; Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 117.

je . . . pisana lijepo i ukusno, što je veoma rijetka odlika naših literarnih historika".[1]

Tajnikom Matičinim bijaše na glavnoj skupštini 7. ožujka 1908. imenovan dr. Mirko Perković, te mu je bila godišnja nagrada od 600 K. počevši od 1. travnja 1908. doznačena.[2] Uprava je uz rad oko prosvjetnog promicanja budno pratila i događaje u narodu hrvatskom, kao i one kod braće Srba, nastojeći, da gdje god ustreba, udioništvuje i „Matica Dalmatinska". Tako prigodom neprežaljene smrti dvaju učenjaka naših dra. B. Bogišića, časnog sina, kako naš pjesnik kaže: „Krune svih hrvatskih gradova" — Dubrovnika, te Š. Brusine, Zadranina, učenjaka velikoga glasa, udioništvovala je i „Matica Dalmatinska" počastivši uspomenu prvoga, na prolazu smrtnih mu ostanaka, vijencem i izrazom saučešća, a kod drugoga izrazom sućuti gospođi milog pokojnika nad gubitkom vele zaslužnog muža. Kad nam pak lakoma smrt sa hrvatskog Parnasa ugrabi diva, pjesnika Silvija Strahimira Kranjčevića, odade Matica dostojno počast velikom pokojniku na više načina, a osobito komemoracijom, u kojoj učestvovahu predsjednik i tajnik Matičin, te član Matičin prof. Jakov Carić. Pa i prigodom smrti uglednog srpskog pripovjedača, a sina našeg kraja Sime Matavulja, dade „Matica Dalmatinska" oduška svome čuvstvu.[3]

Budući da se na glavnoj skupštini dne 27. veljače 1909. R. Katalinić Jeretov zahvalio na časti predsjednika, jer da mu zvanični poslovi ne dopuštaju da se posveti Matici onako, kako bi želio, bijaše odlučeno, da do novoga

---

[1] Savremenik" 1909. br. 2. str. 111.

[2] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 108.

[3] Zapisnik glavne skupštine (27. II. 1909.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 117. i 118.

izbora uprave potpredsjednik dr. Klaić ima zamijenjivati predsjednika.[1] Na tu je skupštinu bio priposlan i podnesak nekih članova Matičinih, u kojemu bijaše glavno pitanje, koju pripomoć misli Matica doznačiti za publikaciju „Zoranićeva Zbornika". U ime potpisanih dr. L. Jelić dade neka razjašnjenja. Zbornik da je naime već napisan, a da sadržava ilustraciju političkih, socijalnih i kulturnih prilika Zoranićevog vijeka. Popraćen da će biti s više ilustracija, a izdanje da je ponuđeno „Bihaću" u Spljetu. Društvo da se „Bihać" izjavilo spremnim objelodanit ga, ako se trošak podijeli između: „Bihaća", „Društva za pučku prosvjetu" i „Matice Dalmatinske". „Matica Hrvatska" da je doznačila već svoju pripomoć od 1000 kruna.[2] Po zaključku skupštine uprava je Matičina pregledala Jelićev rukopis, te zaključila, da se dru. Jeliću, kad Matici preda 150 istisaka naštampanog djela, dade 1000 K kao pripomoć za Zbornik.[3]

Uprava je još na odborskoj sjednici dne 7. veljače 1908. odlučila, da bi izdala „Geologiju Dalmacije" dra. Rikarda Schuberta, odsječnog geologa državnog geološkog zavoda u Beču. Dr. Schubert je imao Matici predati njemački rukopis, u kom je i za širu publiku razumljivim načinom imao prikazati: prijegled i opis svih geoloških tvorba sa osobitim obzirom na one tvorbe, koje se nahode u Dalmaciji; detaljni geološki opis Dalmacije s općom geološkom kartom Dalmacije; hidrografske prilike te ko-

---

[1] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 115. i 116.; Zapisnik odborske sjednice u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 121.

[2] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 119. i 120.

[3] Zapisnik odborske sjednice (2. IV. 1909.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 122.

risne rude u Dalmaciji, pa eventualno i prijegled geološke literature o Dalmaciji uopće. Djelo je trebalo opsizati najmanje deset tiskanih araka, a uz to imati i prijeglednu kartu ležaja korisnih ruda u Dalmaciji, te lijep broj slika u tekstu. Nagrada je auktoru za sve to iznosila 1,100 K.[1] Nitko ne bijaše ni pozvaniji od dra. R. Schuberta, da napiše takovo djelo, jer on bijaše već 27 znanstvenih geoloških radnja iz raznih područja Dalmacije štampao, te Dalmaciju u više navrata posve proputovao učinivši i više detaljnih geoloških snimaka, a u geološkom je zavodu u Beču imao pri ruci sve, što se na geološkom polju o Dalmaciji napisalo i istražilo. Njemački je tekst njegov preveo na hrvatski jezik naš stručnjak prof. Ferdo Koch, uloživši velik trud i oko prijevoda i oko korekture upravo iz ljubavi prema predmetu.[2] O Schubertovoj „Geologiji Dalmacije" napisa u „Narodnom Listu" 1909. br. 104. opsežan prikaz prof. „R-ć", a završuje ga ovim riječima : „U glavnom sabravši sve misli valja reći, da je Schubertovim djelom naša znanstvena knjiga obogaćena rijetkim i dragocjenim prilogom, da je Schubert časno riješio preuzetu zadaću, a svaka hvala ide našu Maticu, da je ovakovo djelo znatnim žrtvama izdala i da ga je dolično i ukusno opremila".

Kad no je dični naš starina Ivan Trnski, Nestor među književnicima hrvatskim, koji je djelovao kroz tri periode naše knjige, u doba naime oduševljenja za preporoda, stagnacije ili mrtvila za apsolutizma, te ponovnog oživljenja knjige hrvatske iza pada apsolutizma — slavio devedesetgodišnjicu svoga života, pozdravi ga Matica ovom brzojavkom: „Plemenitom svečaru, Nestoru hrvatske pre-

---

[1] Zapisnik odborske sjednice (7. II. 1908.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 104.

[2] Dr. R. Schubert: „Geologija Dalmacije", Zadar 1909. str. 4.

*

porodne knjige, koji od ilirskog pokreta do danas zastupa dično mjesto na hrvatskom Parnasu, šalje najiskrenije čestitke — Matica Dalmatinska".[1] Pri vrlo važnoj proslavi stogodišnjice rođenja pokretača ilirske ideje, koja, može se reći, književno i politički preporodi Hrvate, bila je i naša Matica zastupana po svom članu, narodnom zastupniku i književniku don Frani Ivaniševiću. Matica je uz to i napose i to posve svečano proslavila Gajevu stogodišnjicu, pri čem je sudjelovao Matičin potpredsjednik i tajnik, a vrlo se rado odazvalo, da ukrasi i uzveliča proslavu, i hrvatsko glazbeno društvo „Zoranić".[2]

Na glavnoj skupštini dne 10. ožujka 1910. bijaše predsjednikom izabran dr. Pero Klaić,[3] a u odbor Ma-

---

[1] „Narod. L." 1909. br. 35.

[2] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 134. i 135.

[3] Pero Klaić bijaše sin nezaboravnog narodnog vođe d.ra Mihe Klaića. Rodio se 1862. god. u Zadru, gdje je izučio tal. gimnaziju, a pravo je svršio u Zagrebu i Beču, polučivši i doktorsku čast. Za tim se dade na odvjetničku službu, te je imao svoju kancelariju u Zadru. Za života je još očeva živo sudjelovao u svakom narodnom pokretu, a bio je duša i svih narodnih društava u Zadru. Po smrti očevoj grad ga Dubrovnik izabra zastupnikom na dalmat. saboru, a bijaše izabran i zastupnikom na carevinskom vijeću. Nije mogao doduše preuzeti uloge očeve, jer bijahu druga vremena i druge prilike, ali se uvijek odlikovao u vršenju svoje zastupničke dužnosti, te se uvelike zauzimao za politička prava i ekonomske interese naroda hrvatskog. Dulje vremena bijaše predsjednikom „Hrvatske Čitaonice" i „Hrvatskog Sokola" u Zadru, a kad se osnovala sokolska župa „Ban Paližna" bijaše on izabran prvim njezinim starostom. Neko vrijeme bijaše i članom Zemaljskog Odbora, koju je službu savjesno vršio. Potraživši lijeka u Beču svojoj bolesti, podleže mjeseca lipnja 1910., a mrtvo tijelo njegovo bijaše preneseno u Dubrovnik i sahranjeno u obiteljskoj grobnici. (Isp. „Nar. L." 1910. br. 47. i 48.).

tičin uđoše prof. A. Grgić i dr. M. Perković.[1] Na prvoj odborskoj sjednici iza toga (16. ožujka 1910.) prisustvovao je sveučilišni profesor dr. A. Bazala, tajnik „Matice Hrvatske", te uglavismo tad i način, kako bi moglo doći do bližega saobraćaja između „Matice Hrvatske" i „Matice Dalmatinske". Ustanovljeno bijaše, da 1. „Matica Dalmatinska" ostaje, kako je i dosad bila, pod posebnom svojom upravom, posve samostalno da odlučuje o književnim izdanjima i upravlja svojim imetkom; 2. „Matica Hrvatska" preuzima izdavanje djela, primljenih od odbora „Matice Dalmatinske" tako, da bi svake godine među njezinim izdanjima izašlo bar jedno djelo pod imenom „Matice Dalmatinske"; 3. „Matica Dalmatinska" daje u tu svrhu „Matici Hrvatskoj" godišnji prinos, koji će se sporazumno ustanoviti; 4. „Matica Hrvatska" preuzima dosadašnje članove „Matice Dalmatinske", te će im kao i svojim utemeljiteljima doživotno davati sva svoja redovita izdanja.[2]

U principu bijaše postignut sporazum, ali da se stvar u potankostima odredi, povedoše se pregovori između odbora „Matice Hrvatske" i „Matice Dalmatinske", a po zaključku odbora Matičina zastupaše u tu svrhu „Maticu Dalmatinsku" na glavnoj skupštini „Matice Hrvatske" dne 3. travnja 1910. bilježnik Matičin prof. P. Karlić. Na osobito srdačan pozdrav predsjedatelja skupštine profesora i književnika K. Pavletića odvrati izaslanik Matičin ovim govorom: „Ponajprije najljepše zahvaljujem slavnom predsjedničtvu „Matice Hrvatske" na vrlo liepom pozdravu,

---

[1] Time dakako prostaje biti tajnikom.

[2] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 137.; Zapisnik odborske sjednice (16. III. 1910.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 138. i 139.

te mi je osobita čast u ime „Matice Dalmatinske" bratski izručiti pozdrav posestrimi „Matici Hrvatskoj". Gospodo! Dalmacija je naša klasična zemlja, kolijevka u političkom i kulturnom pogledu naše prošlosti. Tu knezovi naši i kraljevi iz narodne dinastije sjedište imahu; tu nam kraljevski krunidbeni gradovi, tu se i danas vide ostaci nekadašnje moći i slave naroda hrvatskoga. Na tom nam tlu cvala sveta ostavština slavenske braće Ćirila i Metodija, kojom se i danas, ali na žalost po gdjekojim tek mjestima, ponosi dičan narod. U Dalmaciji nam ponajprije umjetni zapjevaše pjesnici i to u „Ateni hrvatskoj" — našem Dubrovniku, koji upravo vrlo lijepim brojem pjesnika i zasluži ime „Krune svih hrvatskih gradova". Tu Hvar nam opet sa svojim Hanibalom Lucićem i Petrom Hektorovićem, pak Spljet sa Markom Marulićem, prozvanim „ocem hrvatske umjetne knjige". Općenita je ona „inter arma musae silent", ali ipak i tu ima izuzetaka, jer kad nam Mletački lav svojim šapama sapeo obale naše, a polumjesec haračio s kopnene strane, te se tužni već oci naši nazivahu „reliquiae reliquiarum olim regni Croatiae" — javiše se upravo najrodoljubniji pjesnici u starijoj našoj knjizi: Zoranić, Karnarutić i Baraković. Sveza između pjesnika u Dalmaciji i s ovu stranu Velebita bijaše vrlo slaba. Starac Milovan je tek općenitije poznat, te rijetko je bolje poznavanje ili dapače ugledanje u pjesnike s onu stranu Velebita, kao što to n. pr. opažamo u Kanižlićevoj Sv. Rožaliji Panormitanskoj.

Mletačka vlast (1420.—1797.) radila je samo sebi u prilog, izcrpljivala je zemlju i narod a ne podizala nikakovih škola. Francuzi, kad dodjoše, čudom se tom začudiše, te stadoše raditi o prosvjeti narodnoj, podigoše i škole, a za njihove vlade i prve nam hrvatske počeše izlaziti novine „Kraljski Dalmatin" (1806.—1810.). Tek ilirski

preporod nadje odjeka u Dalmaciji, te stade izlaziti „Zora Dalmatinska" (1844.—1849.), koja uz nastojanje oko književnosti bijaše i budilica hrvatske narodne svijesti i zagovarateljica ujedinjenja hrvatskih zemalja, te kojoj uza sve pravopisne borbe šiljaše ipak priličan broj književnika s ove i s one strane Velebita svoje članke. Pravopisna borba i strože naredbe o cenzuri dotukoše na žalost i „Zoru". U školama u Dalmaciji u to doba gospodovaše na žalost tudji jezik, te se istom iza šezdesetih godina stalo krčiti put hrvatskom jeziku u škole. Od tada i narodna svijest preote mah, a u to doba bi ustanovljena i „Matica Dalmatinska". Kroz polovicu skoro stoljeća, što postoji „Matica Dalmatinska" opažala se već kadšto i težnja da u što uži doticaj dodje sa kulturnim i političkim središtem — sa Zagrebom, te da bar u prosvjetnom pogledu posve nestane medje s ove i one strane Velebita.

Čini se gospodo, da je to vrieme upravo nadošlo sada, te držim, da će ovo zbliženje bratskih Matica veselo pozdraviti svako plemenito srce hrvatsko, kao što ga veselo pozdravljam i ja u ime „Matice Dalmatinske".[1]

Radi dobre „Povijesti južno-slavenske književnosti" obratila se bila Matica na učenjaka, sveučilišnog profesora dra. Matiju Murka, koji bi bio najpozvaniji, da takovo djelo napiše, ali zaokupljen već drugim radnjama ne mogaše da se dade na spomenuto djelo. Matica je izdala 1910. poučno predavanje narodnog zastupnika Iva Lupisa: „O iseljivanju našeg naroda i o Americi" u 2000 primjeraka. Nastojanjem hrvatskih profesora u Zadru bijahu uz sudjelovanje „Matice Dalmatinske" pokrenuta

[1] Govor je bilježnikov u cjelosti bio štampan u „Izvještaju Matice Hrvatske" za godinu 1908—1909. str. 57. i 58., u „Savremeniku" 1910. br. 5., u „Obzoru" 1910. br. 93. i u „Narodnom Listu" 1910. br. 29.

vrlo poučna i korisna predavanja, koja je otvorio naš pjesnik dr. Tresić-Pavičić čitanjem biranijih i punih dramatske snage prizora iz svoje originalne drame „Hirud", a za tim zaredaše : narodni zastupnik I. Lupis (o hrvatskoj emigraciji), dr. M. Perković (Gaj i ilirizam), prof. S. Ratković (O osjetnom životu bilina), upravitelj M. Kušar (O sreći), sveučilišni profesor dr. A. Bazala (O principima narodnog uzgoja), prof. V. Martinis (Halyeva kometa), prof. J. Carić (Preradović i Kranjčević), prof. S. Alfirević (O razvitku grčke tragedije), učitelj vježbaonice Il. Dizdar (O manama uzgoja), prof. bar. W. Ljubibratić (De Amicis kao knjižebnik i uzgojitelj), ljekarnik A. Katalinić (O sokolstvu) i prof. I. B. Lovričević (O aeroplanima[1]). Predavanja je uvijek pohađao dosta lijep broj otmene publike obojega spola, pogotovo pak đaštvo sa hrvatskih zavoda gimnazije i preparandije.

U to težak udarac zadesi „Maticu Dalmatinsku" smrću njezina predsjednika i dugogodišnjeg odbornika dra. Pere Klaića, dičnog sina velikoga oca. Matica je žalosnom tom prigodom izdala osmrtnicu i položila vijenac na lijes pokojnikov, a nad lijesom je na parobrodu izgovorio krasno osmrtno slovo potpredsjednik Matičin prof. dr. A. Katalinić. Maticu je pri sprovodu u Dubrovniku zastupao upravitelj gimnazije i član „Matice Dalmatinske" dr. Posedel, te se nad otvorenim grobom u ime Matice lijepim govorom oprostio sa milim pokojnikom. — Kad je smrću milog „Kriesničara" i zadnjeg Ilirca — Ivana Trnskog, tuga snašla naš narod, dade oduška toj tuzi i „Matica Dalmatinska" poslavši obitelji pokojnog pjesnika sažalnu brzojavku i

[1] Zapisnik glavne skupštine (10. III. 1910.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 135. i 136. ; Zapisnik glavne skupštine (16. I. 1911.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 151., 152., 154. i 155.

zamolivši prof. B. Poparića, da pri sprovodu zastupa „Maticu Dalmatinsku". Pri proslavi pak u Ljubljani stogodišnjice rođenja dičnog zastupnika braće Slovenaca u ilirskom kolu, pjesnika Stanka Vraza, odaslala je „Matica Dalmatinska" brzojav na predsjednika „Matice Slovenske" dr. Fr. Ilešića, u kome kliče: „Divu na Parnasu hrvatsko-slovenskome, mirisnom cvijetu naše preporodne knjige — Vrazu — slava".[1]

Prigodom otkrića spomenika u Klanjcu preteči ilirskog preporoda Antunu pl. Mihanoviću, pjesniku hrvatske narodne himne dne 7. kolovoza 1910., gdje se u ubavom Zagorju hrvatskom uz hiljade okolnoga naroda nađoše odaslanici prvih naših prosvjetnih zavoda, znatan broj zastupnika narodnih, cijeli zborovi pjevačkih, sokolskih i vatrogasnih društava — zastupao je „Maticu Dalmatinsku" njezin bilježnik dr. P. Karlić, te je na pozdrav odličnog književnika Ljube Babića Đalskog, koji je na banketu pozdravio izaslanike iz Dalmacije, Istre i Kranjske, odvratio ovim govorom: „Gospodo! Osobita mi je čast, da pri ovako veličanstvenoj proslavi naroda hrvatskoga, gdje se u zagrljaju mile nam Hrvatske nadjoše braća iz Dalmacije, Istre i Kranjske, zastupam „Maticu Dalmatinsku".

Pjesnik naše narodne himne A. Mihanović starinom i sam vuče lozu iz kolijevke hrvatske umjetne knjige — Dalmacije, te nosi i časni pridjevak „Petropoljski". Mladost mu pada (rodjen god. 1796.) u doba, kad se već francuskom revolucijom prokrčio put: jednakosti i slobodi, i kad je širenje francuske vlasti za Napoleona po našim krajevima imalo moćan upliv na razvoj narodne svijesti, pak tad nam i prve hrvatske izlazile novine „Kraljski Dalmatin" u Zadru od 1806.—1810. godine.

---

[1] Zapisnik glavne skupštine (16. I. 1911.) u spisima Matice u p. k. br. 1. str. 153. i 154.

U zgodan čas dodje Mihanović na nauke u Beč, kad no je naime Vuk poticanjem učenoga Slovenca B. Kopitara stao izdavati narodne pjesme i krčiti put narodnom jeziku u knjigu, a valjda je Mihanoviću bilo poznato, da je i plemeniti zagrebački biskup M. Vrhovac već g. 1813. izdao okružnicu na svećenstvo svoje biskupije, u kojoj ga poziva i moli, „da osobite hrvatske i slavonske rieči, svakake poslovice i narodne pjesme, koje su već sabrali i koje će u buduće sabrati, njemu što brže saobće". Pod ovim i drugim utjecajima izda Mihanović 1815. u Beču knjižicu: „Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku", kojoj je kao glavna misao postavljena: „Vse, kaj žive i prirodnog glasa ima — Vu njem drhće, plače i vsaku ćut očita". Tu je dakle Mihanović još kajkavac, ali kad 1816. dodje u Italiju, te se u Mletcima i Padovi upozna s Hrvatima iz Dalmacije, a po njima i s hrvatskom dubrovačko-dalmatinskom knjigom, prihvaća štokavštinu, pak našavši u Padovi rukopis Gundulićeva „Osmana" — izdade 1818. štokavštinom (uz primjese kajkavske) poziv na predplatu. Na žalost njegov poziv ne nadje odaziva, jer mrtvilo vladaše u njegovoj domovini.

Daleko boljom srećom nastavio je rad M. Vrhovca i A. Mihanovića oko preporoda knjige našega naroda Lj. Gaj, ali da se pod Gajevim stiegom, pod koji pozva i posestrimu Dalmaciju, već 1835. s ushitom mogahu izgovarati njegove rieči: „Hrvatska se preporodi — sin se raduje", mnogo se ima zahvaliti i spomenutim Gajevim pretečama M. Vrhovcu i A. Mihanoviću. Deseti broj Gajeve „Danice" donese narodnu himnu Mihanovićevu pjesmu „Hrvatska domovina", te da Mihanović ništa više nije uradio, njegovo bi ime uviek živjelo u zahvalnim srcima naroda hrvatskoga, kao što živi i Mihanovićeva narodna himna.

Književni preporod dovede narod hrvatski i do preporoda političkog, te se burne 1848. god. sav narod nadje oko junačkog vodje bana Jelačića, koji sa poznatim geslom „što Bog dade i sreća junačka" podje preko Drave, da presječe žile magjarskom imperijalizmu. Ako i nije Mihanoviću bilo moguće, da osobno sudjeluje pod zastavom Jelačića bana, to on ipak iz daleke tudjine šalje svoj obol na žrtvenik svoje hrvatske domovine.

Stoga rodoljubu Mihanoviću, preteči ilirskog preporoda, pjesniku narodne himne, koja sve Hrvate veže neodoljivom vezom — kličem u ime „Matice Dalmatinske" — slava!"[1]

Na glavnu je skupštinu Matičinu dne 16. siječnja 1911. bio došao i predsjednik „Matice Hrvatske", sveučilišni profesor dr. Oton Kučera, koji bijaše od predsjedatelja dra. M. Perkovića lijepo pozdravljen. Tada bijaše i konačni ugovor između „Matice Hrvatske" i „Matice Dalmatinske" od skupštine jednoglasno primljen, a glasi:

1. Matica Dalmatinska ostaje, kako je bila, pod svojom upravom, vlada se po vlastitim pravilima i upravlja samostalno svojim imutkom; posve samostalno odlučuje takodjer o književnim izdanjima.

2. Matica Hrvatska preuzima izdavanje djela primljenih od uprave „Matice Dalmatinske" u obsegu i u obliku redovnih izdanja „Matice Hrvatske", a dogovorno s odborom „Matice Dalmatinske".

3. „Matica Dalmatinska" obvezuje se u tu svrhu davati godišnji prinos od 1500 K., plativih u dva jednaka obroka, i baš prvi kroz mjesec siječanj, a drugi kroz mjesec srpanj svake godine. Ako broj utemeljiteljnih članova „Matice

[1] Govor je potpuno bio štampan u „Obzoru" 1910. br. 217., i u „Narodnom Listu" 1910. br. 65. — Mimogred pripominjem, da sam uvijek zastupao Maticu na svoj trošak.

Dalmatinske" poraste preko 200, „Matica Dalmatinska" će razmjerno povisiti svoj godišnji prinos.

4. „Matica Dalmatinska" poslat će „Matici Hrvatskoj" najkasnije do 31. prosinca svake godine za narednu godinu primljeni rukopis.

Ako koje godine ne bi uprava „Matice Dalmatinske" do konca prosinca predložila „Matici Hrvatskoj" ikakvo djelo za izdanje, tad ostaje ovlašten odbor „Matice Hrvatske", da u narednoj godini odredi, koje će se djelo pod imenom „Matice Dalmatinske" izdati.

5. I „Matica Hrvatska" i „Matica Dalmatinska" pridržaju pravo, da izdavaju izvanredna izdanja.

6. „Matica Hrvatska" će dosadašnjim utemeljiteljnim članovima „Matice Dalmatinske" poput svojih utemeljitelja davati bezplatno sve knjige, koje o svom trošku (u smislu § 10 dr. pr.) izda.

Ona lica, koja bi se poslije ovog ugovora htjela začlaniti kao utemeljitelji u „Maticu Dalmatinsku", obvezat će se uplatiti u blagajnu „Matice Hrvatske" takodjer svotu od 40 K, te će postati tada utemeljitelji „Matice Hrvatske".

Ako bi se pak ovo utanačenje razriješilo, utemeljitelji „Matice Dalmatinske", koji su do časa razriješenja ovoga ugovora uživali sva prava utemeljitelja „Matice Hrvatske", trebat će da izravnaju svoj utemeljiteljni dio za „Maticu Hrvatsku" do podpune svote od K 100, ako žele i dalje ostati utemeljitelji „Matice Hrvatske".

7. „Matica Hrvatska" stavit će na raspoloženje „Matici Dalmatinskoj" onoliko otisaka samog djela izdata na ime „Mat. Dalmatinske", koliko bude potreba, da ih porazdieli medju članove prinosnike „Mat. Dalmatinske".

U tu će svrhu „Matica Dalmatinska" do 31. prosinca svake godine priobćiti „Matici Hrvatskoj" broj doprinosnih članova.

Za svako djelo, koje ima u smislu ove ustanove razdieliti medju članove doprinosnike, platit će „Matica Dalmatinska" „Matici Hrvatskoj" po 2 K.

8. Ovaj će ugovor stati na snagu, netom ga glavne skupštine pojedinih Matica odobre.[1] — Na izvanrednoj skupštini „Matice Hrvatske" dne 22. siječnja 1911. bijaše ovaj ugovor također jednoglasno primljen, pak je time stupio na snagu. Iz samog se ugovora jasno vidi, da je u prilog i „Matici Dalmatinskoj" i njezinim članovima, jer Matica će za 1500 K. svake godine moći da izda jednu svoju knjigu, čime joj je i sistematski rad osiguran, a članovi će opet Matičini dobivati sva redovita godišnja izdanja „Matice Hrvatske". Najveći je uz to dobitak u književnom upravo jedinstvu kulturnih ognjišta jednokrvne braće s ove i s one strane Velebita, te u većem prema tome broju i raspačavanja knjiga u naš narod.

Predsjednikom Matice bijaše na spomenutoj glavnoj skupštini izabran dr. Mirko Perković, profesor na preparandiji u Arbanasima. Matica je kroz 1911. godinu u svojoj nakladi izdala originalnu dramu „Život kralja Hiruda"[2] od priznatog našeg dramatika dra. A. Tresića-Pavičića. O tom djelu reče dr. B. Livadić prigodom prikazivanja u Zagrebu : „Tresićev „Hirud" tragedija je velikih pjesničkih pretenzija. Grandiozna pojava krvoloka junaka povlači sa sobom svu pjesničku opremu djela u natprirodne razmjere. U veličajnosti pjesničke dikcije nije Tresić ni za stopu zaostao na putu svojim dalekim ciljevima. To će biti svakome shvatljivo, tko pozna snagu njegove pjesničke riječi".[3] Uz to je Matica u 1000 istisaka štampala

[1] Originalni primjerak ugovora u spisima Matice.

[2] Na knjizi doduše piše, da je štampana u Zadru 1910., ali je zapravo ugledala svijetlo god. 1911.

[3] „Savremenik" g. 1911. str. 75.

lijepo i poučno predavanje dra. Otona Kučere: „Iz velikog i malog svijeta", držano dne 17. siječnja 1911. u „Hrvatskoj Čitaonici" u Zadru, koje nam ujedno ostade i milom uspomenom na sklopljeni ugovor, pak stoga naš književnik i učenjak i završi svoje predavanje riječima: „Djelo, što ga je jučer izvela „Matica Dalmatinska", djelo je takve vrsti za hrvatski narod, čin je ljubavi djelotvorne za taj narod, djelo je samoobrane njegove na području kulture. Moglo bi gojeno i razvijeno kako treba postati početkom novog razdoblja."[1]

Nastojanjem uprave Matičine bijahu držana još nekolika lijepa predavanja. Pravi užitak priredio je čitanjem svoje „Gospodje sa suncokretom", pjesnik „Dubrovačke trilogije" i „Smrti majke Jugovića" — Ivo conte Vojnović. Zgodno i jezgrovito bijaše predavanje narodnog zastupnika I. Lupisa „O pitanju južnih Slavena i Habsburškoj monarhiji" po djelu vrsnog Engleza i prijatelja Slavena Seaton Watsona (Scotus Viator). Pjesnik i narodni zastupnik dr. A. Tresić-Pavičić počastio je Maticu dvostrukim vrlo zanimljivim predavanjem. U prvom „O modernim strujama u filozofiji" govorio je o raznim filozofskim nazorima: o postanku i svrsi vasione, čovjeku, životu, materiji, duhu, volji, razumu i t. d. crtajući i glavna obilježja savremene filozofije, a drugim predavanjem, čitanjem originalne svoje drame iz socijalnog života zagrebačkog „Medvjed", pjesnik je slušateljstvu priuštio lijepo literarno veče.[2]

Kad je smrću slavnog umjetnika našeg Andrije Fijana velik udarac zadesio hrvatsku Taliju, brzojavi „Matica Dalmatinska" upravi zemaljskog kazališta u Zagrebu, da

---

[1] Isp. Dr. O. Kučera: „Iz velikoga i maloga svijeta". Zadar. 1911. str. 32.

[2] Zapisnik glavne skupštine (9. III. 1912.) u spisima Matice u p. k. br. 2. str. 16.

duboko žali nad gubitkom prvaka hrvatske Talije, te velikom pokojniku kliče slava ! Pri sprovodu velikog umjetnika bila je također i naša Matica zastupana. Prigodom smrti vrlo zaslužnog hrvatskog glazbenika Franje Kuhača, koji je, proučivši duh narodne glazbe, na njemu stvarao hrvatsku umjetnu glazbu, Matica je gospođi milog pokojnika izrazila toplo i iskreno saučešće.[1]

Rad Matičin pedesete godine njezina opstanka (1912.) bijaše razmjerno dosta znatan. Matica izdade te godine originalno djelo dra. Petra Karlića : „Kraljski Dalmatin 1806.—1810.", u kojemu je uz svestran prikaz prvih hrvatskih novina po prvi put na našem jeziku potpuno prikazano i francusko vladanje u Dalmaciji za izlaska „Kraljskog Dalmatina". Djelo je ukrašeno i raznim fotografskim snimcima. Sve naše novine bez razlike stranaka i s ove i s one strane Velebita priznadoše vrijednost tome djelu i preporučiše ga, a sveučilišni profesor dr. Đ. Šurmin završi svoj kritički prikaz o tom djelu riječima : „Preporučujući ovu knjigu Matice Dalmatinske htio bih samo nekoliko riječi nadovezati. Lično sam uvijek zadovoljan, kad se u nas sa što većim marom istražuju nama bliži djelovi naše povijesti. Možda je mnogo krivnje u našem zaostatku u mnogom pogledu, što smo dugo, dugo voljeli što dalj (u) starinu, te se što manje brinuli za dane bliže nama .... Na ovom će se moći u svemu kod nas dalje s uspjehom da radi. Mladja je generacija tu pregnula. Ne smije se bojati zapreka. Ako ih ukloni, zadužiće narod, kako ga je i svojom knjigom zadužio prof. Karlić"[2]. Temeljitu i opsežnu kritiku o tom djelu napisa poznati učenjak

---

[1] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 2. str. 15. i 16.

[2] Isp. Đ. Šurmin : „Francuzi u Dalmaciji", „Hrvatski Pokret" 1912. br. 199. str. 8. i 9.

dr. Matija Murko, sveučilišni profesor u Gracu, koji pri svršetku reče: „Karlićeva knjiga je napisana stvarno in vestno. Pohvaliti je treba pisatelja še za to, da je njegovo znanstveno delo lahko pristopno širokim krogom. Veseli nas tudi to, da se je „Matica Dalmatinska" zopet enkrat oglasila z delom, ki je dostojno njenega imena".[1] Pa i sam franzuski kritik Maurice Toussaint u vrlo uglednoj književno-znanstvenoj francuskoj reviji „Les Marches De L' Est" u prvom svibanjskom broju 1913. (str. 103.) pohvalno se osvrnu na „Kraljski Dalmatin".

Vrlo popularnu „Narodnu Pjesmaricu", koja je našemu narodu upravo k srcu prirasla, Matica je 1912. godine po sedmi put izdala. Ovo je izdanje također u 6000 primjeraka štampano, a obzirom na tekst ne razlikuje se mnogo od predašnjih izdanja. Novo je uvrštena samo „Pisma od bana Derenčina", a ispuštena je ustaška narodna pjesma „Smrt Smail-age" kao suvišna, jer se u zbirci nalazi nedostiživi herojski epos neumrlog našeg pjesnika Iv. Mažuranića „Smrt Smail-age Čengijića". Jedna je uz to narodna pjesma zamijenjena boljom, a od umjetnih je pjesama tek koja kao nezgodna ili zastarjela ispuštena ili boljom zamijenjena. Zgodan uvod o narodnim pjesmama napisao je dr. Branko Drechsler, koji je i bilješke dotjerao ili nanovo napisao. Matičina je „Narodna Pjesmarica" po Dalmaciji uvelike raširena, a prilično i po drugim našim zemljama, pa i među iseljenim našim narodom u Americi, kamo se godimice oko 1000 primjeraka šalje, te u Australiji i Novoj Zelandiji, gdje se na godinu oko 400 primjeraka raspačava.[2]

---

[1] M. Murko: Dr. Petar Karlić „Kraljski Dalmatin" (1806. do 1810.). Izdala „Matica Dalmatinska". U Zadru 1912. — „Veda" 1913. br. 2. str. 176.—180.

[2] „Narodna Pjesmarica" izdala „Matica Dalmatinska". Zagreb. 1912. str. VI. i VII.

„Pjesmarica" ova na taj način podržava također vezu između domovine i njezinih iseljenih sinova budeći i jačajući u njima narodno čuvstvo, te im u tuđini nadomješta sav osjećaj narodni. — Matica je k tome izdala i poučnu knjižicu za naše vinogradare o „Filokseri", što ju je napisao dipl. agr. Hugo Jedlička. Uza sve spomenuto članovi su „Matice Dalmatinske" primili 1912. godine i odlično djelo našeg dramatika Iva conta Vojnovića „Gospodju sa suncokretom" kao izvanredno izdanje „Matice Hrvatske", pak još sedam knjiga, što ih je kao redovno izdanje turila u svijet bratska „Matica Hrvatska". Među tim knjigama nalaze se i „Hrvatski Kraljevi" od pjesnika Vladimira Nazora, što po ugovoru izišloše kao prvo djelo pod imenom „Matice Dalmatinske" među izdanjima „Matice Hrvatske".[1] U njima nam je zanosni pjesnik slavenskih mita i prošlosti hrvatske snažnim stihom opjevao upravo ono doba, koje svakom rodoljubu ponajvećma na srcu leži, banove i kraljeve naše narodne krvi, pobjede njihove ili poraze od dolaska hrvatskog naroda do borbe Svačićeve za slobodu, a završuje djelo „Zvonimirovom ladjom", o koju osamsto ljeta vali biju, sikću munje žive, a ona prignula se „Na piesku je — al' još tu je!"

Nakladom bi Matičinom bilo već izišlo i poznato djelo sveučilišnog docenta dra. Luje Adamovića: „Die Pflanzenwelt Dalmatiens" u hrvatskoj preradbi, što ju je za Maticu sam auktor priredio, da nije nakladna tiskara Klinghardta preveliku svotu za klišeje zahtijevala. Nade je, da će i to djelo, jer spomenuta tiskara ipak donekle u svojim zahtijevima popušta, doskora u štampu. Uprava se Matičina bila već pred dvije godine posebnim pozivom obratila na sve profesore u Dalmaciji, pozivljuć ih na surađi-

[1] Zapisnik glavne skupštine (14. III. 1913.) u spisima Matice u p. k. br. 2. str. 24.

vanje kod „Pučko poučne zbirke" po uzoru n. pr. „Sammlung Göschen" iz svih grana znanosti, koje su nami potrebne, a u njima oskudjevamo, pak je tim povodom prof. dr. Ivan Scherzer napisao djelo : „O uzgoju", a prof. dr. Božo Cvjetković : „Oceanografiju".[1] Oba će ova djela doskora biti i štampana.

Upravo pedesete obljetnice Matičina života ugrabi smrt nažalost odlične njezine članove, a dične narodne borce. Tad umorne zaklopi oči sveučilišni profesor, akademik, učenjak, književnik i konačno predsjednik „Društva hrvatskih književnika", plemeniti Natko Nodilo, koji kao urednik „Nazionala" (1862.) u Zadru odlučno pokrenu djelo hrvatskog preporoda u Dalmaciji. Na sveučilištu bijaše Nodilo jedan od najodličnijih profesora, glasovit sa svoga vrlo učenog i nada sve lijepog predavanja, kojim je slušatelje osvajao i neizbrisiv im dojam u srcu ostavljao. U akademiji bijaše odličan član, oduživ joj se lijepim brojem svojih radnja, a „Društvu hrvatskih književnika" bijaše 1907. dičan predsjednik, ističuć se sa svojim essayma u „Savremeniku", jedinim svoje vrsti u našoj književnosti. Stoga i odjeknu u našem narodu posvuda bol za zaslužnim, karakternim i skromnim Natkom Nodilom, a Matica dade oduška svojoj teškoj tuzi brzojavivši Jugoslavenskoj akademiji : „Matica Dalmatinska oplakuje zajedno s Vama nenadoknadivi gubitak književnika i akademika, proslavljenog Natka Nodila, te se pridružuje općenitoj narodnoj, a pogotovo Vašoj žalosti", pa obitelji pokojnikovoj : „Matica Dalmatinska saučestvuje živim sažaljenjem golemoj nesreći, kad Vam smrt ugrabi ljubljenog supruga, oca, a našeg dičnog člana, kojemu ostaje trajna i harna uspo-

[1] Zapisnik glavne skupštine (9. III. 1912.) u spisima Matice u p. k. br. 2. str. 15. ; Zapisnik glavne skupštine (14. III. 1913.) u spisima Matice u p. k. br. 2. str. 24. i 25.

mena u narodu našemu uopće, a osobito u Dalmaciji, koju je svojim veleumom prodičio". Pri sprovodu je predsjednik „Matice Hrvatske" dr. Oton Kučera zastupao i tužnu „Maticu Dalmatinsku". — Prigodom smrti časnog narodnog borca i rodoljuba kap. Nike vit. Dubokovića, Matica je obitelji pokojnikovoj izrazila najdublje sažaljenje nad neprežaljenim gubitkom, te je najljepše zahvalila čestitim sinovima na velikodušnom daru od 1000 K. „Matici Dalmatinskoj" na počast mile i trajne uspomene nezaboravnog rodoljuba. — Posljedni nas ostavi dne 9. ožujka 1913. narodni borac, 87. godišnji dični starac, odlučni suborioc Nodilov u preporodno doba Dalmacije, zanosni, prijegorni, plemeniti i karakterni dr. Josip Paštrović, koji bijaše odbornik u prvom odboru „Matice Dalmatinske". Pri tužnom sprovodu zastupao je „Maticu Dalmatinsku" njezin odbornik prof. Josip Sasso.[1]

Kad je mjeseca travnja 1912. godine naš narod u Istri slavio stogodišnjicu rođenja sina težačkih roditelja, biskupa preporoditelja, čelik značaja, zatočnika hrvatskog jezika i imena — Jurja Dobrile, koji je oko 80,000 for. ostavio kao zakladu za stipendije siromašnih istarskih Hrvata, uprava je Matičina otposlala brzojavku na prepozita Antu Kalca: „Matica Dalmatinska oduševljeno učestvujući pri veličanstvenoj narodnoj proslavi — kliče preporoditelju istarskih Hrvata i Slovenaca, blagopokojnom biskupu, rodoljubu i odličnome svome članu dru. Jurju Dobrili slava i trajna harna uspomena!" Matica je uz to poslala 20 K odboru za podignuće poprsja biskupova.[2]

Uprava se Matičina 1911. godine bila obratila na razne redakcije hrvatskih, srpskih i drugih nekih slavenskih

[1] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 2. str. 25. i 26.

[2] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 2. str. 25.

*

književnih listova sa zamolbom, da bi joj u zamjenu slali svoja izdanja. Pohvalnom se pripravnošću toj zamolbi odazvaše uredništva: „Savremenika", „Srpskog književnog glasnika", „Prosvjete", „Juga", „Bosanske Vile", „Mlade Hrvatske", „Domaćeg ognjišta", slovenačke „Vede", te češkog „Přehleda". Za pučku biblioteku hrvatskog akademskog kluba u Zadru uprava je darovala znatan broj Matičinih izdanja, a isto tako za biblioteku hrvatskog akademskog prosvjetnog društva „Pavlinović" u Zadru, te „Srpske Zore" u Šibeniku, pak višeg ženskog odgojilišta sv. Dimitrije u Zadru.[1]

Nedirljiva je glavnica Matičina koncem 1912. godine iznosila 82,400 K.[2] Pod imenom „Matice Dalmatinske" izišlo je za godinu 1913. među izdanjima „Matice Hrvatske" omašno i lijepo djelo „Povijest hrvatske književnosti" knjiga I., ukrašeno sa 66 raznih slika, u kome je hrvatsku glagolsku književnost obradio učenjak svjetskoga glasa, a naše gore list dr. Vatroslav Jagić, dok je sav ostali dio hrvatske književnosti od humanizma do potkraj 18. vijeka obradio revni sveučilišni docent dr. Branko Drechsler (Branko Vodnik). Nadamo se, da će pod imenom naše Matice izići i djelo vrsnog našeg historika dra. Ferde pl. Šišića: „Povijest naroda hrvatskoga za narodnih vladara". Uvažimo li, da su članovi „Matice Dalmatinske" godine 1912., ako uračunamo i izdanja „Matice Hrvatske", dobili usve jedanaest knjiga, onda nam je posve jasna i korist od saveza između obiju bratskih Matica, pak završujem želeći „Matici Dalmatinskoj" u buduće još daleko bolji napredak i obilniji rad: vivat, crescat, floreat!

---

[1] Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 2. str. 16.; Zapisnik glavne skupštine u spisima Matice u p. k. br. 2. str. 26.

[2] Zapisnik glavne skupštine (14. III. 1913.) u spisima Matice u p. k. br. 2. str. 26.

Sadržaj.

Strana

Predgovor 5

I. „Matica Dalmatinska“ od prvih početaka (1848. do 1849.) do konca predsjednikovanja dra B. Petranovića (1874.) 7

Mladost Petranovićeva i tečaj njegovih nauka. — Stanje u Dalmaciji u doba Petranovićeva djetinjstva, a za vladanja francuskoga. — Stanje u Dalmaciji za austrijskog vladanja u doba svršetka Petranovićevih nauka. — Novi narodni život u to doba u Hrvatskoj; ilirski preporod. — Utjecaj ilirskog preporoda na Dalmaciju. — Izbor Petranovićev zastupnikom u bečki državni sabor i govor njegov biračima. — Molba Petranovićeva u češkim novinama „Lipi Slovanskoj“ (14. list. 1848.), da bi braća slavenska novčanim prinosima u pomoć pritekli u svrhu osnutka „Matice Dalmatinske.“ — Odjek Petranovićeve molbe u Češkoj. — Preselenje državnog sabora iz Beča u Kromjeriž. — Molba Petranovićeva iz Kromjeriža (26. stud. 1848.) u svrhu pripomoći za osnutak „M. D.“ poslana „Slovenskom društvu u Ljubljani.“ — Pismo Petranovićevo iz Kromjeriža (1. pros. 1848.) A. Kuzmaniću, u kojem mu javlja o skupljenoj svoti za „Maticu Dalmatinsku.“ — Pismo Petranovićevo iz Kromjeriža (14. pros. 1848.) B. Šuleku, da bi u novinama pozvao rodoljube na sakupljanje za „M. D.“ — Petranovićevo pismo iz Kromjeriža (19. II. 1849.) banu Jelačiću. — Osnutak „Društva slavjanske lipe“ u Zadru i pismo Petranoviću u Kromjeriž. — Sudjelovanje Petranovićevo u Beču pri izrađivanju „pravoslovnog i državnog nazovnika“ u narodnom jeziku, te skupljenje konačne svote za osnutak „M. D.“ — „Zora Dalmatinska“ i njezini urednici. — „Zora“ kao zagovarateljica ujedinjenja hrvatskih zemalja. — Odgoda oživotvorenja Matice radi apsolutizma. —

Strana

Izdavanje ,,Pravdonoše" u Zadru, da sudski činovnici nauče naš jezik. — Novci za osnutak ,,M. D." predani u pohranu ravnateljstvu ,,Matice ilirske" u Zagrebu. — Književne prilike u Hrvatskoj u doba apsolutizma. — Strossmayer kao mecenat u to doba. — Školska književnost u Hrvatskoj u doba apsolutizma. — Proslava stogodišnjice pjesnika A. Kačića Miošića. — Pad apsolutizma i osnutak ,,Matice Dalmatinske" (27. VII. 1862.); Petranović kao predsjednik ,,Matice"; prvi odbor ,,Matičin." — Pravila ,,Matice Dalmatinske". — Imenovanje povjerenika ,,Matičinih"; društveni diplom. — Pismo ,,Matici ilirskoj", da novce povrati. — Novci uz kamate od 5% ostavljeni i nadalje kod ,,Matice ilirske." — ,,Matica Hrvatska" 1878. vraća uz kamate ,,Matici Dalmatinskoj" utemeljiteljnu svotu. — Pismo biskupa Strossmayera ,,Matici Dalmatinskoj" prigodom njezina oživotvorenja. — Utisak biskupova lista i odgovor biskupu. — Prve sjednice ,,Matičine" u kući blagajnika njezina T. Jurkovića, a zatim u prostorijama ,,Narodne Čitaonice." — Pečat društveni. — Poziv odborov odličnjacima da stupe među članove ,,Matice." — Uspjeh odborova poziva. — Zaključak, da ,,Matica" izdaje ,,Narodni Koledar"; Sundečić urednik ,,Koledara." — Životopis Sundečićev. — Prva književna ponuda ,,Matici." — Ustanovljenje knjižnice ,,Matičine" i zamjena knjiga s raznim slavenskim književnim društvima. — Dopis Lj. F. Vukotinovića povodom izdanja prvog ,,Matičina" ,,Koledara." — Pismo Iv. Kukuljevića Sakcinskog. — Darovi ,,Matici" sa raznih strana našega naroda. — Zaključak odbora, da bi se nadopunio Kačićev ,,Ugodni razgovor." — Predlog kan. Mrkice, da ,,Matica" izda ,,Narodnu pjesmaricu." — Progoni članova ,,Matičinih." — Jagićev sud o ,,Koledarima" ,,Matičinim." — Novčane neprilike ,,Matičine." — Petranovićevo mišljenje, u čemu sve sastoji važnost ,,Matičina." — Stanje u Dalmaciji uoči osnutka ,,Matičina" i pokušaj sjedinjenja (1861.) s Hrvatskom. — Nastojanje da ,,Matica" izda ,,Zemljopis" za puk udešen; darovi ,,Matici." — Uređenje i izdanje Narodnih pjesama (1865.), te Jagićev sud o tom izdanju. — Sudjelovanje

Strana

„Matičino“ pri proslavi tristogodišnjice junačke smrti Nikole Šubića Zrinskog ; govor Pavlinovićev ; kupljenje novaca za osnutak hrv. sveučilišta u Zagrebu. — „Matica“ izdaje pjesmu „Viški boj“ ; udara osnov knjižnici preparandije u Arbanasima ; zamišlja, da u Zadru osnuje hrvatski dom. — L. Marjanović nudi „Matici“, da izda narodne pjesme, što ih je on sakupio po gornjoj Hrvatskoj i turskoj Hrvatskoj. — „Matica“ izdaje „Ručnu knjigu za občinare, za občinske upravitelje i perovodje.“ — Izdanje „Gorskog Vienca“. — Povećanje glavnice „Matičine“ ; dar Debeljakov od 11.000 for. — Kratak prikaz života Debeljakova. — Pjesma u znak harnosti Debeljaku. — Stan „Matičin“ u prostorijama stana Čitaonice. — Koledari, što ih je uredio tajnik „Matičin“ Antun Šimonić. — Koledari, što ih je uredio Stjepan Buzolić ; životopis Buzolićev. — Tajnik „Matičin“ Kažimir Ljubić. — Politički preporod u Dalmaciji. — Pavlinović uređuje za „Maticu“ knjigu „Radišu Bog pomaže.“ — Životopis Pavlinovićev. — Predlog Štj. Ivičevića, da „Matica“ izda rječnik: mjesta, predjela, ulica, planina, bregova, obiteljskih i osobnih prezimena u Dalmaciji. — „Matica“ izdaje mali rječnik, da pripomogne uvedenje hrv. jezika u političko-upravne urede. — Izdanje „Pučkog Mudraca“. — „Matica“ raspisuje nagradu od 600 for. za poljodjelsku knjigu. — Ponovna želja „Matičina“ da izda „Pučki zemljopis i kratku povjesnicu Dalmacije.“ — Smrt predsjednika „Matičina“ dra. B. Petranovića ; „Zaklada Božidara Petranovića.“ — Otvor hrv. sveučilišta u Zagrebu ; imenovanje odbornika „Matičina“ prof. Natka Nodila sveučilišnim profesorom ; prigodna pjesma „Za otvor hrv. sveučilišta“ od „Matičina“ odbornika Stj. Buzolića. — Odjek u Dalmaciji nad otvorenjem sveučilišta u Zagrebu.

II. „Matica Dalmatinska“ u doba predsjednikovanja dra M. Klaića (1875.—1896.) 109

Izbor dra M. Klaića predsjednikom „Matice“. — Životopis dra M. Klaića. — Predlog Ljubićev za izdavanje „Pučkog Poučnika“. — Nova ručna knjiga. — Koledari, što ih je uredio K. Ljubić. — Tajnik Matičin M. Nekić ;

Strana

raspis natječaja za književne radnje. — Drugo izdanje „Narodne Pjesmarice". — Učestvovanje Matičino pri prenosu smrtnih ostanaka pjesnika P. Preradovića. — Proslava tisućnice uzakonjenja slavenskog jezika u liturgiji. — Saučešće Matičino pri smrti A. Šenoe. — Koledari, što ih je uredio M. Nekić. — Tajnik Matičin N. Šimić. — Životopis Šimićev. — Predlog Bulićev o združenju „Mat. Dal." s „Mat. Hrvatskom". — Rasprava o tom predlogu i neuspjeh njegov. — Nastojanje, da se pokreone življi Matičin rad i pogodba u tu svrhu s tajnikom Šimićem. — Izdanje „Značaja" i „Higijene". — Izdanje „Štednje". — Tajnik Šimić pokreće književno-poučni list „Iskru". — Treće izdanje „Narodne Pjesmarice". — Nezadovoljstvo poradi oskudnoga Matičinog rada. — Osnova kako da se pokrene življi Matičin rad i rasprava o toj osnovi; predlog K. Ljubića o združenju „Mat. Dalmatinske" s „Mat. Hrvatskom". — Izdanje „Pučke Prosvjete". — Šimić ponovno pokreće „Iskru". — Četvrto izdanje „Narodne Pjesmarice". — Smrt predsjednika Matičina dra Mihe Klaića.

III. „Matica Dalmatinska" do sjedinjenja s „Maticom Hrvatskom" (1896.—1912.) 147

Izbor M. Nekića predsjednikom Matice i nastojanje o življem radu Matičinu. — Životopis M. Nekića. — Predsjednik Matičin M. Kušar; životopis njegov. — Matičine „Pučke knjige": „Markove Uspomene", „Pučki Uljudnik", „Prvo Predavanje", „Seoske Blagajne", „Domaće Gospodarstvo". — Predsjednikovo mišljenje zbog čega Matica ne uspijeva i odreka njegova. — Koledari od 1882.—1900., što ih je uredio N. Šimić. — Predsjednik Matičin P. Relja Ohmučević. — Tajnik Matičin dr. J. Čuka; njegov životopis. — „Glasnik Matice Dalmatinske"; radnje u njemu i njegova karakteristika; uzroci zbog kojih je „Glasnik" prestao. — Tajnik Matičin I. Vojnović; njegov životopis. — Predsjednik Matičin dr. D. Dominis. — Peto izdanje „Narodne Pjesmarice". — Nastojanje upravnog odbora da za Maticu kupi kuću u Zadru; dijeljenje Matičinih knjiga pučkim knjižnicama. — Komemoracija

u čast biskupa J. J. Strossmayera. — Saučešće Matičino prigodom smrti fra. G. Martića ; sudjelovanje Matičino pri otkriću Botićeva spomenika u Spljetu. — Preselenje Matičino u kuću dra J. Manzini-a ; pogodba njezina s Čitaonicom. — Predavanje Vojnovićevo i Tresićevo. — Nehajstvo u Matici i među članovima njezinim. — Preinaka starog Matičinog pravilnika ; sadržaj novog Matičinog pravilnika. — Izbor R. Katalinića Jeretova predsjednikom Matice ; životopis njegov. — Vojnovićeva „Smrt Majke Jugovića" i Tresićev putopis „Preko Atlantika do Pacifika". — Šesto izdanje „Narodne Pjesmarice". — Izdanje Kušarevih „Narodnih pripovijesti mitičkih". — Izdanje Karlićeve radnje „Matica Dalmatinska — Dio I." — Matica raspisuje natječaj za razne književne radnje. — Tajnik Matičin dr. M. Perković ; saučešće Matičino u više prigoda. — Doznaka Matičine pripomoći za „Zoranićev Zbornik". — Izdanje Schubertove „Geologije Dalmacije". — Učestvovanje Matičino pri proslavi 90-godišnjice I. Trnskoga ; sudjelovanje Matičino pri proslavi 100-godišnjice rođenja Lj. Gaja. — Predsjednik Matičin dr. P. Klaić ; uglavljenje načina kako da dođe do bližega saobraćaja između „Mat. Dalm." i „Mat. Hrv." — P. Karlić zastupa „Mat. Dalmatinsku" na glavnoj skupštini „Mat. Hrvatske" ; njegov govor. — Izdanje Lupisova predavanja „O iseljivanju našega naroda i o Americi" ; razna predavanja. — Smrt predsjednika Matičina dra P. Klaića ; saučešće Matičino pri smrti I. Trnskoga ; učestvovanje njezino pri proslavi 100-godišnjice St. Vraza. — Dr. P. Karlić zastupa Maticu pri otkriću Mihanovićeva spomenika ; govor njegov. — Predsjednik „Mat. Hrv." dr. O. Kučera prisustvuje glavnoj skupštini „Mat. Dalmatinske" ; konačni ugovor između „Mat. Hrvatske" i „Mat. Dalmatinske". — Predsjednik Matice dr. M. Perković. — Izdanje Tresićeva „Hiruda" ; izdanje predavanja dra O. Kučere: „Iz velikog i malog svijeta". — Razna predavanja. — Saučešće Matičino prigodom smrti A. Fijana i Fr. Kuhača. — Izdanje Karlićeva „Kraljskog Dalmatina". — Sedmo izdanje „Narodne Pjesmarice" ; izdanje „Filoksere". — Nazorovi „Hrvatski

808007

Strana

Kraljevi" kao prva knjiga pod imenom „Mat. Dalmatinske" među izdanjima „Mat. Hrvatske". — Knjige, koje će doskora izići nakladom Matičinom. — Smrt odličnih Matičinih članova N. Nodila, N. vit. Dubokovića i dra. J. Paštrovića. — Učestvovanje Matičino pri proslavi 100-godišnjice biskupa J. Dobrile. — Razne zamjene za Matičina izdanja. — Glavnica Matičina koncem 1912., te izdanje druge knjige pod imenom „Mat. Dalmatinske" među izdanjima „Mat. Hrvatske" za god. 1913.

Popis slika.

Dr. Božidar Petranović 1
Jovan Sundečić 63
Stjepan Buzolić 91
Kažimir Ljubić 94
Mihovil Pavlinović 98
Dr. Miho Klaić 110
Nikola Šimić 121
Mate Nekić 149

PG 1640 .M36 K3 1913 IMS
Karlic, Petar,
Matica dalmatinska

PONTIFICAL INSTITUTE
OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK
TORONTO 5, CANADA